

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ

СУЧАСНИЙ ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС: СУТНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Випуск №10

МАТЕРІАЛИ
ЗВІТНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ІНСТИТУТУ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
(ЗА 2021 РІК)

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ**

**СУЧАСНИЙ ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС:
СУТНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ**

**Матеріали
звітної науково-практичної конференції
Інституту проблем виховання НАПН України
(за 2021 рік)**

Випуск 10

Івано-Франківськ
«НАІР»
2022

УДК 371.4:001.76
ББК 74.200
С 91

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 6 від 19 травня 2022 року)*

Рецензенти:

*Лаппо В. В., доктор педагогічних наук, професор
Федоренко С. В., доктор педагогічних наук, професор
Назаренко Г. А., доктор педагогічних наук, старший науковий
співробітник*

С 91 Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал:
матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН
України за 2021 рік. Вип. 10. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. 220 с.

У матеріалах науково-практичної (звітної) конференції представлені теоретико-практичні досягнення та наукові розвідки співробітників, керівників експериментальних майданчиків та аспірантів Інституту проблем виховання НАПН України, здійснені у галузі теорії і методики виховання, соціальної та дошкільної педагогіки впродовж 2021 року.

УДК 371.4:001.76
ББК 74.200

ЗМІСТ

<i>Амеліна В.М.</i> Формування життєвих стратегій учнівської молоді: шляхи реалізації	6
<i>Безрук К.О.</i> Аналіз формування соціально успішної особистості старшокласника у діяльності учнівського самоврядування	10
<i>Бибик Д.Д.</i> Ціннісні орієнтири молоді у побудові успішного майбутнього	13
<i>Бінецький Д.О.</i> Педагогічні умови військово-патріотичного виховання старших підлітків у процесі військово-спортивної діяльності	17
<i>Бойко А.Е.</i> Формування soft skills у вихованців закладів позашкільної освіти: критичне мислення	21
<i>Вавер М.</i> Впровадження концепції «зеленого офісу» в освітніх установах	24
<i>Васильєва С.А.</i> Психофізіологічні характеристики дітей раннього віку ...	27
<i>Власова В.</i> Особливості організації дистанційного навчання на уроках мистецтва засобами новітніх освітніх технологій	31
<i>Войтенко О.</i> Взаємодія педагогів, батьків та громадських організацій у розвитку екосвідомості зростаючого покоління	36
<i>Войтовська А.І.</i> Спекти соціальної роботи з жінками, які зазнали насилля	39
<i>Вороніна Г.Р.</i> Особливості профорієнтації в освітніх закладах Німеччини	43
<i>Гончар Л.В.</i> Робота з педагогами закладів загальної середньої освіти з формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників	47
<i>Докукіна О.М.</i> Батьківська підтримка підлітків у виборі смисложиттєвих цінностей	51
<i>Долгова О.В.</i> «ProfiCamp» – новий формат літнього відпочинку	56
<i>Журба К.О.</i> Смисложиттєві цінності підлітків в умовах війни	61
<i>Канішевська Л.В.</i> Дослідження проблеми формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів	65
<i>Касіч Н.П.</i> Військово-патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності	70
<i>Кириченко В.І.</i> Аналіз партнерської взаємодії закладу освіти і родин старшокласників у формуванні соціально успішної особистості	74
<i>Коломоєць Г.А., Ребрина А.А.</i> Виховний потенціал військово-спортивних ігор у формуванні здорового способу життя дітей та учнівської молоді	78
<i>Комаровська О.А.</i> Музика як складник інформаційної політики: спроба рефлексії	82
<i>Корнієнко А.В.</i> Експериментальне дослідження інноваційного розвитку методичної діяльності в закладі позашкільної освіти	87
<i>Куниця Т.Ю.</i> Соціальні орієнтації сучасної учнівської молоді: теорія питання	92

<i>Лаврентьєва І.В.</i> Групова перспективна рефлексія як метод формування соціально успішної особистості підлітка	96
<i>Литовченко О.В.</i> Позашкільна освіта України в умовах війни: освіта, дозвілля, підтримка	99
<i>Луценко В.О.</i> До питання забезпечення якості освіти дітей раннього і дошкільного віку в контексті їх соціалізації	102
<i>Луценко І.О.</i> Методичні аспекти організації і діагностики якості освітнього процесу в групах раннього віку	107
<i>Малиношевський Р.В.</i> Суспільні порядки і нормативний образ особистості	111
<i>Малшєва Д.Р.</i> Соціально-громадянська компетентність дошкільників: сутність поняття	115
<i>Масол В.В.</i> Виховання рішучості в учасників освітнього процесу під час занять фізичною культурою	120
<i>Мачуський В.В.</i> Управління впровадженням інноваційних технологій в освітній процес закладу позашкільної освіти	123
<i>Морін О.Л.</i> Місце традиційних форм і методів у технології формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів	128
<i>Негрієнко А.О.</i> Проєкт «Школа безпеки: запобігти, врятувати, допомогти» як ефективний складник виховання юних українців	133
<i>Нечерда В.Б.</i> Соціальне партнерство закладу освіти і сім'ї у формуванні соціально успішної особистості	136
<i>Ничкало С.А.</i> Використання віртуального медіапростору в освітній художній комунікації: актуальні аспекти	140
<i>Окушко Т.К.</i> Виховання культури безпечної життєдіяльності: цифрова компетентність	144
<i>Остапенко О.І.</i> Оновлення змісту навчальної програми «Захист України» для ЗЗСО в сучасних умовах	149
<i>Охріменко З.В.</i> Аспекти забезпечення формування професійно-ціннісних орієнтацій у сучасних учнів	153
<i>Пащенко О.В.</i> Формування природоохоронного світогляду та цілі збалансованого розвитку: баланс, врахування, форми та методи	158
<i>Рагозіна В.В.</i> Параметри виміру якості дошкільної освіти у країнах ЄС і в Україні	161
<i>Рейпольська О.Д.</i> Система забезпечення якості освіти: до проблеми дослідження	166
<i>Руденко І.В.</i> Організація позаурочної образотворчої діяльності підлітків у медіапросторі	170
<i>Свистунова Ю.О.</i> Арт-терапія як метод психо-соціального відновлення особистості	174
<i>Семенюк С.В.</i> Позитивне ставлення студентів ЗВО до національної самобутності інших народів: зміст поняття	178
<i>Скирда Т.С.</i> Застосування ігрових практик у патріотичному вихованні молодших підлітків	182

<i>Сокол Л.М.</i> Вплив інтернет-простору на почуття гідності особистості під час війни	186
<i>Тимчик М.В.</i> Зміст військово-патріотичного виховання учнів 10-11-х класів у процесі фізкультурно-масової роботи	187
<i>Толочко С.В., Бордюг Н.С.</i> Зміст, форми і методи формування екологічної компетентності здобувачів освіти	191
<i>Федорченко Т.Є.</i> Технології формування успішної особистості старшокласника у системі загальної середньої освіти	196
<i>Харченко Н.В.</i> Виховання дітей у цифровому відкритому середовищі: можливості дитячих громадських організацій	200
<i>Шахрай В.М.</i> Програма факультативного курсу «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства» та методи її реалізації	204
<i>Шматко Я.В.</i> Виховання в старших підлітків впевненості у собі в процесі занять дзюдо	209
<i>Шпиг Н.О.</i> Розбудова коаліційної спроможності громадських організацій у реаліях сучасного суспільного життя засобами цифрових технологій	212
<i>Відомості про авторів</i>	216

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті розкрито поняття життєвих стратегій учнівської молоді. Проведено теоретико-методологічний аналіз різних наукових поглядів на зміст життєвих стратегій в соціальному, педагогічному та соціо-філософському контексті. Окреслені та структуровані ключові аспекти поняття в двох сучасних вимірах. Запропоновані техніки формування стратегічного мислення.

Ключові слова: *життєва стратегія, стратегічне мислення, цілепокладання, життєвий досвід.*

Особистість має бути активним творцем свого життя в конкурентних умовах та привносити інновації, володіючи ефективними техніками життєтворчості. Для того, щоб людина була на хвилі часу, вона має самостійно формувати життєві, спрямовані на передбачення ходу подій цілі, додержуватись нових тенденцій розвитку та змін у суспільстві. Психологія життєтворчості визначає проблему формуванням стратегій життєвого проектування як свідомого творення особистістю способу і стилю свого життя. Важливим для формування життєвої стратегії є з'ясування, як в особистій стратегії збігається ідея бажаного та вірогідного результату, як визначається вірогідність розгортання життєвих процесів і потенційних подій через здійснення конкретних дій згідно того чи іншого плану. Значна частина дослідників визначає життєву стратегію, як бажаний результат і кроки його досягнення. Проте необхідно зазначити, що творче стратегічне життєтворення пов'язане з відкриттям для себе потенціалу власної особистості, творчим осмисленням особистісних ресурсів, використанням власних та зумовлених соціумом можливостей.

Особливості постановки життєвих цілей особистістю досліджували психологи, соціологи та педагоги, зокрема, такі вчені, як А. Адлер, К. Абульханова-Славська, Г. Балл, І. Зязюн, В. Кудін, А. Маслоу, С. Максименко, Ж. Піаже, В. Панок, В. Рибалка, Л. Сохань, Т. Титаренко, К. Юнг та ін. Аналізуючи сучасну наукову літературу, можливо визначити такі ключові аспекти, на яких найчастіше акцентують увагу науковці щодо

визначення феномену життєва стратегія особистості:

- відповідальність;
- адекватна система потреб та цінностей;
- вміння приймати рішення;
- знання, яким чином досягти життєвої цілі;
- орієнтування особистості на виконання життєвих завдань.

Особливо вразливою категорією щодо сформованості навичок стратегічного планування є учнівська молодь, адже брак власного життєвого досвіду, помножений на стрімкий прогрес у суспільстві ускладнює вибудову чітких прогностичних оцінок стосовно політико-правового та соціально-економічного становища держави, часто не дозволяє зробити правильний вибір. Таким чином з'являються численні суперечності у її життєвих стратегіях, порушуючи їх внутрішню логіку і цілісність. Тому молоді складніше вибудовувати та вирізняти власну життєву стратегію з-поміж інших життєвих відволікаючих факторів в умовах соціально-економічної нестабільності, міждержавного військового протистояння, пандемії та глибокого культурного занепаду, обрати правильні смисложиттєві цінності та орієнтири [1].

Важливо зазначити, переважна частина учнівської молоді перебуває у стані очікування, ціннісної та професійної невизначеності, що є характерним для пасивної життєвої стратегії, а отже зростає потреба визначення шляхів та розробки методів активізації молоді до постановки життєвих цілей та прийняття відповідальних стратегічних рішень щодо побудови власного життєвого шляху [2].

Особливим проявом самореалізації особистості протягом життя – є процес його творчого конструювання. Відповідно можливо визначити два вектори формування цілей: внутрішній (відповідає за проектування життєвих стратегій і постановки життєвих завдань, що базуються на особистісній системі життєвих цінностей) та зовнішній (включає в себе суспільні норми, певною мірою випробування та часто різкі зміни життєустрою, спричинені зовнішніми факторами, наприклад COVID-19, військові дії агресора, які стали

каталізаторами багатьох несвідомих проблем). Це не просто роздоріжжя, точка вибору, це перехід від мрій до реалізації задумів.

На формування у молодій людини правильної життєвої стратегії відповідають такі складові:

- досвід;
- соціальне середовище;
- вікові зміни;
- духовна зрілість;
- стратегічне мислення.

У нашому дослідженні ми зосередились на вивченні такого смислоутворюючого аспекту, як стратегічне мислення.

Стратегічне мислення складається з таких компонентів:

- амбіції та цілеспрямованість;
- просторове/часове мислення та уява;
- системний підхід та критичне мислення;
- зацікавленість в особистому зростанні.

Розвиток кожного з цих компонентів у молодій людини, допоможе їй в результаті вміти пов'язувати теперішнє з майбутнім, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, визначати власні стандарти досконалості та довершеності мети та співвідносити їх з загальноприйнятими. Стратегічне мислення наділяє весь процес сенсом побудови життєвої стратегії, а також, допомагає сконцентруватись на меті та забезпечує мотивацію [3].

Молодь – це «дух часу», для цього вона повинна знати, розуміти та аналізувати сучасні тенденції, думки та настрої, які множаться в оточуючому її середовищі. Амбіції – це те «паливо», яке допомагає рухатися, працювати для досягнення мети, включаючи концентрацію, дисципліну, діяльність та виключаючи лінь, комфорт, самозакоханість, страх.

Однією з чітких та лаконічних інноваційних технік формування стратегічного мислення є техніка М. Крикунова [4] (рис. 1).

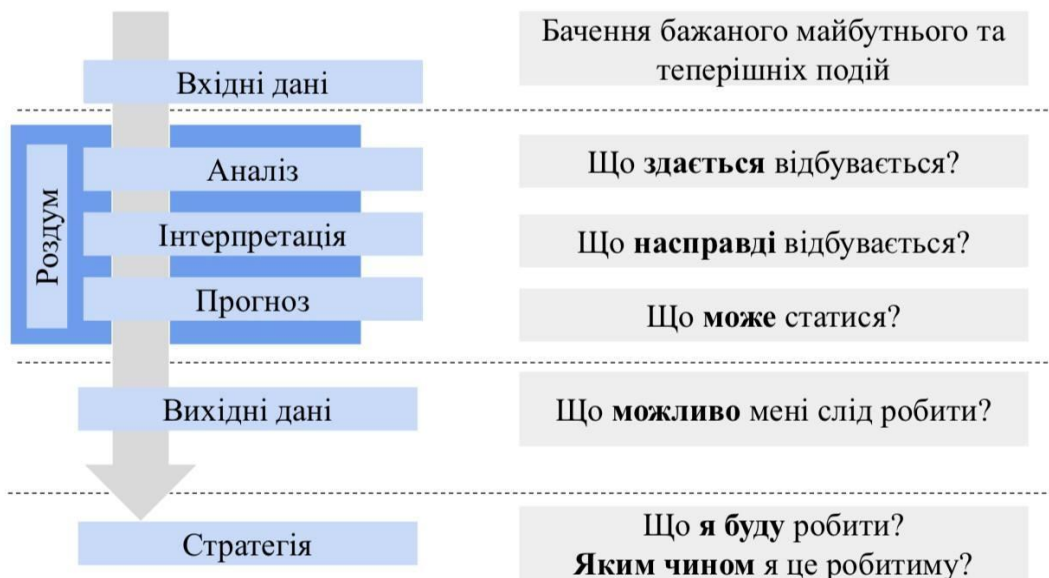

Рис. 1. Базовий процес стратегічного мислення

Вважаємо, що, додавши до неї питання часу, техніка набуде повнішого вигляду та контексту, тому що життєва стратегія не є вічною, вона трансформується, адаптується та, зазвичай, через певний проміжок часу з тих чи інших причин втрачає свою актуальність, тому важливо, щоб будь-який формат стратегії мав хоча б приблизні терміни здійснення (рис. 2).

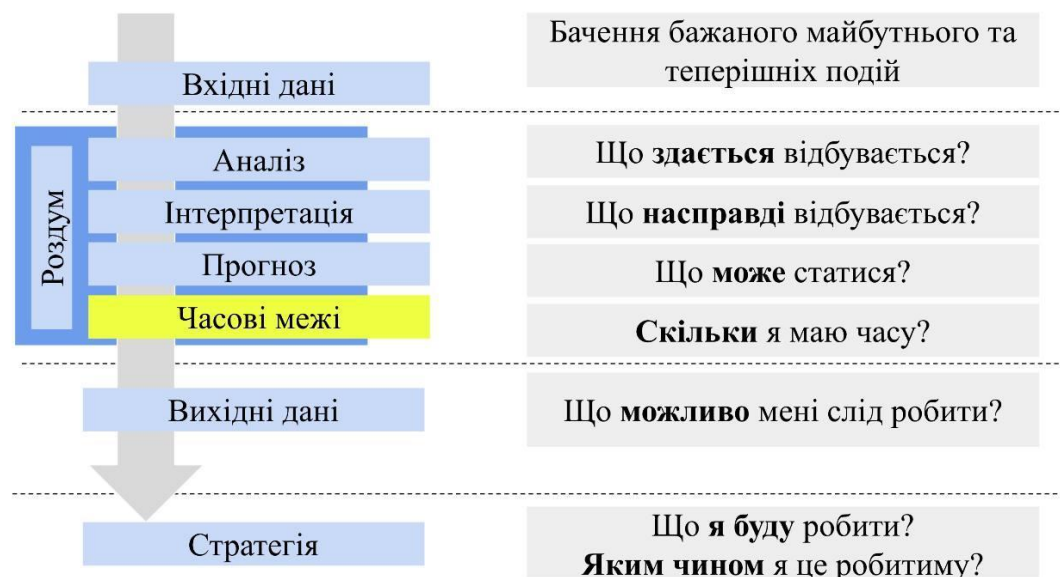

Рис. 2. Базовий процес стратегічного мислення: доповнений.

Підсумовуючи вищезазначене, можна визначити поняття життєвої стратегії таким чином: життєва стратегія – це чітко визначене бачення власного

майбутнього в певний проміжок часу, сформоване на підставі власного досвіду та під впливом соціального середовища, відповідно до особистісних якостей та потенціалу індивіда. Важливо зауважити, що кожен з аспектів є важливим, і за умови їх гармонійного розвитку життєва стратегія буде спрямована на прагнення особистості до самореалізації, максимальне використання існуючих у суспільстві можливостей, реалізацію потенціалу та підвищення її соціального статусу.

Список використаних джерел

1. Альохін М. Смиложиттєві цінності та орієнтири сучасної української молоді індустріальних регіонів. *Соціологія. Нова парадигма*. 2014. С. 153-162.
2. Помиткіна Л. В. Вибір стратегій досягнення життєвих цілей студентами як психологічна проблема. *Педагогическая освіта: Теорія и практика. Психологія. Педагогіка. Збірник наукових праць*. № 22. 2014. С. 89-94.
3. Тригоб'юк С. С. Стратегічне мислення як основа сучасного стратегічного планування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 633. С. 718-720.
4. Стратегічне мислення. Бізнес-лікарня: Систематизація бізнесу. Стратегічний консалтинг. URL: <https://ukrconsult.com.ua/strategichne-myslennya/> (дата звернення: 12.04.2022)

К.О. Безрук, м. Київ

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА У ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У статті проведено аналіз анкетування учнів, з метою вивчення участі в учнівському самоврядуванні та залученості до процесу вироблення виховної політики закладу освіти. Розкрито ефективність учнівського самоврядування як підґрунтя формування соціально успішної особистості у реаліях сучасного освітнього процесу.

Ключові слова: соціально успішна особистість, учнівське самоврядування, освітнє середовище.

Однією із передумов формування соціально успішної особистості старшокласника є залучення його до учнівського самоврядування, яке забезпечує процес соціалізації старшокласника власними ресурсами, оскільки саме в «учнівському самоврядуванні існує певне «поле» соціокультурних норм і правил, які в процесі соціалізації особистості оформлюються в її персональну ціннісно-нормативну базу; сприяє розвитку соціальної обдарованості учнів

(обдарованості в сфері спілкування, творчій, організаторській, лідерській діяльності)» [1, с. 22].

О. Митник дає визначення соціально успішній особистості, людині, «здатній створити у своїй майбутній діяльності матеріальні та духовні цінності, змінити соціальне життя та саму себе на краще, проаналізувати та оцінити наслідки цих змін, довести цінність власної думки до інших» [2, с. 23-26]. Проведений аналіз освітнього процесу та освітнього середовища в закладах загальної середньої та позашкільної освіти Києва дозволив з'ясувати, що учнівське самоврядування забезпечує ефективність у формуванні соціально успішної особистості старшокласника завдяки готовності закладу освіти залучати особистість старшокласника до вироблення виховної політики закладу.

У межах нашого дослідження було проведено анкетування учнів та отримано такі результати: більшість учнів відповіли, що у їх закладі освіти працюють органи учнівського самоврядування (так – 62 %; ні – 3 %; не знаю – 35 %) та організовуються вибори до органів учнівського самоврядування (так – 68 %; ні – 6 %; не знаю – 26 %). Однак, учні зазначають, що право вибору форм і методів діяльності учнівського самоврядування переважно належить педагогічній раді закладу освіти (так – 59 %; ні – 41 %). Три чверті респондентів прагнуть більшої самостійності, не погоджуючись з тим, що кандидатури до учнівського активу мають узгоджуватися із адміністрацією закладу освіти (так – 27 %; ні – 73 %).

Опитані учні вважають, що учнівське самоврядування – це допомога педагогам у створенні безпечного, вільного від булінгу, освітнього середовища (так – 87 %; ні – 13 %) та є значним чинником реальної участі учнів у творенні і реалізації виховної політики закладу. Учні оцінили вплив представників учнівського самоврядування на життя закладу освіти на достатньо високому рівні (не мають жодного впливу – 4 %; мають невеликий вплив – 11 %; мають достатній вплив на життя школи – 42 %; мають дуже великий вплив на життя школи – 37 %; не можу відповісти – 6 %). Представники учнівського

самоврядування визначили, що найбільший вплив вони мають на забезпечення прав учнів, програм примирення конфліктів, пропагування цінностей здорового способу життя (організації навчання – 8 %; розваг і дозвілля – 7 %; забезпечення прав учнів – 13 %; визначення критеріїв оцінювання – 5 %; взаєностосунків між учителями та учнями – 6 %; програм примирення конфліктів – 12 %; пропагування цінностей здорового способу життя – 14 %; попередження правопорушень – 9 %; визначення правил поведінки для учнів – 4 %; організації волонтерської діяльності – 10 %; форм навчальних занять – 5 %; форм позакласних заходів – 7 %).

Таким чином результати опитування дозволяють зробити висновок, що учні знають про діяльність учнівського самоврядування у їх закладі освіти та беруть у ній участь, оскільки така діяльність сприяє розвитку в учнів: здатності до ефективної і продуктивної діяльності; позитивних життєвих цінностей; здатності відстоювати свою думку і права учнів; спроможності контролювати свої думки, емоції та дії; навичок рефлексії (самоаналізу і само оцінювання); навичок подолання конфліктів; потреби здорового способу життя; розуміння шкідливості негативних явищ; володіння комунікативними навичками; потреби волонтерської діяльності (суспільного служіння); навичок проєктної діяльності; розвитку лідерських якостей та відповідальної поведінки.

Серед педагогів було також проведено анкетування за допомогою методики «Ключові соціальні уміння учнів» (Т. Воронцова, В. Пономаренко), результатами якої стала оцінка сформованості соціальних умінь учнів на думку педагогів, а саме: навички комунікації – 65 %; навички самоконтролю – 58 %; навички емпатії – 52 %; навички кооперації – 60 %; навички аналізу та розв’язання проблем – 47 %; навички запобігання і розв’язання конфліктів – 43 %; навички асертивності – 45 %; навички самоусвідомлення і самооцінки – 57 %.

Результативність формування соціально успішної особистості старшокласника в учнівському самоврядування має забезпечуватися за допомогою традиційних та інноваційних методів, зокрема засобами

інформаційно-комунікаційних технологій.

Використовуючи інформаційно-комунікаційні технології педагоги можуть організувати навчання учнівського самоврядування і ефективно розвивати в учасників навички соціально успішної особистості (творчої та інтелектуальної активності; комунікації, критичного та системного мислення, самоконтролю, відповідальності, планування діяльності, емпатії, запобігання і розв'язання конфліктів, асертивності, кооперації, аналізу та розв'язання проблем, самоусвідомлення і самооцінки, міжособистісної взаємодії).

Список використаних джерел

1. Безрук К. О. Потенціал учнівського самоврядування у формуванні соціально успішної особистості старшокласника. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*: матеріали звіг. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2019 р. / [за ред. І. Д. Бега, Р. В. Малиношевського]. Івано-Франківськ: НАПН, 2020. С. 22–25.

2. Митник О., Стрижак А. Система завдань, спрямованих на формування комунікативних умінь як складової соціальної успішності молодого школяра. *Початкова школа*, № 9. 2019. С. 23-26.

Д.Д. Бибик, м. Київ

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ МОЛОДІ У ПОБУДОВІ УСПІШНОГО МАЙБУТНЬОГО

У публікації окреслено проблему ціннісних орієнтирів в контексті побудови успішного майбутнього сучасної молоді. Висвітлено, що відображення орієнтації молоді на майбутнє впливатиме на перспективні сфери реалізації соціальних очікувань, зокрема тих які базуються на цінностях (освіта, робота та кар'єра, співпраця, служіння).

Ключові слова: ціннісні орієнтири, ціннісні перспективи, молодь.

Сьогодні Україна перебуває у центрі глобальних викликів, серед яких є повномасштабна війна росії проти українського народу, руйнування мирного життя населення, інформаційні атаки через засоби масової інформації, які поставили під загрозу здорове та щасливе зростання ціннісного потенціалу сучасної учнівської та студентської молоді. Війна завжди супроводжується економічною кризою, зростанням безробіттям, але вона не повинна змінити прагнення молоді людини будувати своє успішне майбутнє. Зрозуміло, що наявність сформованих ціннісних орієнтирів, професійних та кар'єрних навичок, життєвого досвіду збільшує ймовірність прийняття раціональних

рішень щодо успішної реалізації у трудовій сфері, готовності молоді до партнерської взаємодії для підвищення майстерності у професійній діяльності.

Проте, можемо констатувати, що не усі молоді люди мають відповідні професійні та життєві навички, які дали б їм можливість успішно будувати своє майбутнє. Зусилля держави, закладів освіти, молодіжних центрів мають бути спрямовані на набуття молодими людьми якісно нових професійно орієнтованих та витребуваних на ринку праці навичок, які б відповідали вимогам часу та сприяли б забезпеченню конкурентоспроможності на ринку праці як у державі, так і за її межами [3, с. 30]. У той же час суттєво значущим щодо орієнтування успішного майбутнього є те, саме молоді люди повинні демонструвати життєстійкість та здатність до побудови перспектив на власне майбутнє в умовах воєнного стану та післявоєнного періоду. Крім того, вони мають бути готовими до соціальних змін і пошуку роботи, в більшій мірі проявляти соціальну мобільність, здатність до професійного та кар'єрного росту, що дозволить здійснювати трудову діяльність у тривалий часовий період. З іншого боку, у молодих людей виникають певні соціальні проблеми у формуванні особистої кар'єри залежно від рівня освіти, мотивів вибору професії, початку трудової діяльності, подальшого професійного зростання та здатністю до оволодіння навичками партнерської співпраці під час служінню на благо громади, суспільства тощо. Поряд з цим, молоде покоління є найбільш вразливим і незахищеним щодо визначення ціннісних орієнтирів та важливих соціальних (життєвих) навичок, які набуваються сучасною учнівською й студентською молоддю під час навчання в освітніх закладах.

Безумовно суттєвим є вплив громадських організацій і рухів для формування ціннісних орієнтирів молодіжної політики, адже «молодіжний рух як важливий суб'єкт молодіжної політики активно впливає на самоорганізацію молоді» [1]. Обов'язковим для формування молодіжної політики стає розуміння соціальних очікувань, їх привнесення в соціальний простір, розкриття ставлення молодих людей до світу довкола, суспільних процесів і явищ, до себе, пошук сенсу життя і життєвих пріоритетів [2]. Тема соціальних очікувань

молоді частіше всього розглядається через призму кар'єрних очікувань [4], прогностичних умінь та ціннісних орієнтацій у контексті очікувань від майбутнього [5].

Для побудови успішного майбутнього, на нашу думку, варто молоді оволодіти певними соціальними навичками, по-перше, мотивацією до навчання, котра уможлиблює засвоєння нових знань, формування навичок, компетентностей у цілому та сприяє досягненню ефективності й результативності; по-друге, необхідність чітко поставити перед собою виразну ціль, досягнути власний вибір щодо професії, яка дозволить бути зреалізованою особистістю, забезпечить готовність до постійних змін та навчання впродовж життя для реалізації можливості кар'єрного зростання в умовах викликів сьогодення.

Зважаючи на вищесказане, доречно виокремити базові компетенції, якими повинна володіти сучасна молодь:

- здатність усвідомлення значущості цінностей – передбачає вміння молодої людини переглянути власну систему цінностей, визначити своє місце у житті, адже цінність особистості людини вище можливого; зрозуміти своє призначення для розвитку суспільства в цілому;

- прагнення до соціальних змін – здатність орієнтуватися за умов невизначеності, сприяти змінам, що зумовлює миттєве знаходження незвичних, нових і оптимальних способів змін в різних сферах життєдіяльності;

- здатність до набуття лідерських навичок та умінь навчатися впродовж життя – зорієнтована на вміння активно й ефективно вчитись, яке визначатиметься динамічними змінами, невизначеністю і необхідністю та готовністю до успішного майбутнього;

- лідерська спрямованість молодої особистості – здатність успішно здійснювати необхідну професійну діяльність у складних умовах з оптимальним виявом професійних якостей, не знаючи усього їх різноманіття та можливостей застосуванням соціальним лідером у тій чи іншій ситуації;

- здатність організовувати партнерську взаємодію – здатність

установлення контактів із суб'єктами й об'єктами взаємодії, організувати та реалізувати спільну діяльність та співпрацю, в ході якої вирішують критично важливі проблеми як для тих, хто знаходиться у важкій життєвій ситуації.

- здатність оцінювати результати суспільно-корисної діяльності, а саме молоде покоління долучати до вирішення соціально гострих проблем, відчувати свою приналежність до розв'язання різних проблем вразливих груп населення, метою діяльності якої є сприяння позитивним суспільним змінам.

Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що визначення ціннісних орієнтирів молоді у побудові успішного майбутнього потребує якісних змін в освіті, які розпочинаються із школи. Вважаємо, що освітні заклади мають забезпечувати формування, перш за все, життєвих навичок учнівської молоді: вміння керувати собою, творчо розв'язувати проблеми, планувати власну кар'єру та її перебудову, формування вмінь постійно навчатися і критично мислити, здатність вибудовувати міжособистісні та партнерські відносини, справлятися з власними планами на майбутнє, управляти своїм життям «здорово» та «продуктивно». Таким чином, створюються можливості для осмислення суспільних цінностей відповідно до розуміння соціально-значущим уявлень молоді про своє майбутнє.

Список використаних джерел

1. Драпушко Р., Горінов П., & Філик Н. (2022). Формування молодіжної політики в умовах демографічних викликів сучасної України. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Теорія та історія держави і права, міжнародне право»*, № 1(62), С. 27–34. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.62.16478>

2. Горінов П. Молодіжний рух як об'єкт і суб'єкт молодіжної політики, важлива умова сталого розвитку суспільства. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць*. Одеса: ОРІДУ НАДУ, Вип. 1(29), 2007. С. 309- 313.

3. Дмитрук Н. Між матеріалізмом і постматеріалізмом: ціннісні орієнтації сучасної української молоді. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*, № 3. 2017С. 57-67.

4. Максимович О. В. Соціально-статусні преференції та кар'єрні очікування підліткової молоді Прикарпаття (за результатами опитування учнів випускних класів закладів загальної середньої освіти). *Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки*, № 23(1). 2018. С. 68-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_sip_2018_23_1_9

5. Максим О. В., Рябовол, Т. А. Особливості прогностичних умінь та ціннісних орієнтацій у контексті очікувань від майбутнього у підлітків з девіантною поведінкою. *Молодий вчений*, № 9(2). 2020. С. 120-124. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_9\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_9(2)_8)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена актуальній проблемі військово-патріотичного виховання старших підлітків у процесі військово-спортивної діяльності в умовах збройної та інформаційної агресії з боку російської федерації проти України, яка потребує військової підготовки учнівської молоді до військової служби та захисту України.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, старші підлітки, педагогічні умови, захист України, військова служба, військово-спортивна діяльність.

Вітчизняні дослідники О. Остапенко, В. Кравченко, Г. Почепцов та інші [2; 3; 5] характеризують гібридну війну як війну без правил, яка вирізняється переважно інформаційною агресією, що спрямована на руйнування духовного світу націй і народів, проти яких ведеться. Дослідники зазначають, що серед трьох її складових (інформаційна, психологічна, ідеологічна) найважливішою є інформаційна складова, ЗМІ і нові медіа.

У процесі дослідження були визначено такі компоненти військово-патріотичної вихованості старших підлітків в процесі військово-спортивної діяльності: когнітивний, емоційно-ціннісний, мотиваційний, діяльнісно-практичний.

На основі чотирьохетапної процесуальної схеми сходження підростаючої особистості, розробленої академіком І. Бехом [1], узагальнюючи напрацювання вчених і практиків з проблеми військово-патріотичного виховання старших підлітків та визначених структурних компонентів військово-патріотичного виховання особистості [4; 6], нами було визначено критерії та показники військово-патріотичної вихованості старших підлітків в процесі військово-спортивної діяльності, а саме:

- когнітивний критерій (усвідомлення учнями цінності поняття «військово-патріотичне виховання» як складової життєдіяльності; розуміння учнем змісту історії і традицій рідної школи, місцевості, історії України, ролі війська у відстоюванні ідеалів свободи та державності України; обізнаність із формами військово-патріотичної роботи (військово-спортивна гра «Хортинг-

Патріот», «Сокіл» («Джура»));

- емоційно-ціннісний критерій (інтерес до традицій та історії Збройних Сил України, історії України), позитивне ставлення до військово-спортивної діяльності (військово-спортивна гра «Хортинг-Патріот», «Сокіл» («Джура»)); прагнення до самовдосконалення в процесі військово-оборонної діяльності;

- критерій довільного імпульсу (готовність до військової служби та захисту України; прагнення до самовдосконалення в процесі військово-спортивної діяльності; вольове прагнення брати участь у різних формах військово-спортивної діяльності (військово-спортивна гра «Хортинг-Патріот», «Сокіл» («Джура»)).

- діяльнісно-практичний критерій (активність у різних формах військово-спортивної діяльності (військово-спортивна гра «Хортинг-Патріот», «Сокіл» («Джура»)), змаганнях з військово-спортивних ігор «Хортинг-Патріот», «Сокіл» («Джура»)).

Відповідно до критеріїв та показників визначено рівні військово-патріотичної вихованості старших підлітків в процесі військово-спортивної діяльності: високий, середній, низький.

До першої групи увійшли старші підлітки з низьким рівнем військово-патріотичної вихованості. Учні цієї групи не усвідомлюють зміст військово-патріотичної вихованості як важливої складової життєдіяльності; не розуміють важливість стану готовності особистості до військової служби; не мають знань щодо історії українського війська, розуміння його ролі у відстоюванні ідеалів свободи, державності, незалежності та територіальної цілісності України. Учні середніх класів цього рівня не виявляють інтерес до діяльності спрямованої на підготовку військової служби та захисту України; не проявляють радісного переживання в процесі діяльності спрямованої на підготовку до військової служби та захисту України; у них відсутнє бажання брати участь у різних формах військово-оборонної діяльності. Старші підлітки не прагнуть до самовдосконалення в процесі військово-спортивної діяльності; відсутнє вольове прагнення брати участь у різних формах військово-спортивної

діяльності. Також старші підлітки не проявляють активності у процесі підготовки та проведення військово-спортивної гри «Хортинг-Патріот» та «Сокіл» («Джура»).

До другої групи увійшли старші підлітки із середнім рівнем військово-патріотичної вихованості. Ці учні недостатньо усвідомлюють зміст військово-патріотичного виховання, як важливу складову життєдіяльності; мають посередні знання щодо історії українського війська, розуміння його ролі у відстоюванні ідеалів свободи, державності, незалежності та територіальної цілісності України. Учні 8–9-х класів цього рівня виявляють нестійкий інтерес до військово-спортивної діяльності; у них нестійке бажання брати участь у різних формах освітньої роботи. Старші підлітки із середнім рівнем військово-патріотичної вихованості виявляють середню морально-етичну мотивацію до військово-спортивної діяльності; ситуативно виявляють стійке прагнення до самовдосконалення в процесі військово-спортивної діяльності; не завжди проявляють вольове зусилля (прагнення) брати участь у різних формах військово-спортивної діяльності (змаганнях військово-патріотичні спортивні ігри «Хортинг-Патріот», «Сокіл («Джура»).

До третьої групи увійшли старші підлітки з високим рівнем військово-патріотичної вихованості. Вони усвідомлюють значення військово-патріотичної вихованості, як важливої складової життєдіяльності зростаючої особистості; розуміють важливість підготовки до військової служби та захисту України; мають високі знання щодо історії українського війська, розуміння його ролі у відстоюванні ідеалів свободи, державності, незалежності та територіальної цілісності України. Учні 8–9-х класів цього рівня виявляють інтерес до військово-спортивної діяльності; проявляють радісне переживання в процесі військово-спортивної діяльності; виявляють бажання брати участь у різних формах військово-оборонної діяльності. Старші підлітки з високим рівнем військово-патріотичної вихованості проявляють високу морально-етичну мотивацію щодо виконання військового обов'язку; вольове прагнення брати участь у різних формах діяльності спрямованої на підготовку до військової

служби та захисту Вітчизни (змаганнях з військово-прикладних видів спорту, військово-патріотичні спортивні ігри «Хортинг-Патріот», «Сокіл («Джура»)).

У процесі формувального етапу дослідження були визначені педагогічні умови військово-патріотичного виховання учнів середніх класів у процесі військово-спортивної діяльності:

- підвищення мотивації старших підлітків до військово-спортивної діяльності впроваджувалася з метою мотиваційно-ціннісного впливу на школярів та була спрямована на усвідомлення ними важливості військово-спортивної діяльності (військово-спортивна гра «Хортинг-Патріот», «Сокіл («Джура»)) для підготовки себе до майбутньої військової служби та захисту України;

- упровадження удосконаленого змісту, методів та організаційних форм військово-патріотичного виховання старших підлітків в процесі військово-спортивної діяльності з метою кращого розуміння учнями змісту історії і традицій рідної школи, місцевості, історії України, ролі війська у відстоюванні ідеалів свободи, незалежності та державності України; кращої обізнаності із формами військово-спортивної діяльності;

- набуття старшими підлітками практичного досвіду військово-патріотичного виховання в процесі військово-спортивної діяльності з метою формування в них рішучості, ініціативності та активності до зазначеної діяльності.

Для реалізації визначених педагогічних умов використовувалися колективні, групові й індивідуальні форми та методи роботи. Широко застосовувалися такі методи, як пояснення, бесіда, обговорення, мотивування, стимулювання, переконання, демонстрування, створення ситуацій успіху, встановлення індивідуальних рекордів, гласність досягнень учнів, оцінювальні судження вчителя, керівника військово-патріотичної роботи. Практичне значення статті полягає в тому, що її матеріали можуть використовуватися в організації та проведенні Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») та Національної дитячо-юнацької

військово-спортивної гри «Хортинг–Патріот» з метою підвищення ефективності підготовки учнівської молоді до військової служби та захисту України.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
2. Військово-патріотичне виховання учнів у позакласній роботі: *посіб.* / уклад. М. Д. Зубалій, В. В. Івашковський, О. І. Остапенко, М. В. Тимчик, Б. Б. Шаповалов;
3. М. Діхтяренко, І. П. Білоцерківець. Київ: «ПАЛИВОДА А. В.». 2016. 225 с.
3. Кравченко В. Ю. Теорія «гібридної війни»: український вимір. *Вісник Дніпропетровського університету*. Сер. Політологія. № 2. 2015. URL: <http://repo.dma.dp.ua>.
4. Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти метод. посіб. [Остапенко О. І. (ред.), Зубалій М. Д., Тимчик М. В.]. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 2019. 168 с.
5. Почепцов Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології ХХІ століття. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія». 2017. 260 с.
6. Форми і методи формування в учнів готовності до захисту Вітчизни: *метод. рекомендації* [Зубалій М. Д. (ред.), Остапенко О. І., Тимчик М. В.]. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 2019. 72 с.

А.Е. Бойко, м. Київ

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

В статті розкривається проблема формування soft skills у вихованців закладів позашкільної освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа», а саме наводяться технології формування критичного мислення учнів під час гурткової роботи у закладах позашкільної освіти.

Ключові слова: критичне мислення, гнучкі навички, позашкільна освіта, Нова українська школа, soft skills.

Процес реалізації державної освітньої політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та зарубіжні дослідження зумовили зростання уваги вчених та практиків до питання формування гнучких навичок або soft skills в системі сучасної позашкільної освіти. Дослідження В. Вербицького, В. Мачуського, А. Корнієнко, О. Литовченко та інших фахівців у галузі позашкільної освіти свідчать, що ця проблема вирішується шляхом упровадження комплексу наукових підходів до навчання в позашкільній освіті (компетентнісного, аксіологічного, діяльнісного) та формування наскрізних умінь і навичок, які необхідні для успіху людини впродовж життя [1].

Такі сучасні підходи до організації освітнього процесу в закладі позашкільної освіти потребують створення інноваційного освітнього середовища, основним критерієм оцінки роботи якого має стати формування у підростаючої особистості формування soft skills, які включають когнітивні, комунікативні, особистісні та міжособистісні навички, а також навички навчання впродовж життя.

У контексті реалізації принципів Нової української школи, заклади позашкільної освіти у своїй діяльності також орієнтується на формування гнучких навичок, як-то: критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість та ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, уміння оцінювати ризики, приймати рішення, вирішувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими [2].

У своїх наукових розвідках А. Химинець наголошує, що сформованне критичне мислення сприяє розвитку в учнів уміння шукати нестандартні способи вирішення суперечностей, аналіз через рефлексію результатів власної розумової діяльності та її наслідків, бути відкритими для нових ідей, поважати думку опонентів тощо [3].

Після проведеної діагностики виявлення сучасного стану сформованості м'яких навичок учнів (а саме, критичного мислення) в гуртках закладів позашкільної освіти за рівнями (високий, середній, достатній, низький).

Для правильної оцінки точності та правдивості висловлювання необхідно вміти критично мислити. Критичне мислення включає процес аналізу ситуації або проблеми. Учень, у якого сформоване критичне мислення вміє відокремлювати факти від вигадки, точну, чесну і логічну інформацію від фейків. І навпаки, низький рівень сформованості критичного мислення у вихованців показує, що їм важко аналізувати концепції, припущення, висновки, точки зору, і не відповідають показникам критичного мислення: ясність, точність, релевантність, логічність тощо.

На гурткових заняттях (з англійської мови) у закладах позашкільної освіти пропонують виконувати завдання, спрямовані на оцінку інформації.

Серед технології формування критичного мислення ефективною, на нашу думку, є таксономія введена Б. Блумом, яка поєднує шість ключових елементів: знання, розуміння, застосування, аналіз, оцінювання та синтез [5].

Іноземні мови дають с можливість читати різноманітні тексти та обговорювати їх. Вони можуть брати участь у дебатах, розвиваючи навички мислення, покращуючи спілкування та навчаючись взаємодіяти в команді. Таким чином, такі заняття поєднують два типи освітніх цілей: вони розвивають соціальні навички, оскільки ці навички ґрунтуються на спілкуванні, та навички критичного мислення. Учні працюють у парах або групах, щоб досягти максимального успіху. Такий вид співпраці сприяє розвитку позитивної взаємозалежності, вміння брати на себе відповідальність та активно брати участь у вирішенні проблем. Взаємодія та співпраця між учасниками групи допомагають учням розуміти почуття своїх однолітків, розвивають емпатію, гнучкість, відповідальність та мотивацію

Отже, позашкільна освіта активно реагує на сучасні виклики та створює ефективні освітні технології для набуття здобувачами позашкільної освіти гнучких навичок в умовах реалізації концепції «Нова українська школа».

Список використаних джерел

1. Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти: методичний посібник / [А.Е. Бойко, В.В. Вербицький, А.В. Корнієнко, О.В. Литовченко; за ред. В.В. Мачуського]. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 223 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723075>

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» 14 грудня 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>

3. Химинець А. Формування критичного мислення і творчих здібностей в учнів початкової школи: європейський вимір. Педагогічні інновації у фаховій освіті. Вип. 10. Ужгород, 2019.

4. Anderson L. W., Krathwohl, D. R. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. Allyn & Bacon. Boston, MA: Pearson Education Group. 2001.

5. Mamleeva, A. Developing Soft Skills And Critical Thinking. Professional Culture of the Specialist of the Future. Vol 51. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. P. 1914-1921). <https://doi.org/10.15405/epsbs.2018.12.02.202>.

ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ «ЗЕЛЕНОГО ОФІСУ» В ОСВІТНІХ УСТАНОВАХ

У статті розглядаються головні аспекти екологічного виховання на засадах сталого розвитку, описано концепцію «зеленого офісу», пов'язану з питаннями стійкості, яка допомагає освітнім установам реалізовувати свою екологічну відповідальність. Концепція базується на принципах 5-R: reduce, remake, redesign, reuse, recycle (скоротити, переробити, переоформити, повторно використати, утилізувати).

Ключові слова: «зелений офіс», освіта, освітні установи, сталий розвиток, концепція, екологічні знання, ресурсозбереження.

Актуальність питання збереження навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів не підлягає сумніву. Відповідний план дій зафіксовано в потрійному контексті – ефективному співіснуванні та поєднанні економічної, екологічної та соціальної складової життя суспільства – та відображено в прагненнях України до сталого розвитку. Одним з дієвих інструментів для вирішення даного питання є концепція «зеленого офісу».

На Конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо+20», що відбулася у м. Ріо-де-Жанейро 22-25 червня 2012 р., було підтримано ініціативи міжнародних організацій щодо розвитку і впровадження на національному рівні концепцій «зеленої» економіки, «зеленого» зростання, «інклюзивного зеленого» зростання, які поглиблюють концепцію сталого розвитку з урахуванням сучасних реалій та спрямовані на її більш прагматичну реалізацію [3].

Метою впровадження програми «зелених офісів» є боротьба зі зміною клімату за допомогою підвищення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії, скорочення використання природних ресурсів і сприяння сталому способу життя за допомогою підвищення обізнаності співробітників (таб. 1).

Таблиця 1.

Цілі та переваги концепції «зеленого офісу»

Цілі «зеленого офісу»	Переваги «зеленого офісу»
1	2
<ul style="list-style-type: none">● боротьба зі зміною клімату;● сприяти використанню відновлюваних джерел енергії; зберігати навколишнє	<ul style="list-style-type: none">● постійне вдосконалення в екологічній роботі та результатах організацій;● зниження впливу офісної роботи на

1	2
середовище; ● скоротити викиди CO ₂ ; ● скоротити використання природних ресурсів; ● сприяти сталому способу життя; підвищити екологічну обізнаність співробітників; ● підвищити енергоефективність будівель; ● вдосконалити систему водоспоживання та водокористування; ● підвищити імідж організації; поліпшити якість внутрішнього середовища будівель.	навколишнє середовище; ● натхнення співробітників на екологічно безпечний підхід у роботі, звичках; ● мотивація персоналу; ● створення позитивного психологічного клімату в колективі; ● підвищення лояльності до організації

Концепція уособлює в собі сучасний комфортний та безпечний для людини простір, який раціонально витрачає власні ресурси, тим самим сприяючи збереженню планети для майбутніх поколінь (рис. 1).

Рис. 1. Схема «Напрями реалізації концепції «зеленого офісу»»

У світовій практиці не існує єдиного підходу до сертифікації «зелених офісів» (сертифікати ISO 14001, EMAS, LEED, BREEAM). Існує декілька міжнародних сертифікаційних органів, які надають організаціям статус «зелених», тобто тих які дотримуються вимог системи екологічного менеджменту, шляхом їх сертифікації.

Серед нагальних проблем, які актуалізують створення «зелених офісів» в Україні, виділимо наступні:

- міжнародні екологічні зобов'язання України;
- проблема постачання енергоресурсів, енергетична криза;
- підвищення тарифів на водопостачання та електроенергію;
- зростання ринку відновлюваних джерел енергії (ВДЕ);
- розширення інформаційного поля про екологічні ініціативи та рішення;
- зростання кількості екологічних, інноваційних стартапів, проєктів з енергоефективності та ефективного використання інших ресурсів;
- екологізація освітнього процесу, впровадження стандартів ISO 14001;
- впровадження «зелених офісів» за місцевими стандартами;
- зростання екологічно дружніх настроїв населення.

Концепція «зеленого офісу» [1; 2] може бути впроваджена в освітню сферу. Наприклад, у контексті «зеленого офісу» вагомим складовим є проблема поводження з відходами. Відповідно, набуває важливості практикоорієнтована складова освіти та виховання (проведення тренінгів, позакласних занять, практичних робіт з дітьми та учнівською молоддю). Такі форми роботи допомагають:

- сформулювати уявлення про тверді побутові відходи, проблеми їх утилізації;
- усвідомити проблему впливу сміття на здоров'я планети і людини;
- запроваджувати вторинну переробку сміття, зрозуміти її економічне значення;
- поглибити й розширити знання учнів про шляхи розв'язання проблеми побутових відходів;
- розвивати вміння здійснювати пошук інформації у різноманітних джерелах та самостійно приймати рішення;
- виховувати у дітей дбайливе ставлення до довкілля, свого здоров'я і здоров'я планети.

Зазначимо, що концепцію «зеленого офісу» можна застосовувати для

організацій будь-яких форм власності та масштабів, що і дозволяє запровадити її в освітніх установах. Наприклад, заходи з енергозбереження та раціонального споживання води дозволять зекономити ресурси та кошти, які можна буде спрямувати на зміцнення матеріальної бази та інноваційний розвиток закладу. Таким чином, освітня сфера має потужний ресурс для реалізації цілей сталого розвитку та розвитку України.

Список використаних джерел

1. Данилова Н. В. Концепція «зеленого офісу»: світовий досвід та економічне обґрунтування для України. 2017. С. 60–68.
2. Кривомаз Т. І., Карпенко Н. С. Зелені стандарти для покращення офісної діяльності в нових умовах. *Екологічна безпека та природокористування*. 2020. С. 5
3. ISO 14000 FAMILY ENVIRONMENTAL MANAGEMENT. URL: <https://www.iso.org/iso-14001-environmental-management.html>. (Дата звернення: 14.04.2022).

С.А. Васильєва, м. Київ

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

У статті розглянуто психофізіологічні характеристики з огляду на процеси акселерації, наукове бачення представників медичної галузі особливостей перебігу періодів немовляти та переддошкільного, врахування біологічного віку дитини як один із показників фізичного розвитку дітей раннього віку.

Ключові слова: акселерація, біологічний вік дитини, діти раннього віку, періоди немовляти та переддошкільний, фізичний розвиток.

На сьогодні фізичний розвиток дитини раннього віку визначено як процес зміни біологічних ознак організму, основою якого є біологічні процеси, зумовлені спадковими генетичними факторами, умовами зовнішнього середовища і виховання. До показників фізичного розвитку віднесено антропометричні та біологічні дані, рівень фізичних якостей, розвиток основних рухів, рівень показників формування постави, режим рухової активності [1; 5]. Дослідження фізичного розвитку дітей раннього віку вимагає орієнтації у психофізіологічних характеристиках з огляду на процеси акселерації, наукове бачення представників медичної галузі особливостей перебігу періодів немовляти та переддошкільного, врахування біологічного віку, якому притаманний індивідуальний темп розвитку дитини.

Гіпотези та теорії, висунуті вченими упродовж 20-го, 21-го століть, які розкривають фактори впливу на існування акселерації, підсумовані Ю. Лісіциним. Так, до фізико-хімічної теорії віднесено вплив сонячної радіації, магнітного поля, космічної радіації, підвищеної концентрації вуглекислого газу, внаслідок розширення хімічного виробництва; теорії комплексу факторів умов життя надають уваги урбаністичному впливу, комплексу соціально-біологічних факторів. Геліогенна гіпотеза зосереджена на впливі вітаміну Д, сонячної енергії на процеси окостеніння в організмі дітей, пов'язаний з цим прискорений розвиток; радіохвильова гіпотеза розглядає вплив радіохвиль, що активують гормон росту; аліментарна гіпотеза зазначає про зміни у харчуванні дітей, вплив збільшеної кількості білків і жирів на ендокринну систему; до того ж генетичні фактори, які існують від народження дитини, впливають на її розвиток та здоров'я [2; 6].

У Методичних рекомендаціях до навчальної дисципліни «Пропедевтична педіатрія» (2019) НМУ ім. О. Богомольця МОЗ України зазначено, що період грудного віку триває до 1 року і характеризується дуже інтенсивним фізичним, нервово-психічним, моторним, інтелектуальним розвитком дитини. До 4 місяців життя спостерігаються максимальні темпи наростання довжини та маси тіла дитини. При цьому, довжина тіла дитини збільшується на 50 %, а маса тіла – втричі. Дитина починає самостійно говорити, ходити, виражати свої бажання. Для оптимального гармонічного розвитку дитини, попередження її захворюваності на даному етапі та в майбутньому, дуже важливим являється налагодження раціонального вигодовування, яке повинне належним чином забезпечити високу потребу в основних харчових інгредієнтах та енергії. Діти грудного віку більш схильні до генералізації запального процесу, загальної реакції у відповідь на подразнення, що пояснюється посиленням ростом та диференціюванням мозкової тканини, морфологічною і функціональною її недосконалістю, підвищеною проникністю гемато-енцефалічного бар'єру. Слід зазначити, що кожна дитина народжується теоретично здоровою, але із певним багажем генетичної інформації, який може реалізуватись. Від характеру

інформації, яку дитина отримує протягом життя, починаючи з періоду новонародженості (харчування, умови життя) залежить, чи буде ця схильність реалізована. Визначені особливості перебігу періоду немовляти (грудного): відбувається інтенсивне зростання (довжина тіла збільшується на 50 %), інтенсивний набір маси, у зв'язку з цим необхідна велика кількість пластичного матеріалу, особливо білків; завершується розвиток шлунково-кишкового тракту, дозрівання респіраторного тракту, серцево-судинної системи; організм знаходиться під переважним впливом симпатичної нервової системи; відбувається інтенсивний розвиток мозкової тканини: збільшення маси мозку в 3 рази, розвиваються 1 і 2 сигнальні системи (ходить, говорить декілька слів). Бурхливий розвиток рухів (з 2 півріччя зростання сповільнюється, але збільшується нервова діяльність, рухова активність) [3].

Переддошкільний період триває від 1-го до 3-х років. Характеризується швидким удосконаленням всіх функціональних систем з деяким зниженням темпів фізичного розвитку, але інтенсивним наростанням м'язової маси. Стрімко розвивається рухова активність. Пізнавання навколишнього світу здійснюється з допомогою всіх можливих аналізаторів, найчастіше ротової порожнини. До кінця 2-го року закінчується прорізування зубів, формується лімфоїдна тканина носоглотки, спостерігається остаточне диференціювання нервової системи, формуються стійкі аналізаторо-синтетичні функції кори головного мозку. Відбувається інтенсивний розвиток інтелекту, значне ускладнення трудової діяльності, з'являється здатність до абстрактного сприйняття. Для цього віку характерним є становлення та швидке удосконалення мови. Емоційне життя дитини досягає найвищого ступеню проявів, чітко окреслюються риси характеру та поведінки. У 3 роки – час, коли дитина вперше усвідомлює власне «Я», вивчає себе в люстерку. Це час активного вступу до контакту з навколишнім світом, для якого характерна допитливість, неможливість зробити все, що хоче. Переважає наочно-дієвий тип мислення (що бачить, те запам'ятовує, йде розвиток пам'яті, «відбиток вражень»). Дитина може багато і довго гратись, оскільки переважання вагуса

впливає на ССС та дихальну (24-26 дих/хвилину - економічне дихання). У цей період часу діти найбільше прив'язані до мами («культ матері»). До особливостей перебігу переддошкільного віку віднесено: темпи зростання ще великі, але знижуються; йде бурхливий розвиток ВНД (вищої нервової діяльності), формування особистості; якісні зміни, диференціювання ЦНС, розвиток умовних рефлексів на стереотипи, на комплекси подразників [3].

Вік від 6 до 12 місяців фахівці медичної галузі оцінюють як період розвитку загальних рухів, розуміння мовлення, активного мовлення, дій з предметами, умінь та навичок та ін. На 2-му році провідними показниками нервово-психічного розвитку є активне мовлення, сенсорний розвиток, гра та дії з предметами, подальше становлення рухової активності, умінь і навичок. У віці від 2-х до 3-х років головними показниками нервово-психічного розвитку є активне мовлення, сенсорний розвиток, участь у грі, конструктивна та образотворча діяльність, рухова активність [3; 6].

Психомоторний розвиток дитини відображає становлення різних відділів нервової системи дитини у певні періоди життя [4]. Оцінка психомоторного розвитку дитини здійснюється за наступниками критеріями: моторика – цілеспрямована маніпулятивна діяльність дитини; статика – фіксація та утримання певних частин тулуба в необхідному положенні; сенсорні реакції – формування відповідних реакцій на світло, звук, біль, дотик; мова – експресивне мовлення та розуміння мови; психічний розвиток – позитивні та негативні емоції, становлення соціального віку; індивідуальний темп розвитку за усіма критеріями психомоторного розвитку.

Маємо зважати на біологічний вік дитини – це індивідуальний темп розвитку окремо взятої дитини, який може не відповідати календарному віку дитини. Біологічний вік визначається за морфометричними, фізіологічними, метаболічними та імунологічними признаками, які максимально наближені до середніх вікових величин і присутні у 50 % здорових дітей певної вікової групи. Біологічний вік дитини являє собою домінування середнього біологічного віку окремих тканин, органів та систем організму з незначними відхиленнями, які

визначають гармонічність чи дисгармонічність фізичного та нервово-психічного розвитку дитини. Стосовно цього вирізняються такі поняття, як ретардація (брадігенез) та акселерація (тахігенез), що означає дисгармонічність з відставанням чи випередженням, відповідно, розвитку якихось систем. Для визначення біологічного віку дитини використовують найпростіші маркери, які мають найвищу ступінь кореляції з біологічним дозріванням – це розвиток та щезання основних рефлексів у грудних дітей, строки прорізування молочних зубів та заміна їх на постійні, довжина тіла та ознаки статевого дозрівання [4].

Отже, орієнтація у психофізіологічних характеристиках з огляду на процеси акселерації, наукове бачення представників медичної галузі особливостей перебігу періодів немовляти та переддошкільного, врахування біологічного віку дитини, на нашу думку, дозволить сформулювати бачення процесу психофізіологічного розвитку дітей раннього віку з метою подальшого здійснення дослідження.

Список використаних джерел

1. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008.
2. Медицина дитинства / Белоусов Ю. В., Богомаз Т. О. та ін.; за ред. П. С. Мошича. Київ: Здоров'я. 1995.
3. Методичні рекомендації до навчальної дисципліни «Пропедевтична педіатрія», URL: <http://pediatrics.kiev.ua/download/books/3.pdf> (дата звернення: 20.04.2022) – назва з екрана.
4. Оцінка психомоторного розвитку дитини раннього віку, [Електронний ресурс]. URL: <https://studfile.net/preview/1785074/> (дата звернення 17.01.2021р.) – назва з екрана.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Київ. «Академвидав». 2004.
6. Пропедевтична педіатрія / В. Г. Майданник, В. Г. Бурлай, О. З. Гнатенко, [та ін.]; за заг. ред. проф. В. Г. Майданника. Вінниця: Нова книга, 2018.

В. Власова, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ НОВІТНІХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розглянуто актуальні питання дистанційного навчання, синхронного та асинхронного режиму навчання, онлайн навчання, окреслено переваги та недоліки застосування різних режимів дистанційного навчання. Охарактеризовано квест, челендж, флешмоб, арт-моб (або моб-арт), як ефективні технології в роботі сучасного вчителя.

Ключові слова: дистанційне навчання, синхронний та асинхронний режим навчання, онлайн навчання, квест, челендж, флешмоб, арт-моб (або моб-арт).

Через останні події в Україні, заклади освіти не мають змоги працювати, користуючись очною формою навчання. Останнім часом усі учасники освітнього процесу в Україні перманентно живуть в реаліях дистанційної освіти.

Відповідно до концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання.

У Положенні про дистанційне навчання, дистанційне навчання визначається як «індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, що відбувається, в основному, за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [1].

У словнику Merriam-Webster дистанційне навчання визначає як «метод навчання, при якому вчителі та учні не зустрічаються в класі, а використовують Інтернет, електронну пошту, пошту тощо для проведення занять» [2].

Доктор Майкл Грем Мур досліджуючи різні аспекти дистанційної освіти, визначає їх як «всі форми освіти, за яких все або більша частина навчання відбувається в іншому місці, відмінному від місця викладання, при цьому все або більшість спілкування між учителем та учнями відбувається за допомогою комунікаційних технологій» [3].

Дистанційне навчання – це процес здобуття освіти на відстані, дистанції, може здійснюватися у синхронному або асинхронному режимі, що є іншим підходом до форми подачі освітнього матеріалу, взаємодії всіх учасників освітнього процесу, має широкий спектр технічних можливостей – аудіоподкасти, відео, різноманітні симулятори та онлайн -тести, особливістю цієї форми навчання є ретельний моніторинг успішності учня або учениці, що

сприяє побудові індивідуальної освітньої траєкторії.

Обидва режими мають свої особливості. Для синхронного характерним є те, що всі учасники освітнього процесу одночасно перебувають у веб-середовищі, тоді як асинхронний освітній процес здійснюється за графіком, зручним для кожного. Для синхронного режими властиве миттєве отримання повідомлень та негайний зворотній зв'язок. Асинхронний режим не дозволяє такого типу взаємодії [4].

Синхронний режим дозволяє працювати в режимі реального часу, проводити заняття у вказаний час та миттєво залучати учасників освітнього процесу до конкретної роботи (покрокового виконання зображення). За такого режиму учень глибше залучається до освітнього процесу, може легко вступити в бесіду з вчителем та іншими учнями, відразу уточнити зміст матеріалу, задати запитання та отримати відповідь; підходить для організації групового навчання, експромтних бесід та дискусій з аналізу-інтерпретації мистецьких творів, емоційної взаємодії між учасниками групи.

Складнощі цього режиму пов'язані з відсутністю гнучкості та свободи у виборі часу навчання, вільного доступу до освітнього контенту. Освітні результати залежать від професіоналізму викладача, уважність з його боку до всіх учнів через групову динаміку, врахування психологічних особливостей учнів, наявності проблеми групового мислення.

Асинхронний режим означає взаємодію між суб'єктами дистанційного навчання, за якої учасники взаємодіють між собою із затримкою в часі, застосовуючи при цьому інтерактивні освітні платформи, електронну пошту, форуми, соціальні мережі тощо. Можна сказати, що це режим більш самостійного навчання, яке, водночас, підтримується вчителем з використанням відповідних цифрових інструментів [5].

Самостійна робота підходить інтровертам, тим, кому незручно працювати в групі або тим, хто погано сприймає усну подачу матеріалу, тому що асинхронний режим дозволяє зосередитися на окремих питаннях, переглянути його кілька разів, наприклад відео ролик майстер-класу. Тайм-менеджмент

сприяє глибокому аналізу інформації, самостійному розумінні теми, можливості розбити процес на кілька частин, щоб вивчити найважливіші моменти; розвитку унікального особистого мислення; дає можливість сформулювати свою думку, більше часу на підготовку продуманої відповіді. Асинхронні учні розвиваються у власному темпі і мають доступ до навчальних матеріалів у будь-який час.

Для асинхронного навчання потрібні високий рівень дисципліни, зосередженості та відповідальності. Відсутність контакту з учителем та іншими учнями знижує інтерес та викликає відчуття самотності. Щоб поставити запитання та отримати відповідь, необхідно скористатися електронною поштою або чатом. Відсутність контролю та підтримки з боку викладача під час виконання практичної роботи з образотворчого мистецтва також викликає певні незручності.

Онлайн-навчання є різновидом дистанційного синхронного режиму і призначене для масового навчання під керівництвом вчителя і багато в чому слідує методам і прийомам очного навчання. У нього є свої переваги – високий рівень комунікації, простота демонстрації мультимедійних презентацій та відеороликів, онлайн-тестування тощо. Водночас існують й недоліки, як суто технічні - проблеми зі зв'язком; так і сутнісні – нестача спілкування між учасниками освітнього процесу – як візуального, так і емоційного. За аватарками залишаються прихованими важливі деталі невербальної інформації, яку ми постійно використовуємо в житті. Дитина не розуміє, в якому настрої є інші діти. Учитель теж не відчуває реакції учнів.

Важливість комунікації детально висвітлено в книзі Едварда Холла «Поза межами культури». Він розглядає питання, використання невербальної комунікації в «ми-групах», де частина інформація залишається недомовленою, хоча, використовуючи лише кілька слів і речень, можна передати складне повідомлення; важливо не те, що сказано, а як сказано; наявність у мовленні численних та неоднозначних пауз; використання невербальних сигналів та знаків; велике значення надається зоровому контакту.

Сучасна учнівська молодь живе у світі технологічних символів і знаків, у світі електронної культури. Вона рухлива, легко долає кордони: географічні, культурні, ментальні, релігійні, мовні. Не відчуває кордонів між навчанням, грою і реальним життям, між віртуальною і справжньою реальністю. У зв'язку з цим вчителі змушені опановувати нові поняття, новий термінологічний апарат, нові можливості інформаційного середовища. Щоб спілкуватися з дитиною однією мовою, вчитель має бути озброєний сучасними методами та новітніми освітніми технологіями; замість лекцій пропонувати різноманітні квести, замість виконання практичних завдань – челенджі, контрольних - флешмоби, арт-моби (або моб-арти).

Найважливішими елементами гри в жанрі квестів є власне оповідання і дослідження світу, вирішення головоломок і завдань, які вимагають розумових зусиль від гравця, відіграють ключову роль у ігровому процесі. Освітній квест – це спеціально організований вид дослідницької діяльності. Завдання можуть бути різними за змістом: творчі, активні, інтелектуальні.

У арт-челенджі, учні отримують теми та чіткі завдання на кожен урок і створюють зображення за певний час. Це змушує зосередитися на образі, дозволяючи присвятити себе безпосередньо творчості. З практикою формуються знання, уміння, мистецький досвід, естетичні ставлення та цінності.

Арт-моби або моб-арти (різновид флешмобу) включають дії з використанням реkvізиту і мають певну художню цінність, що вимагає відступу від деяких правил флешмобу. Моб-арт передбачає репетиції, у моб-арті є група, яка складається з режисерів, сценаристів, виконавців. Але він не перестає бути мобом, тому що всі основні правила під час акції діють.

Дистанційне навчання міцно увійшло систему освітнього процесу і зайняло своє місце. До цієї форми можна ставитися по-різному - шукати переваги, недоліки, але це чудова альтернатива не переривати освітній процес, здобувати знання будь-якій ситуації. Тісна співпраця всіх учасників освітнього процесу, допоможе вибудувати індивідуально-неповторну траєкторію мистецько-педагогічної діяльності, організувати ефективний процес

дистанційного навчання, спрямованого на здобуття учнями якісної загальної мистецької освіти організувати якісну роботу.

Список використаних джерел

1. Наказ МОН України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» (із змінами). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>
2. Distance Learning. Glossary Merriam-Webster. URL: <https://life.pravda.com.ua/projects/majbutnje-shkoly/2020/11/10/242946/ww.merriam-webster.com/dictionary/distance%20learning> (дата звернення: 22.04.2022).
3. Moore M. G. Handbook of Distance Learning (3rd ed.), Chapter 2. New York: Lawrence Erlbaum Associates, 2013. 898 с.
4. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі 2020. URL: https://metodichni_recomendazii-dustanciyna_osvita-2020.pdf
5. Пасічник О. Синхронне й асинхронне дистанційне навчання. 2021. URL: <http://osvita.ua/school/method/78950/> (дата звернення: 22.04.2022).
6. Hall E. Beyond Culture. Anchor Books, 1976. 316 с.

О. Войтенко, м. Лиман

ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІВ, БАТЬКІВ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РОЗВИТКУ ЕКОСВІДОМОСТІ ЗРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

У статті розкрито важливість екологічного виховання дітей та учнівської молоді, описано досвід реалізації програми «Екологічними стежками рідної України», визначено роль створення відповідного навчального середовища для розвитку екологічної свідомості учнів.

Ключові слова: екологічна компетентність, екологічна свідомість, екологічна грамотність, навчальне середовище.

На сучасному етапі не може бути школи, яка спеціально не прагне розвивати особистість дитини. Орієнтуючись на європейський досвід освітніх реформ, істотно змінюється і зміст вітчизняної освіти, яка сьогодні повинна мати не академічний характер, а прикладний: усі знання, отримані в школі, повинні використовуватися дитиною в реальному повсякденному житті [2]. Одним з пріоритетних завдань в освіті є формування ціннісного ставлення до навколишньої дійсності.

Задля успішної взаємодії підростаючого покоління з природою, педагоги займаються пропедевтичною роботою: закладають у свідомість учнів значимість екологічних знань. Екологічна грамотність та здорове життя є одними з ключових компетентностей, які важливо формувати для успішного

життєздійснення особистості дитини.

В освіті екологічну компетентність увиразнює наскрізна лінія, тобто соціально значима надпредметна тема «Екологічна безпека і сталий розвиток». Реалізуючи цю наскрізну змістовну лінію, вчителі мають на увазі розвиток, який дозволяє існуючому поколінню задовольнити свої потреби без шкоди для майбутніх поколінь. Працюючи на темами: «Природа і погода», «Клімат», «Довкілля», «Подорожі», «охорона здоров'я» тощо, в учнів формується поняття того, що людина – частина природи, і її існування безпосередньо залежить від природного середовища.

Навчання через наскрізні лінії здійснюється насамперед через організацію відповідного навчального середовища. Згідно наказу Міністерства освіти та науки України в класі має бути 8 осередків (навчально-пізнавальної діяльності; змінні тематичні осередки; гри; художньо-творчої діяльності; куточок живої природи для проведення дослідів; відпочинку; дитяча класна бібліотечка; осередок вчителя) [1].

Осередок або куточок живої природи має бути оформлений наочністю відповідно до пори року в даний період. Саме тут дітлахи доглядають за кімнатними рослинами, зустрічаються з живими тваринками, вчать за ними доглядати, проводять дослідів, спостереження, знайомляться з ознаками пір року, набувають першого досвіду щодо правильного поводження з відходами.

Заняттями в природничому осередку/куточку не обмежується екологічне виховання дітей. У класній кімнаті учні дізнаються про навколишній світ на різних уроках у різних тематичних змінних осередках. Так під час оформлення куточка «Спільнота класу» дітлахи навчаються ототожнювати себе з якимись елементами природи – з пелюстками ніжної квітки або маленької сніжинки, тому що вони такі беззахисні і потребують чистої від відходів Землі. Діти пояснюють, що квіточка не зможе піднятися, вирости та розквітнути, якщо ділянка буде забруднена, наприклад, розкиданим поліетиленом, а сніжинки не зігріють озиму, якщо на полях люди з машин викидатимуть сміття. І навпаки, діти знають, що могутній дуб – це символ міцної сім'ї. Та задля його довголіття

поруч не має бути, будівельних чи хімічних відходів. Тому фотографії своїх сімей вони розташовують на ілюстраціях, де видно чисте довкілля.

В інших тематичних осередках (осередку читання та письма, в математичному осередку) теж будуть зустрічатися завдання природничого характеру. Наприклад, на стіні слів для вивчення на тиждні «Світ тварин» – слова назви тварин рідного краю та інших місцевостей з обов'язковою наочністю – фотографією. Або розв'язуючи задачу про крота, учні роблять висновки, що, якщо в землю буде зарито скло чи бляшанки, ця тваринка не зможе рити собі нірки, ходи, тому що поріже лапки, мордочку і зможе навіть загинути.

В осередку маленького митця є змінні дитячі малюнки – пейзажі красивих місць у природі або малюнки-мотиватори з закликами не розпалювати багаття в лісі, не руйнувати гнізда птахів, є і поробки природоохоронного характеру, виготовлені власноруч учнями з відходів. В ігровому куточку під час гри діти можуть пізнавати рідний край, граючись глобусом, «мандруючи пальчиками» на теренах дитячої карти України, де на певних територіях зображені відповідні види тварин, рослин, історичні місця. Все це викликає у малюків інтерес, подив, бажання побувати в цих мальовничих куточках рідної країни.

Діти постійно мають можливість за ілюстраціями повторювати правила безпеки під час подорожей. І в цей же час змінна наочність нагадує про збереження ялинок взимку, а первоцвітів навесні. Навіть осередок учителя допомагає зрозуміти, наприклад, послідовність «просинання» гілочок фруктових дерев після зими.

Але, як писав Василь Сухомлинський, краще вчитися, спостерігати за змінами у природі під голубим небом і на ранкових зустрічах, хоча така робота можлива й на уроках під час створення проєктів чи в ході позакласних заходів. Про нові відкриття щодо стану природи рідного краю, зазвичай, діти у захваті розповідають удома батькам. А в школі, в осередку батьків, вони можуть побачити й інформацію про сортування сміття, і нагадування про правила поведінки в лісі або на водоймі, в тому числі про збереження первоцвітів або латаття, про заборону риболовлі під час нересту.

Взаємодія педагогів з батьками дає можливість дітям доторкнутися до малознайомої природи у більш віддалених куточках рідного краю. Особливо, якщо допомагають в цьому такі організації як Департаменти екології та освіти Донецької обласної державної адміністрації. Завдяки Програмі «Екологічними стежками рідної України», яку вони реалізують уже не перший рік, наші діти милуються навколишнім світом, надихаються бажанням берегти цю красу, вчаться елементарним діям по збереженню природи: не розкидати сміття, сортувати його, не порушувати умови проживання тварин, птахів тощо.

Юні мандрівники, повернувшись додому з подорожі, краще помічають життя природи навколо себе – знаходять мурашники, піклуються про них, збирають друзів для толоки на місцевій водоймі.

Саме так із зернятка проростає росток. Саме так стають екологічно свідомими громадянами своєї країни наші діти. І лише у взаємодії ми, дорослі, небайдужі люди, зможемо виховати покоління, яке виправить помилки, зроблені, на жаль, нашими сучасниками.

Список використаних джерел

1. Наказ МОН №283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи» від 23.03.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nop/3metodichni-rekomendatsii.pdf> (дата звертання: 20.11.2021).

2. Сучасні освітні тренди. Інтегроване навчання. У 7ч. Ч.1 / Укладач: Г. О. Щербиніна та ін. Краматорськ: Витоки, 2017. 138 с.

А.І. Войтовська, м. Умань

АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЛЯ

У статті проаналізовано науковий доробок з проблеми насилля в сім'ї. Виокремлено ознаки жінок-жертв сімейного насилля. Розроблено рекомендації стосовно підвищення якості надання соціальних послуг жінкам-жертвам домашнього насилля.

Ключові слова: соціальна робота, жінки, насильство, жінки-жертви сімейного насилля.

Проблема викорінення насильства в сім'ї є актуальною для нашої країни і кожного громадянина, оскільки суть насильства – у порушенні прав людини і

прав кожного члена родини. Сім'я повинна бути «колискою демократії», а не насильства, надавати безпеку, затишок, радість, наснагу до діяльності, життя, спілкування, що є можливим тільки за умови відсутності у ній насильства будь-яких видів і проявів. Причиною насильства в сім'ї, за свідченням багатьох дослідників, є гендерні стереотипи суспільства, оскільки громадська думка вимагає певної поведінки від чоловіка і жінки.

Останнім часом в Україні активізувалася робота з попередження насильства стосовно жінок як на державному рівні, так і зусиллями громадських організацій. В Україні відбуваються перші спроби запровадження й реалізації певних моделей роботи: превентивної, навчально-тренінгових програм, роботи з правоохоронними органами, організації притулків для жінок, кризових консультативних центрів (очних та заочних), центрів реінтеграції, груп взаємопідтримки чи самопомоги, психотерапевтичних програм (індивідуальних та групових) [3].

Однак, дії різних установ та організацій доволі часто не скоординовані, спрямовуються переважно на реалізацію специфічних, суто відомчих завдань, що значно знижує ефективність роботи.

Ступінь наукової розробки загальних теорій насильства, особливо в контексті теорії конфлікту, достатньо висока. Накопичена багата теоретична спадщина, що обумовлює можливість дослідження різноманітних аспектів насильства.

Фундаментальні основи сучасних теорій насильства були закладені в дослідженнях Х. Арангурена, Г. Блумера, М. Вебера, Д. Галтунга, Л. Гумпловича, Р. Дарендорфа, Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля, Л. Козера, К. Маркса, Р. Мертона, Г. Москі, У. Самнера, Н. Смелзера, А. Смолла, П. Сорокіна, О. Шпенглера, Г. Тарда, З. Фрейда, Е. Фромма та ін.

Проаналізувавши науковий доробок з проблеми сімейного насилля, до корекції негативних станів включаємо:

- соціальну роботу з налагодження зв'язків;
- педагогічну роботу: навчання таким навичкам, як позитивне

спілкування (вирішення конфліктів, адекватне висловлювання), адекватне мислення і ставлення до себе, прийняття рішень та психологічного захисту, сприяння підвищенню рівня самооцінки жінки;

- психологічну роботу зі зняття відчуття провини, емоційної та фізичної релаксації [1].

Основу сімейного неблагополуччя здебільшого становлять матеріальні труднощі; алкоголізм, пияцтво; безробіття батьків; труднощі підліткового віку дітей; непрацевдатність; конфлікт між членами сім'ї; різні види насильства. Рівень забезпечення і виховання дітей у таких сім'ях не відповідає життєво необхідним вимогам, що, в свою чергу, накладає відбиток на їхній розвиток та поведінку [4].

З метою надання своєчасної допомоги сім'ям, які потрапили у складні життєві обставини та не в змозі їх самостійно подолати, працівникам соціальних центрів доцільно щотижня відвідувати сім'ї вище зазначеної категорії та проводити оцінку потреб сімей, за результатами яких надавати сім'ям з дітьми необхідні соціальні послуги.

З батьками (у тому числі з жінками) доцільно постійно проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо профілактики вживання спиртних напоїв, ведення здорового способу життя, попередження виникнення насильства у сім'ях, виконання належних батьківських обов'язків, дотримання санітарно-гігієнічних умов проживання, раціонального використання державної соціальної допомоги на дітей та ін. [5].

За результатами аналізу міжнародного та вітчизняного гендерного законодавства, з'ясування змісту і спрямованості соціальної роботи з жінками, вивчення регіонального досвіду діяльності соціальних служб з жінками, врахування специфіки підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з цією категорією громадян, розроблено рекомендації стосовно підвищення якості надання соціальних послуг жінкам-жертвам домашнього насилля, а саме:

1. Вчасно ідентифікувати проблему здійснення насильства в сім'ї щодо жінок (збір первинної інформації, розслідування і складання заяви). Інформація

передбачає виявлення ознак насильства за зовнішніми ознаками (наявність слідів побиття, відсутність гігієни і догляду, порушення сну, різка зміна ваги, страх, розгубленість, покора, смуток, небажання проходити огляд лікаря, нестача грошей, невідповідність між можливими і реальними умовами життя).
Методи одержання інформації: спостереження, інтерв'ю, бесіда.

2. При потребі втручатись в ситуацію, що здійснюється на основі мультидисциплінарного підходу. Кожен з учасників команди бере участь в обговоренні ситуації, відомостей, оцінці ресурсів, визначенні стратегій роботи і відповідальності кожного із спеціалістів. При цьому фахівець із соціальної роботи здійснює роботу з конкретним випадком (добір технік, які спрямовані на формування навичок правильної взаємодії; забезпечення підтримки і проведення консультування); координацію діяльності і консультування інших служб; за необхідності – функції координатора роботи мультидисциплінарної команди.

3. Здійснювати корекцію та зміну ситуації (підтримка та активізація членів сім'ї, зміна міжособистісних стосунків, формування навичок правильної взаємодії у сім'ї) на основі терапевтичного квадрата, який включає 4 основні групи факторів, необхідних для розуміння ситуації та її правильної оцінки:

- роль і почуття піклувальника в даній ситуації;
- природа взаємостосунків «піклувальник – опікуваний»;
- наявність у піклувальника підтримки з боку інших членів сім'ї;
- фінансовий стан піклувальника [2].

Отже, соціальна реабілітація жінок-жертв насильства та членів їх сімей - це вид роботи, спрямований на відновлення їх морального, психічного та фізичного стану, їх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність із загальновизнаними правилами і нормами. Соціальну реабілітацію щодо жінок, які зазнали насильства, потрапили в екстремальні ситуації, повинні здійснювати центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. На сьогодні відсутня концепція соціальної реабілітації у цій системі, яка б дозволила визначити принципи, зміст, методи,

форми і результати реабілітації, ефективні технології роботи.

Список використаних джерел

1. Грабська І. А. Насильство у подружніх стосунках: зарубіжний досвід досліджень та консультування. *Практична психологія та соціальна робота*. № 9. 1998. 79 с.
2. Джиліген Джеймс. Запобігання насильству. Київ: Сфера. 2004. 271 с.
3. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: [методичні рекомендації для соціальних працівників]. Київ: ДЦССМ, 2004. 192 с.
4. Максимова Н. Ю. Конфліктна сім'я потребує допомоги: про психологічні аспекти попередження насильства в таких сім'ях. *Практична психологія та соціальна педагогіка*. № 7. 2004. 149 с.
5. Савчук О. М. Стратегії роботи зі спів залежними жінками, які зазнають насильства в сім'ї. *Практична психологія та соціальна робота*. № 4. 2003. 263 с.

Г.Р. Вороніна, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ НІМЕЧЧИНИ

У статті представлено огляд сучасних підходів до профорієнтаційного консультування учнівської молоді у Німеччині. Проаналізовано особливості та пріоритетні напрями досліджуваного процесу для успішної підготовки школярів до ринку праці. Особливу увагу приділено послідовності та системності профорієнтаційних послуг у німецьких закладах освіти.

Ключові слова: профорієнтація, освітній процес, готовність до ринку праці, учнівська молодь, Німеччина.

З огляду на зростаючу важливість навчання впродовж життя все більшої уваги в сучасному суспільстві набувають питання готовності учнівської молоді до ринку праці. У зв'язку з необхідністю якісних профорієнтаційних послуг все більш актуальним стає комплексний підхід до координації діяльності та співпраці ключових стейкхолдерів для покращення узгодженості дій, а також підвищення ефективності та результативності численних профорієнтаційних сервісів.

Для того, щоб молода людина була спроможна керувати власною освітою, ефективно працювати, приймати обґрунтовані рішення щодо подальшої кар'єри, молодь Німеччини має доступ до профорієнтаційно-консультаційних послуг, які безпосередньо пов'язані з майбутнім працевлаштуванням. Рекомендації щодо діяльності, пов'язаної з кар'єрною освітою в Німеччині засновані на вичерпних та загальновизнаних інструкціях,

узгоджених між країнами Європейського Союзу. Вони охоплюють профорієнтацію та консультування на всіх освітніх рівнях, надають оцінку схильностей та компетенцій, пропонують численні ресурси для самоінформування, містять широке коло практичних рішень для якісної підготовки молоді до ринку праці [1].

Кар'єрна освіта та професійна орієнтація є невід'ємною частиною шкільної програми в Німеччині, яка спрямована на підготовку учнів до дорослого життя та успішної реалізації на ринку праці. З метою розвитку м'яких навичок, формування лідерських та управлінських якостей, вдосконалення механізмів пошуку та прийняття практичних рішень, підвищення рівня підготовки до викликів сучасного світу, німецьким школярам пропонують профорієнтаційні послуги у різних форматах. У деяких закладах освіти підготовка до майбутнього працевлаштування є окремим предметом, проте найчастіше кар'єрна освіта стає частиною вивчення інших дисциплін, таких як економіка, соціальні науки, правознавство. Цей процес доповнюється позакласними заходами, які проводяться у співпраці з місцевими організаціями та компаніями.

Навчальна програма з кар'єрної освіти передбачає стажування та відвідування місцевих підприємств, а також найближчих інформаційних кар'єрних центрів, які існують у кожному центрі служби зайнятості населення. Два або три тижні практики на місцевих підприємствах чи в установах, адміністраціях, бізнес або приватних компаніях надають учням старших класів можливість отримати перший досвід роботи та яскраве уявлення про вимоги сучасного ринку праці. Поступове формування та подальше використання паспорту вибору професії (портфоліо) дає змогу кожному учню повідомити потенційних роботодавців про свій досвід роботи чи волонтерську діяльність, пов'язану з побудовою кар'єрою. Зв'язок зі світом праці, а саме партнерство школи та бізнесу працює у рамках національної мережі як добре налагоджений механізм, що підтримує не лише програми обміну досвідом роботи для вчителів і учнів, а й організовує курси підвищення кваліфікації вчителів, допомагає

учням набувати практичного досвіду.

Надання консультаційних послуг у школах Німеччини відбувається на різних етапах шкільної освіти та пропонується у різних формах. Це можуть бути поради щодо подальшої освіти, консультації щодо труднощів у навчанні від шкільної психологічної служби, залучення до шкільної та позашкільної діяльності, що несе профорієнтаційний характер. Питаннями кар'єрної освіти у рамках школи займаються спеціально підготовлені вчителі, соціальні працівники, шкільні психологи та практики з професійної орієнтації від служби зайнятості.

Індивідуальне консультування в школах головним чином зосереджується на виборі типу школи для подальшого навчання, аналізі рівня шкільних досягнень та схильностей до вивчення певних предметів. Особливо важливо воно є для учнів молодших класів, які переходять до закладів середньої освіти і мають прийняти рішення щодо вибору школи. У старших класах середньої школи учні потребують керівництва та професійної орієнтації, пов'язаної з індивідуальними інтересами та здібностями, вибором предметів та академічними можливостями. Шкільні консультації проводяться як для учнів, так і для батьків, які допомагають дітям у прийнятті рішень щодо вибору школи.

У школах Німеччини існує шкільна психологічна служба, яка функціонує за підтримки місцевих громад. Її робота зосереджена на психологічному консультуванні, діагностиці та оцінці потенціальних траєкторій розвитку учнів, а також на покращенні комунікативних навичок та управлінні конфліктами. Такі послуги пропонуються учням різного віку, батькам, вчителям та іншим працівникам шкіл у закладах початкової та середньої освіти. Шкільна психологічна служба укомплектована професійними психологами, які можуть також додатково мати педагогічну освіту.

Забезпечення професійної орієнтації учнівської молоді щодо питань вибору професії, розвитку кар'єри та відповідних освітніх шляхів є також однією з функцій служб зайнятості населення, що зокрема включає

профорієнтаційне консультування школярів. Кар'єрна освіта в середніх школах, як правило, підтримується консультантами з питань кар'єри. Підготовка випускників шкіл до майбутньої професійної діяльності є одним з пріоритетних питань німецької системи освіти. Останні роки співпраця з профконсультантами, які мають досвід у питаннях ринку праці та тісні зв'язки з тренінговими компаніями й роботодавцями, доводить свою ефективність [2].

Місцеві служби зайнятості пропонують послуги з профорієнтаційного супроводу та індивідуального консультування щодо подальшого працевлаштування безпосередньо у закладах освіти. Кар'єрні консультанти пропонують індивідуальні консультації з питань кар'єри для учнів та випускників шкіл як у службі зайнятості, так і безпосередньо у закладах освіти на регулярній основі. Вони організують мотиваційні зустрічі з успішними представниками різних професій, читають лекції з основ бізнесу та підприємництва, запрошують на семінари та майстер-класи щодо правил успішного працевлаштування, а також організують відвідування інформаційних кар'єрних центрів та влаштовують ярмарки вакансій. Крім того, вони підтримують вчителів, які відповідають за шкільне консультування з усіх питань, пов'язаних з професійною орієнтацією та кар'єрною освітою.

Заклади освіти активно співпрацюють з місцевою владою, організаціями роботодавців, профспілками та інші громадськими установами, відділами соціального захисту та молодіжного забезпечення, організаціями для людей з особливими потребами. На місцевому та національній рівнях створюються спеціалізовані молодіжні центри, функціонування яких передбачає кращу підтримку незахищених верств населення та спрямоване на профілактику безробіття молоді.

Служби зайнятості пропонують також низку спеціальних психологічних та медичних послуг, які за необхідності проводять психологічне тестування, оцінку професійними психологами розумових та фізичних здібностей дітей до певних освітніх та професійних шляхів. Ці особливі послуги використовуються за рекомендацією консультантів, зокрема, для підтримки вибору професії та

розвитку кар'єри цільових груп з особливими потребами, наприклад, інвалідів або осіб з уразливих категорій населення.

Значення інформаційних ресурсів про освіту, кар'єру та зайнятість населення в Інтернеті значно зросла з безперервним розвитком комунікаційних технологій, істотно зріс і обсяг відповідного забезпечення. Широкий вибір друкованих та цифрових ресурсів щодо освітніх та кар'єрних можливостей, інформація про ринок праці, а також інструменти самооцінки надаються службами зайнятості населення та є доступними у школах в онлайн та офлайн форматі. Комплексні інтернет-портали щодо вибору закладу освіти чи майбутньої професії містять актуальні бази даних про освітні можливості та професійні перспективи, а також останні розробки профорієнтаційного спрямування для учнів, випускників шкіл, вчителі та батьки.

У результаті проведеного аналізу науково-педагогічних джерел можемо зробити висновок про актуальність досліджуваного питання серед освітян та науковців. Отже, подальше розроблення окресленої тематики надасть можливість ознайомлення із сучасними підходами та дієвими механізмами профорієнтації у міжнародному форматі.

Список використаних джерел

1. International Labour Office (2020). *Global Employment Trends for Youth 2020: Technology and the future of jobs*. Geneva: ILO.
2. The Federal Ministry of Education and Research (2014). *Career Guidance in the Life Course Structures and Services in Germany*. Berlin: National Guidance Forum in Education, Career and Employment.

Л.В. Гончар, м. Київ

РОБОТА З ПЕДАГОГАМИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті розкрито основні форми й методи, які застосовувались у роботі з педагогами з проблеми формування готовності у юнаків і дівчат до відповідального батьківства. Розглянуто основні етапи проведення роботи з педагогами ЗСО з проблеми формування готовності старшокласників до відповідального батьківства.

Ключові слова: цінностей сімейного життя, педагогічний супровід, бесіди, практикуми, рольові ігри, диспути, «круглі столи», усні журнали, конференції.

Посилаючись на досвід Л. Канішевської у дослідженні проблеми підготовки вихователів шкіл-інтернатів щодо формування цінностей сімейного життя у старшокласників, виокремлюємо такі етапи проведення роботи з педагогами закладів загальної середньої освіти з проблеми формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: організаційно-аналітичний, інформаційний, практичний, оцінно-результативний [2, с. 25].

На організаційно-аналітичному (мотиваційному) етапі проводилась підготовча робота з адміністраціями закладів загальної середньої освіти, яка спрямовувалась на усвідомлення педагогами значущості й актуальності проблеми формування готовності старшокласників до відповідального батьківства у позаурочній діяльності закладів освіти; розроблення стратегії оптимізації формування цього феномену у старшокласників; ознайомлення педагогів з кращим досвідом вирішення даної проблеми тощо.

Метою наступного, інформаційного (когнітивного) етапу було: ознайомлення з програмою семінару «Оптимізація формування готовності старшокласників до відповідального батьківства», у ході якого відбувалося збагачення педагогів закладів загальної середньої освіти теоретичними знаннями щодо формування означеного феномену у школярів; ознайомлення зі специфікою молодшого юнацького віку та гендерних особливостей у формуванні готовності старшокласників до відповідального батьківства у позаурочній діяльності закладів освіти; оволодіння діагностикою рівнів сформованості готовності старшокласників до відповідального батьківства; розроблення педагогічного супроводу виховної роботи тощо.

У ході третього (практичного) етапу продовжувались заняття семінару, на яких значна увага приділялась ознайомленню педагогів із розробленою нами програмою «Секрети щасливого сімейного життя» (для роботи зі старшокласниками); поглибленню знань педагогів щодо оптимальних форм і методів формування готовності старшокласників до відповідального батьківства; залученню батьків до цього процесу; використання комплексу педагогічних умов формування готовності до відповідального батьківства у

старшокласників закладів загальної середньої освіти.

Четвертий етап (оцінно-результативний) спрямовувався на оцінку і результативність роботи педагогів у процесі їх підготовки до формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників у позаурочній діяльності шкіл, визначення і подолання особистих ускладнень і проблем (як тих, що стосуються індивідуальної теоретичної і методичної підготовки, так і технічного обладнання). На цьому етапі значна увага приділялась самоосвіті педагогів з окресленої проблеми. З цією метою застосовувались методи і прийоми, як-от: спостереження, бесіда, анкетування, індивідуальні консультації.

У процесі самоосвіти завдяки запропонованим нами рекомендаціям, посиланням на літературу, сайти і т. ін. педагоги експериментальних закладів освіти мали змогу ознайомитись із проблемою формування готовності старшокласників до відповідального батьківства не лише у нашій країні, але й у зарубіжному науковому дискурсі (зокрема, на прикладі Великої Британії та Сполучених Штатів Америки, інших зарубіжних країн). Результатом такої роботи було організація і проведення круглого столу «Підготовка вчителів до формування у старшокласників нового покоління готовності до відповідального батьківства».

З метою надання класним керівникам, шкільним психологам, соціальним працівникам необхідних компетенцій з теорії та методики формування цінностей сімейного життя у старшокласників було розроблено програму педагогічного супроводу для педагогів (програма семінару «Оптимізація формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників» (10 годин).

У межах впровадження Програми передбачено різні форми роботи з педагогами та використання інноваційних методів навчання дорослих.

Ефективними формами і методами є проведення бесід, організація практикумів, рольових ігор, диспутів, «круглих столів», усних журналів, конференцій.

Практика засвідчує, що найбільш доцільними у виховному плані засобами роботи з педагогами є рефлексивні й емоційно насичені форми й методи. Насамперед, це спілкування, яке має ігрові засади і включає різноманітний зміст інформації відповідно до поставлених завдань [1]. З цією метою застосовували різноманітні технології спілкування з педагогами для практичного вирішення проблем формування готовності старшокласників до відповідального батьківства, рекомендували застосування таких технологій у роботі з учнями та батьками.

Під час семінару для класних керівників доцільно здійснювати спільну розробку плану та змісту, добирати форми і методи проведення позаурочної діяльності, зокрема для програми виховних годин з формування готовності відповідального батьківства у школярів-старшокласників та батьківських зборів для їхніх батьків.

Для активізації класних керівників, шкільних психологів, соціальних працівників у зміст роботи з ними впроваджувалися такі форми навчання, як бесіди-диспути «Відповідальне батьківство: данина традиціям чи новим віянням?», «Чи може бути щастя в цивільному шлюбі?», «Дорослі і діти: конфлікт поколінь», та ін., лекції-консультації «Сімейні традиції: європейський погляд», «Як формувати у старшокласників відповідальне батьківство», «Навчаємо учнів і батьків конструктивних способів розв'язання конфліктів один з одним», ділові ігри («Стара проблема «Батьки та діти» в сучасній інтерпретації», «Стати на позицію іншого»), кінолекторій «Сімейні цінності в художніх фільмах всіх часів і народів», індивідуальні очні та інтернет-консультації. Для самостійного опрацювання вчителям рекомендувалась відповідна література.

Отже, означена група форм і методів у процесі дослідно-експериментальної роботи застосовувалась з метою підвищення сформованості всіх критеріїв і показників готовності до відповідального батьківства у старшокласників.

Список використаних джерел

1. Гончар Л. В. Формування гуманних взаємин батьків з дітьми молодшого шкільного

і підліткового віку: *дис. ... докт. пед. наук*: 13.00.07. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2018. 510 с.

2. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: *монографія*. Київ: ХмЦНП, 2011. 368 с.

О.М. Доукіна, м. Київ

БАТЬКІВСЬКА ПІДТРИМКА ПІДЛІТКІВ У ВИБОРІ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті розглянуто особливості батьківської підтримки підлітків у вихованні смисложиттєвих цінностей підлітків у сім'ї. Розкрито особливості спілкування в сім'ї як ефективного засобу виховання смисложиттєвих цінностей у дітей підліткового віку.

Ключові слова: *батьківська підтримка, підлітки, сім'я, смисложиттєві цінності, спілкування, терпимість.*

Життєвий шлях, самореалізація та повноцінність життя людини залежать від того, які смисложиттєві цінності вона обирає.

Смисложиттєві цінності можуть бути «зітканими» з комплексу різних смисложиттєвих цінностей [4, с. 51]. Вони визначають моральну самосвідомість особистості і проявляються у ставленнях до себе, людей, суспільства, характеризуючи моральні потреби людини в любові, свободі, повазі, гідності [2, с. 142]. Послугування ними забезпечує у демократичному суспільстві стабільність соціуму, надає йому гармонії, бо повага один до одного, яка виникає від розуміння взаємної свободи, можливості прояву власної волі і гідності, любові до оточуючих, згуртовує людей, викликає впевненість і захват від перспектив розвитку країни. Завданням старшого покоління, зокрема батьків, є передавання своїх духовних здобутків, до яких належать і смисложиттєві цінності, своїм дітям – майбутньому країни.

Відзначимо повсякденне і відверте нав'язування квазіцінностей через найрізноманітніші та найпоширеніші джерела інформації, що надало суспільству характер тотального споживання як найголовнішої мети людського життя. Брутальний натиск такої інформації захоплює людей будь-якого віку і особливо заважає молоді сприймати смисложиттєві цінності. Навіть тим батькам, які розуміють важливість виховання в дітей смисложиттєвих

цінностей, не завжди вдається достукатися до них і доступно транслювати ці ідеї. Таким чином посилюється конфлікт поколінь, батьки не розуміють дітей, а діти відкидають пропоновані старшими важливі постулати життя, не намагаючись осягнути їх глибоку і мудру сутність. Очікувати від молоді раптового прозріння не варто, бо життя навкруги надто активне, швидке, мобільне, яскраво захопливе. Всі перспективи у більшості молоді поверхові, знов таки, пов'язані з цінностями суспільства споживання: все заради грошей, краще яких можуть бути тільки більші гроші. Не відкидаючи значення матеріального забезпечення, маємо пам'ятати: якщо людина обирає тільки гроші, то стає їх рабом, а можливість здійснювати всі забаганки цікаві лише спочатку, згодом це набридає, настає перенасичення, байдужість, а відчуття задоволення і щастя зникають.

Найсприятливішим періодом виховання у дітей особистісних цінностей, зокрема й смисложиттєвих, є підлітковий вік. «Життя для підлітків є об'єктом осмислення, де внутрішній світ є більш значимим, ніж реальне життя, що є причиною розбіжностей між самосприйняттям та їх сприйняттям оточуючими» [2, с. 51]. Тут непересічну роль відіграють батьки, які мають здійснювати підтримку своїх дітей у їх виборі. Це довготривалий процес, який необхідно постійно прораховувати, визначати найближчі та далекі перспективи. Для визначення динаміки цього процесу батьки мають розуміти початковий стан сформованості смисложиттєвих цінностей у підлітків. Така робота починається з молодшими підлітками, у яких абсолютно немає розуміння сутності цінностей життя людини. Тільки трохи більше 5 % учнів 5–6-х класів після бесіди з навідними питаннями може невпевнено погодитися із думкою про важливість таких цінностей, як свобода, воля, гідність і любов. Для них це надто абстрактні поняття.

Дослідження науковців лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України (Журба К.О., Докукіна О.М., Шкільна І.М.) пропонують оперувати такими рівнями сформованості смисложиттєвих цінностей у підлітків: пасивний –

залежний – конструктивний – активний [1] . Тому маємо починати з того, щоб сформувати у молодших підлітків хоча б початковий, пасивний рівень смисложиттєвих цінностей.

Першою сходинкою підтримки підлітків батьками є їх вибір засобів та змісту виховання. Найбільш природним, найефективнішим початковим виховним засобом формування смисложиттєвих цінностей, який можуть використовувати батьки з метою досягнення у молодших підлітків першого, пасивного рівня сформованості смисложиттєвих цінностей, є спілкування.

Ми розглядаємо спеціально організоване спілкування як виховний засіб, ефективність якого забезпечується тим, що він особистісно орієнтований, рефлексивний, емоційно насичений, діалогічний.

Інструментарій спілкування є унікальною багат шаровою системою рішення проблем розвитку особистості, становлення діалогового мислення, емоційного розкріпачення, формування її життєвої позиції. Гнучкість даної засобу полягає у можливості розставити акценти, побудувати логічні роздуми, активізувати розумову діяльність учасників, надати емоціям позитивності. Ці характеристики дії спілкування роблять його ефективним засобом формування смисложиттєвих цінностей, набуття вмінь вибудовувати своє життя і свою поведінку відповідно до них.

Ідеальною метою взаємодії дорослого і дитини в процесі спілкування є прийняття один одного як безумовної цінності. Конкретно ставляться завдання обміну інформацією, почуттями, діями, зразками поведінки на основі взаємного інтересу і почуття прихильності між учасниками. Ефективність цього засобу залежить також від рівня сформованості у батьків специфічних умінь спілкування, головними з яких є: уміння «бачити і чути» дитину (бути уважним до поведінки, слів, жестів, зовнішнього вигляду); уміння розуміти її («читати» її думки і почуття); уміння поводити себе (семантично і стилістично грамотно будувати мову, використовувати невербальні засоби дії). Значення має також демократична загальна тональність спілкування та його емоційна домінанта – дружня прихильність. Важливим моментом є й обрання батьками своєї позиції

у процесі взаємодії. Найкраще спрацьовує співробітництво з дитиною. Батьки як лідер чи керівник спілкування обирає «відкритий» чи «закритий» характер його перебігу. Досвід свідчить, що при «відкритій позиції» батьки, демонструючи особистий досвід, будують свої відносини з дитиною на довірі, повазі до неї. «Закрита позиція», для якої характерним є навмисне ігнорування будь-яких проявів теплих стосунків, використання байдужої, менторської, підкреслено відстороненої манери поведінки, не дає позитивних результатів.

Батьки, готуючись до спілкування з дітьми молодшого підліткового віку, мають дібрати таку інформацію, яка б була для них зрозумілою, цікавою, зачепила б їх, щоб вони прагнули обговорити її, отримати додаткові знання.

Наприклад, розкриваючи сутність *свободи* людини, батьки підкреслюють, що цей стан дає можливість людини обирати своє буття, керувати ним, відчувати себе незалежною і водночас відповідальною, самостійно ухвалювати власні дії, обирати стиль поведінки, бажаний спосіб життя. Однак, свобода може реалізовуватися лише за умови здатності людини до свідомого управління собою, своїми вчинками при прийнятті рішень, тобто *волі*. Саме воля людини забезпечує результат її діяльності, оскільки спонукає до дії, керуючи бажаннями та втілюючи їх у реальність. У дитини, яка дізнається, що прояв волі це конгломерація мужності, наполегливості, рішучості, самостійності, цілеспрямованості, ініціативності, сміливості, витримки, з'явиться бажання набути ці якості, бо вони свідчать про силу, велич і незламність духу людини-героя.

Згадані вище якості підвищують самооцінку людини, визначають її оцінку, значення і місце у суспільстві. У людини з'являється відчуття *гідності*, яке ґрунтується на самоповазі, коли моральні, світоглядні, професійні якості та здібності людини дають їй підстави усвідомити свою суспільну цінність. Поважаючи власні морально-духовні принципи і переконання, людина усвідомлює себе особистістю. Право на гідність має будь-яка людина, незважаючи на вік, суспільний стан, віросповідання, уподобання та ін. Це основоположне право, яке забезпечує нормальне існування і розвиток людства.

Кожна людина має право наполягати на повазі до себе інших людей, починаючи з найближчого оточення – членів сім'ї, поширюючи це право на державні органи влади.

Любов наповнює життя людей найкращими і найсвітлішими почуттями. Це почуття глибокої сердечної прихильності, прив'язаності, поваги, шанобливого ставлення, внутрішній, духовний потяг один до одного. Стан душі, коли батьки і діти відчують взаємну ніжність. Дружні почуття – це теж прояв любові, солідарності і турботи про тих, кого любимо. Важливо донести до дітей, що любов – результат духовної єдності між членами сім'ї, існування спільних інтересів, прив'язаності та довіри, і таким стосункам не заважають навіть різні захоплення чи уподобання.

Спілкування, спрямоване на підвищення зацікавленості підлітків до смисложиттєвих цінностей, буде ефективним за умови існування в сім'ї *терпимості*, фактора, який згуртовує сім'ю, допомагає досягнути взаєморозуміння, узгодження різнорідних інтересів, точок зору методами роз'яснення та переконання. Найголовнішим у терпимості є взаємосприймання і взаємоприйняття, без чого гарантовано роздратованість, відштовхування, неприйняття поглядів, установок іншого. Сформована ж терпимість проявляється у розумінні, емпатії, витримці, самовладанні, самоконтролі [3, с. 29-30], не дозволяє принижувати гідність людини, примушувати її вчиняти всупереч власній волі чи сумлінню, позбавляти свободи й любові. Вона допомагає сприймати протилежні ідеї і при цьому мати свою точку зору, тобто бачити світ як різноманіття, як різнобарвний, а не чорно-білий простір. Підлітки набувають здатності раціонально оцінювати вчинки і особистісні якості як свої, так і інших членів сім'ї, виокремлювати їх моральних зміст, усвідомлювати власні бажання, сильні та слабкі сторони, вміння справлятися з труднощами.

Зростаючи у сім'ї, де існує терпиме ставлення один до одного, підлітки відчують комфортність життя, вільно висловлюють свої думки, проявляють уподобання, не побоюючись отримати у відповідь негативні для них емоції і

санкції. Вони бажають, щоб оточуючі визнавали їх самостійність, значимість, права. Тобто, вже підлітки хочуть реалізувати свої права на свободу, волю, гідність і любов.

Зміст такого спілкування забезпечить батьківську підтримку підлітків у виборі смисложиттєвих цінностей, які стануть для дітей плідним, привабливим орієнтиром для побудови їх життя.

Список використаних джерел

1. Журба К. О. Розвиток смисложиттєвої сфери особистості підліткового віку. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України. Вип. 9. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 232 с.
2. Журба К. О., Доукіна О. М. Смисложиттєві кризи та бар'єри сучасних підлітків. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць. Вип. 24. Кн. 1. Київ: ІПВ НАПН України, 2020. 352 с.
3. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности. Москва, 2004. 176 с.

О.В. Долгова, м. Київ

«PROFICAMP» – НОВИЙ ФОРМАТ ЛІТНЬОГО ВІДПОЧИНКУ

У статті актуалізовано питання професійного самовизначення підлітків, описано досвід створення та діяльності Дитячого центру розвитку та відпочинку «ProfiCamp» КПДЮ, розкрито критерії ефективності такої форми профорієнтаційної роботи.

Ключові слова: професійне самовизначення, профорієнтаційна робота, літній табір, гурткова робота

Соціально-економічні умови життя суспільства диктують свої вимоги до професійної підготовки молодих людей. Світ став більш динамічним, отже, більш нестійким. Сучасна людина повинна мати гнучкість, витримку, щоб не тільки виживати, а й гідно жити, приносячи при цьому користь суспільству. Молодій людині легко загубитися у світі існуючих професій, можливостей, цінностей. Юнакам та дівчатам потрібна допомога для того, щоб знайти свій шлях, звівши при цьому кількість помилок до мінімуму.

Сучасні заклади освіти, зокрема, позашкільні, можуть взяти на себе місію щодо надання дитині широких можливостей у пошуку себе, вивченні та розвитку своїх здібностей, формуванні адекватної самооцінки та рівня домагань, у розвитку здатності робити усвідомлений вибір та досягати мети.

Актуальність проблеми полягає в тому, що нині більшість випускників базової та середньої школи виявляються неготовими до здійснення усвідомленого вибору професії. Сьогодні вибір майбутньої сфери професійної діяльності у більшості дітей ґрунтується на:

- обмежених знаннях і поверхневих уявленнях про себе і світ професій;
- рекомендаціях і матеріальних можливостях батьків;
- впливу засобів мас-медіа, рекламних компаній, що, найчастіше, не враховують принципи та підходи професійного самовизначення особистості.

Згодом, це може причиною розчарування студентів закладів професійно-технічної, вищої освіти в обраній професії, відмови випускників вишів від роботи за фахом, обрання інших спеціальностей або напрямів трудової роботи після закінчення навчання. Таким чином, молоді люди витрачають набагато більше часу на отримання спеціальності, а держава не отримує затребуваних на ринку праці фахівців, в тому числі тих, що навчалися за бюджетні кошти. Крім того, такі пертурбації у становленні юної особистості, можуть спричинити певні проблеми у стосунках з батьками.

Денний Центр розвитку та відпочинку «ProfiCamp» Київського Палацу дітей та юнацтва вперше було організовано у 2015 році, як відповідь на соціальне замовлення від батьків на організацію літнього відпочинку для підлітків у Палаці. Основна мета нашої діяльності – надання вихованцям можливості безпосередньо ознайомитися із різноманітними професіями, розширити свої знання про ринок праці, сформувані у них прагнення до самостійного вибору професії з урахуванням отриманих знань про себе, свої здібності і перспективи їх розвитку. Вік наших вихованців – 11-15 років. «ProfiCamp» традиційно працює три тижні на початку червня.

Особливістю роботи Центру є добровільна участь і зацікавленість дітей та батьків, поєднання процесу освіти з профорієнтаційною діяльністю, культурно-мистецькою просвітою та широке залучення до співпраці стейкхолдерів – представників соціально відповідального бізнесу, державних інституцій, закладів вищої освіти тощо.

Робота в ДЦРВ «ProfiCamp» по підготовці вихованців до свідомого вибору професії здійснюється по розробленій фахівцями програмі, і визначає оптимальні умови, способи реалізації, форми проведення заходів.

У підлітків часто змінюється інтерес до професії. Іноді це відбувається в результаті впливу зовнішніх факторів, наприклад, коли діти отримують неправильне уявлення про зміст праці або недостатньо об'єктивно оцінюють свої можливості, ігноруючи психофізіологічні особливості і переоцінюють їх. Чимало з них, узагалі, не цікавляться майбутньою професією.

Завдяки роботі у Центрі досвідчених педагогів, спеціалістів психологічної служби, залученню широкого кола представників різних професій, забезпечується діяльність за основними напрямками профорієнтаційної роботи: профорієнтація, профдіагностика, профконсультація, профадаптація, профінформація.

Для більшої зацікавленості вихованців до процесу ознайомлення з конкретними професіями і спеціальностями, з вимогами, які ставляться до людини, що прагне отримати відповідну професію, залучені стейкхолдери – соціальні партнери ДЦРВ «ProfiCamp» Київського Палацу дітей та юнацтва. Це представники успішних компаній: «Puma в Україні», «Макдональдс в Україні», «Аеропракт», ПАТ «Київхліб», «Ашан», «Приватбанк», ДХК «Артем», «Субос-аква» тощо.

Важливою є співпраця з державними інституціями, де діти із задоволенням спілкуються з фахівцями, ставлять цікаві питання, відкривають для себе інший бік професійного життя. Нашими партнерами вже довгий час є Департамент поліції охорони, в/ч 3027 Національної гвардії України, Головне територіальне управління юстиції у м. Києві, протокольна служба Верховної Ради України, Кабінету міністрів України.

Завдяки екскурсіям до тематичних музеїв – забезпечується суспільна спрямованість профорієнтаційної діяльності Центру, що відповідає потребам суспільства, знайомить вихованців досягнення науки, техніки, культури України і світу. Вже традиційним для вихованців стало відвідування

Національного музею медицини, Національного музею авіації, Національного природничого музею, Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця», Музею становлення української нації.

Одночасно здійснюється знайомство з представниками різних професій та закладів, де можна отримати дану спеціальність, а також місцями можливого працевлаштування. Діти із задоволенням переглядають презентації київських вишів, ставлять питання щодо вступної кампанії. Постійними партнерами Центру у таких заходах є Національний авіаційний університет, Київський Національний університет будівництва та архітектури, Національний транспортний університет, Київський Міжнародний університет.

Постійною популярністю користується гурткова робота та майстер-класи педагогів Київського Палацу дітей та юнацтва. Завдяки багатопрофільності закладу, вихованці Центру мають змогу обрати напрям, який найбільше його приваблює, або той, в якому хочеться спробувати власні сили. В освітньому процесі педагогами – керівниками гуртків застосовується проектна діяльність, як технологія профорієнтаційної роботи. Тобто, по закінченню зміни, кожен гурток презентує результати своєї роботи: бізнес-план, театральну постановку, відеоролик, картини, прикраси або поробки, зроблені власноруч, мінігаджет або тренінгові вправи, залежно від напрямку гуртка.

Така діяльність сприяє розкриттю творчих здібностей дитини, її саморозвитку та впевненості у собі. Згодом така практика часто впливає на повернення вихованця ДЦРВ «ProfiCamp» до Палацу у якості вихованця гуртка або творчого колективу.

Багато років поспіль залишаються популярними гуртки «Гончарство та кераміка», «Інформаційні технології», «Мікробіологія» «Основи акторської майстерності», «Основи медіавиробництва», «Дизайн прикрас», «Основи підприємництва», «Основи психології», «Живопис». Вдалим експериментом стало відкриття гуртків «Робототехніка», «Логічні ігри».

Крім профорієнтаційної роботи, програмою Центру «ProfiCamp» передбачено проведення тематичних тренінгів з тимблдингу (згуртування

команди), ефективної комунікації, тайм-менеджменту (управління часом), цілепокладання та мотивації, які проводять практичні психологи та педагоги Центру. Участь в таких заходах сприяє формуванню окремих так званих «м'яких навичок» або soft skills, що дозволяють бути особистості успішною, незалежно від специфіки діяльності та галузі.

Підсумовуючи, зазначимо, що основними критеріями успішності та ефективності такої форми профорієнтаційної роботи як Дитячий центр розвитку та відпочинку «ProfiCamp» КПДЮ можна вважати:

- щорічне збільшення кількості вихованців (2015 р. – 38 дітей, 2021 р. – 85 дітей);
- збільшення (за запитом батьків та вихованців) тривалості зміни (2015 р. – два тижні, 2021 р. – три тижні)
- постійне розширення кола стейкхолдерів (2015 р. – 5, 2021 р. – 28);
- урізноманітнення запитів щодо напрямів гурткової роботи (2015 р. – 6, 2021 р. – 12);
- зростання кількості вихованців, що відвідують ДЦРВ щороку (майже 30 %);
- поступове вдосконалення якості результатів гурткової роботи;
- висока конкурентність між батьками щодо зарахування вихованців до Центру (з щороку з лютого місяця).

Отже, для правильного вибору професій дітям потрібна допомога. Участь у діяльності профорієнтаційних літніх таборів, зокрема, ДЦРВ «ProfiCamp» КПДЮ, дозволяє дітям отримати необхідну інформацію про світ професій, а компетентні дорослі (педагоги-позашкільники, соціальні партнери Центру, батьки), допомагають у учнівській молоді у формуванні професійних і соціальних навичок, використовуючи різноманітні технології, методи, форми проведення, в тому числі, інноваційні.

СМИСЛОЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті розглядається проблема смисложиттєвих цінностей підлітків в умовах війни. Доведено, що психолого-педагогічна допомога підліткам має спрямовуватися на розвиток: стійкості усіх суб'єктів виховного процесу; планування життя; врахування досвіду виживання в умовах війни.

Ключові слова: *смисложиттєві цінності, підлітки, війна, досвід виживання, емоційна стійкість, планування життя.*

Життя людини за своїм наповненням суттєво відрізняється у мирний і воєнний час, що проявляється у ставленні особистості до самої себе, до інших людей, до навколишнього. На відміну від мирного часу, коли особистість може вибудовувати середні та далекі перспективи, планувати своє майбутнє, в умовах війни зростає фактор невизначеності, який має значний вплив на смисложиттєву сферу особистості підлітка.

Війна – це збройна боротьба між країнами, державами за території, ресурси, сфери впливу, що супроводжується нав'язуванням чужорідної політики, з метою зміни політичного чи суспільного устрою, відмови від свободи, права вибору та супроводжується економічними і людськими втратами. Війна – це завжди руйнація, і не лише військових чи цивільних об'єктів, а й, насамперед, звичного життя людини, що викликає стрес.

Ми розуміємо стрес як реакцію організму на зовнішні сильні подразники. Стрес як психічне напруження є відповіддю організму на екстремальні умови, надзвичайні ситуації, які виникають під час війни.

За Г. Сельє можна виділити 3 стадії розвитку стресу:

1. Тривога (включає фази шоку і протишоку, що дозволяє індивіду мобілізувати свої сили з метою боротьби або втечі від небезпеки).
2. Адаптація (приспосовування до обставин, які склалися. На цьому етапі зростає опірність і стійкість особистості до випробувань, негативних чинників).
3. Виснаження (розлад механізмів саморегуляції) [1].

Під час війни неможливо уникнути стресів, які обов'язково позначаються на духовному і психологічному здоров'ї дітей підліткового віку. Водночас,

стреси мають не лише негативний вплив, вони також допомагають вижити у несприятливих умовах, виявляючи стійкість, за умови, якщо людина має чіткі життєві цілі і смисл життя.

Педагогам і психологам у роботі з дітьми підліткового віку слід звертати увагу на події, які є стресогенними для вихованців.

Проведена бесіда з педагогами і батьками показала, що найбільшими стресорами для підлітків є сирени, бомбардування та обстріли, навіть якщо вони далеко; паніка дорослих; різного роду диверсійні дії і теракти; комендантська година та обмеження воєнного часу; руйнування житлових будинків; необхідність перебувати у бомбосховищах; інформація про масове насилля, полонених і тортури. Для дітей, які опинилися в окупації – її наслідки, масове насилля, виживання у надзвичайних ситуаціях, постійні загрози життю, втрати рідних, ризику, пов'язані з евакуацією тощо. Усе це позначається на уявленнях підлітків про життя і смисложиттєві цінності.

В умовах війни зростає необхідність формування стресостійкості у дітей підліткового віку, як необхідної умови вирішення життєвих задач без шкоди для власного життя чи втрат.

Рівень стресостійкості залежить від здатності особистості адекватно оцінювати ситуацію і власні можливості, навичок самоконтролю, вмотивованості.

Психолого-педагогічна допомога підліткам має спрямовуватися на розвиток:

- емоційної стійкості усіх суб'єктів виховного процесу;
- планування життя, яке має на меті організувати своє життя і спрямовувати до важливої мети;
- врахування досвіду виживання в умовах війни.

У період війни у підлітків спостерігаються гострі емоційні реакції на те, що відбувається, емоційні перепади, істерики, надмірне збудження, стан ступору тощо. Під впливом драматичних подій може втратитися здатність до співпереживання (дереалізації), як захисна реакція психіки. Ті, що перебувають

у безпеці, далеко від військових дій, відчувають провину або комплекс того, хто вижив. Виходячи з цього, емоційна стійкість допомагає особистості справитися з негативним досвідом, який вона отримала. Емоційна стійкість дозволяє пристосуватися до нових реалій, яких раніше не було та сприймати труднощі як тимчасові. Також це здатність приймати рішення в умовах серйозних життєвих стресорів [2].

Емоційна стійкість поєднує фізичні (здоров'я, енергійність, витривалість), психологічні (самооцінка, саморегуляція, увага, цілеспрямованість) та моральні (любов, партнерство, ідентичність) характеристики .

Підвищення рівня емоційної стійкості здійснюється за рахунок розвитку: самосвідомості особистості; самоконтролю особистості; критичного мислення; сили волі, рішучості та наполегливості; міжособистісних стосунків та комунікацій.

Війна – це невизначеність, а також руйнування життєвих планів і майбутнього особистості, що викликає тривогу і розгубленість у підлітків.

Методика «Толерантність до невизначеності» С. Бандера спрямована на визначення інтолерантності до форс-мажорних непередбачуваних та неконтрольованих ситуацій. Підлітки, які разом з батьками покинули свої домівки, переживають тривожність, мають доволі розмиті перспективи на майбутнє, мають проблеми з адекватним сприйняттям нової чи незвичної інформації, що позначається на прийнятті рішень у нестандартних ситуаціях та їхній поведінці в умовах невизначеності. Такі діти з невизначеними смисложиттєвими цінностями, відсутністю планів на майбутнє потребують психологічної підтримки та колекційної роботи.

Для школярів з песимістичним баченням власного призначення, невизначеною життєвою перспективою, низьким рівнем осмисленості власного життя характерна агресивна деструктивна поведінка, тиск на інших, конфронтація. Дітям з пасивною позицією більше притаманна втеча чи уникнення вирішення проблем, надмірна обережність та поміркованість у прийнятті рішень.

Важливо орієнтувати підлітків на заміну довгострокових планів на короткострокові, планування свого дня, оскільки в умовах війни людина не може контролювати своє життя як завжди.

Однак, навіть для короткострокових планів варто продумувати альтернативу.

В умовах, коли рішення необхідно ухвалювати терміново, незважаючи на обставини, їх краще обговорити, зважити всі «за» і «проти».

Виконання щоденних обов'язків та дотримання гігієни знижує напругу і додає почуття стабільності під час війни.

Дослідження підтвердило, дівчата і хлопці по-різному мотивовані на досягнення (вироблення) власних смисложиттєвих цінностей. Це виявляється у тому, що дівчата більше мотивовані на результат, тоді як хлопці – на самовдосконалення і змагання.

У хлопців і дівчат пріоритетними є різні потреби: у хлопців домінує потреба досягнень, у дівчат – емоційного прийняття. Також привертає увагу той факт, що хлопці і дівчата мотивовані на досягнення у різних видах діяльності. Якщо дівчата більше вмотивовані на уникнення невдач, то хлопці – на ризиковану поведінку заради високої мети.

Ще одним важливим чинником є врахування досвіду минулих поколінь виживання в умовах війни. Усвідомлення підлітками того факту, що війну переживали їхні дідуся і бабусі, інші члени сім'ї допомагає краще зрозуміти і свої можливості, потенції, налаштуватися на виживання у несприятливих умовах. Досвід облаштування безпечних місць при загрозі обстрілів, розподіл ресурсів, піклування про інших людей, допомога, волонтерство, навчання, саморозвиток є важливою умовою розвитку смисложиттєвої сфери зростаючої особистості.

Питання смисложиттєвих цінностей підлітків в період війни є умовою виживання. На цьому наголошував В. Франкл, який радив:

- 1) практику глибоких роздумів («уяви, що живеш вдруге...»);
- 2) «витискати» смисл навіть із страждань;

- 3) обрати відповідальність;
- 4) допомогти віднайти смисл іншим [3].

На підтвердження цих положень, у статті «Динаміка та цінності» В. Франкл писав: «Чи впливають які-небудь обставини, внутрішні або зовнішні, на конкретного індивіда або ні, та в якому напрямі здійснюється цей вплив – все залежить від індивідуального вільного вибору. Не умови примушують мене, а я визначаю, піддаватися ним чи ні. Нема нічого такого, про ще можна було б сказати, що це повністю обумовлює людину, не залишаючи їй хоча б найменшої свободи. Ніякі події, ніякі сили не в змозі повністю обумовити смисл буття людини. Людина, зрештою, робить це сама. Вона визначає не лише свою долю, але також саму себе, оскільки формує та оформляє не лише шлях свого життя, але також своє власне «я» [4].

Таким чином, смисложиттєві цінності виступають умовою виживання підлітків у період війни через формування емоційної стійкості, планування життя та врахування досвіду виживання в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Сельє Г. Стресс без дистресса. Москва: Прогресс, 1982. 125 с.
2. Kaplan, C.; Turner, S.; Norman, E.; Stillson, K. Promoting Resilience Strategies: A Modified Consultation Model. · Children & Schools , Vol. 18 (3). Issue 3. July 1996. P. 158–168.
3. Франкл В. *Человек в поисках смысла*. Москва: Прогресс, 1990. 372 с.
4. Франкл В. Динаміка і цінності. Vision. 2002. URL: <https://www.management.com.ua/vision/vis002.html> (дата звернення: 19.04.2022).

Л.В. Канішевська, м. Київ

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У СТАРШОКЛАСНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті визначено фактори, що значно ускладнюють процес формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів; визначено критерії і показники готовності до відповідального батьківства у зазначеного контингенту здобувачів освіти; схарактеризовано педагогічні умови формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів.

Ключові слова: *відповідальне батьківство, готовність до відповідального батьківства; старшокласники інтернатних закладів, критерії і показники готовності до відповідального батьківства, педагогічні умови.*

Формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів є важливою виховною проблемою в сучасних соціокультурних умовах, оскільки в закладах інтернатного типу виховуються діти, які позбавлені найважливішого інституту соціалізації – сім'ї, або цей досвід має асоціальний характер.

Нормативним підґрунтям для розв'язання зазначеної проблеми є Закони України: «Про освіту» (2017), «Про охорону дитинства» (2001), Сімейний кодекс України (2002), Постанови Верховної ради України: «Про заходи щодо посилення охорони материнства та батьківства» (1998), «Про деякі заходи щодо підтримки здоров'я сім'ї, безпечного материнства та бітьківства» (2005), Постанова Верховної ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Сімейна політика України – цілі та завдання» (2015), Рекомендації парламентських слухань на тему: «Інститут сім'ї в Україні: стан проблеми та шляхи їх вирішення» (2011), у яких зазначено, що першочерговим завданням державної політики має стати формування у молоді відповідального батьківства.

Проблема підготовки молоді до відповідального батьківства знайшла відображення у наукових розвідках сучасних українських вчених (І. Беха, Л. Гончар, О. Докукіної, І. Звереві, В. Кравця, Т. Кравченко, С. Красіна, Г. Лактіонової, О. Смалько, В. Шахрай тощо).

До готовності старшокласників до відповідального батьківства віднесемо їх налаштованість на солідарну модель батьківства, усвідомлення необхідності прояву у ставленні до своїх майбутніх дітей гармонійної любові [4, с. 51].

Визначено фактори, що ускладнюють процес формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів: особливості контингенту вихованців інтернатних закладів (соціальне сирітство; наявність деприваційного синдрому, емоційна нестриманість; високий рівень дитячої соціальної дезадаптації; низький потенціал їх життєвої самореалізації, споживацьке ставлення до держави і суспільства); порушення статевої ідентифікації у вигляді гіпермаскулінної або гіперфемінної поведінки;

негативний вплив умов інтернатних закладів на психічний, соціальний розвиток учнів (заорганізованість життєдіяльності школярів, обмеження соціального простору) [1]; відсутність системності у роботі з формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників.

З метою діагностування рівнів готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів обґрунтовано такі критерії і показники: когнітивний (знання про функції сучасної сім'ї; щодо сутності відповідального батьківства; з основ репродуктивного здоров'я); емоційно-ціннісний (прагнення на створення сім'ї, на народження дитини у майбутньому; здатність до емпатії; потреба у спілкуванні та міжособистісній взаємодії); поведінково-діяльнісний (вміння гармонійної взаємодії з іншими людьми; набуття вмінь, спрямованих на зміцнення репродуктивного здоров'я; здатність до самовдосконалення себе як майбутнього батька/матері) [2, с. 84–85].

Готовність до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів – складне інтегративне утворення для дослідження якого не існує універсальної методики. Отже, для експериментального визначення рівнів готовності старшокласників інтернатних закладів до відповідального батьківства у зазначеного вище контингенту здобувачів освіти підібрано комплекс діагностичних методик і методів, за допомогою яких вимірювалися окремі показники зазначених нами критеріїв, а саме: анкетування, незакінчене речення, бесіда, тестування, метод узагальнених незалежних характеристик, вправа «Мої плюси і мінуси», ділова гра «Соціум», педагогічне спостереження.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що високий рівень готовності до відповідального батьківства виявило 25,8 % старшокласників шкіл-інтернатів; середній рівень – 34,4 % старшокласників; низький рівень – 39,8 % старшокласників.

Встановлено, що причинами недостатнього рівня готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів є: недостатнє використання потенційних можливостей позаурочної діяльності в контексті досліджуваної проблеми; недостатнє методичне забезпечення

процесу формування готовності до відповідального батьківства у зазначеного вище контингенту здобувачів освіти; переважання одноманітних та неефективних форм і методів виховання; специфіка формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів.

Визначаючи педагогічні умови, спроможні забезпечити досягнення старшокласниками інтернатних закладів необхідного рівня готовності до відповідального батьківства, зважали на те, що їх запровадження має становити певний комплекс, оскільки випадкові умови не сприяють досягненню передбачуваного результату. Під комплексом розуміли сукупність явищ, дій, заходів, які утворюють єдине ціле. Тобто виходили з того, що досягати бажаного результату можна лише у випадку інтеграції визначених за результатами експертного оцінювання педагогічних умов формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів, а саме: розробка і впровадження у позаурочну діяльність інтернатних закладів авторської програми «Відповідальне батьківство»; використання потенційних можливостей позаурочної діяльності у контексті досліджуваної проблеми; організація і проведення занять для вихователів інтернатних закладів «Формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників».

У процесі реалізації першої педагогічної умови було розроблено та впроваджено у позаурочній діяльність інтернатних закладів авторську програму «Відповідальне батьківство» (36 год.), мета якої – сприяння формуванню у старшокласників інтернатних закладів традиційної цінності сім'ї та шлюбу, престижності материнства і батьківства. Програма включає наступні модулі: «Роль сім'ї і батьківства в становленні особистості», «Репродуктивне здоров'я молоді», «Основи сімейного виховання», «Підготовка старшокласниць інтернатних закладів до відповідального материнства», «Підготовка юнаків-старшокласників інтернатних закладів до відповідального батьківства».

Ефективність реалізації цієї умови забезпечувалася завдяки використанню сукупності методів, серед яких – бесіда, розповідь, пояснення, приклад, групова дискусія, вправління, створення та аналіз педагогічних

ситуацій, педагогічна вимога, суспільна думка, мозковий штурм, ділова, імітаційна гра тощо.

Наступна педагогічна умова – використання потенційних можливостей позаурочної діяльності в контексті досліджуваної проблеми. Реалізація вищезазначеної педагогічної умови передбачала організацію цілеспрямованої роботи педагогічних колективів у контексті зазначеної проблеми; здійснення своєчасної діагностики і корекції рівнів готовності старшокласників до відповідального батьківства; широке використання форм і методів формування готовності до відповідального батьківства у зазначеного контингенту здобувачів освіти, що сприяло поглибленню знань учнів щодо сутності відповідального батьківства та формуванню позитивних мотиваційних настановлень на створення у майбутньому сім'ї та народження дітей.

Реалізація третьої педагогічної умови передбачала організацію і проведення занять з педагогами інтернатних закладів «Формуємо готовність до відповідального батьківства у старшокласників» (круглий стіл «Особливості формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів»), (заняття-практикуми: «Діагностика рівнів готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів», «Формування ціннісного ставлення до репродуктивного здоров'я у старшокласників інтернатних закладів», «Оптимізація форм і методів формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів у позаурочній діяльності») [3, с. 79–81].

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків реалізації проблеми формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів. Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на дослідження гендерних відмінностей у процесі формування відповідального батьківства у зазначеного контингенту здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Канішевська Л. В. Теоретико-методичні основи виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: дис. ... д-ра пед.

наук: 13.00.07. Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2011. 534 с.

2. Канішевська Л. В. Вивчення стану готовності до відповідального батьківства у старшокласників шкіл-інтернатів. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15 грудня 2020 р.). Івано-Франківськ: «НАІР», 2020. С. 83–87.

3. Канішевська Л. В. Формування готовності до відповідального батьківства у старшокласників інтернатних закладів: до проблеми дослідження. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 листопада 2021 р.). Івано-Франківськ: «НАІР», 2021. С. 77–81.

4. Шахрай В. М. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. *Іноватика у вихованні*, 2020. Вип. 11(2). С. 48–54.

Н.П. Касіч, м. Київ

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито зміст військово-патріотичного виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності. Аналізуються аспекти методики військово-патріотичного виховання, етапів, критеріїв, змагальної діяльності, військово-прикладних видів спорту, військово-спортивних ігор щодо військово-патріотичного виховання учнів 7-9-х класів.

Ключові слова: *військово-патріотичне виховання, старші підлітки, фізкультурно-оздоровча діяльність.*

На основі вивченої наукової літератури [1; 2; 3; 4] та сучасної практики слід відмітити, що у старших підлітків фізична активність пробуджує постійну внутрішню потребу діяти, що сприяє розвитку та формуванню необхідних фізичних та моральних якостей, реалізовувати свої інтереси та бажання. Слід зазначити, що активність старших підлітків зумовлена їх потребами, які виникають у процесі цілеспрямованої виховної фізкультурно-оздоровчої діяльності. Це дає нам можливість, враховуючи особливості й традиції закладів загальної середньої освіти, де навчаються учні 7–9-х класів, визначати ефективний зміст виховної роботи.

Розроблено методику військово-патріотичного виховання старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності, що передбачає поєднання ефективного у такому контексті змісту, форм та методів, реалізацію відповідних педагогічних умов з урахуванням визначених критеріїв та

показників військово-патріотичного виховання старших підлітків.

Процес військово-патріотичного виховання побудований на основі методологічних та психолого-педагогічних *концепцій*: особистісно орієнтованого виховання, особистісно-розвивального навчання, проблемного навчання; *принципів*: доступності, наочності, культуровідповідності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, системності.

Реалізація військово-патріотичного виховання старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності передбачає чотири етапи, кожний з яких спрямований на розв'язання певних завдань:

- *перший етап* – поглиблення й розширення знань про патріотизм та військово-патріотичне виховання у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності;

- *другий етап* – розвиток емоційно-ціннісної сфери (формування бажання та мотивації до військово-патріотичного виховання та фізкультурно-оздоровчої діяльності, зацікавленості історією та успіхами Збройних Сил України, різновидами військово-спортивних ігор, традиціями закладів загальної середньої освіти);

- *третій етап* – усвідомлення здатності приймати значущі рішення та самостійно виконувати їх, відповідально ставитися до доручень та уміти їх виконувати, уміння активно діяти й володіти собою та своїм тілом під час виконання військово-прикладних завдань та фізичних вправ;

- *четвертий етап* – виявлення старшими підлітками цілеспрямованості у військово-патріотичній та практичній фізкультурно-оздоровчій діяльності.

У процесі військово-патріотичного виховання старших підлітків засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності ми дотримувалися розроблених нами критеріїв та показників, які взаємопов'язані між собою.

Так, розв'язання завдань щодо когнітивного критерію «*знання про військово-патріотичне виховання*» здійснювалося через засвоєння знань про військово-патріотичне виховання як необхідну категорію і розуміння важливості активної особистості у протипагу пасивній у процесі досягнення

мети засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності як учнями 7–9-х класів, так і педагогами. Старші підлітки мали можливість ознайомитися з правилами безпеки та виховним змістом під час занять військово-прикладними видами спорту (подолання перешкод, багатоборство, лижні забіги, різновиди єдиноборств, стрільба по мішенях, орієнтування на місцевості, плавання в обмундируванні та ін.); зі своїми обов'язками та їх виконанням у процесі військово-патріотичної діяльності. Учні 7–9-х класів мали можливість зрозуміти важливість та значення військово-патріотичного виховання та фізкультурно-оздоровчої діяльності, усвідомити, що саме вони допоможуть досягти поставленої мети тощо. Також старші підлітки отримували знання про диференційований та індивідуальний підхід у процесі підбору військово-прикладних, фізичних вправ та навантажень. Проявляли знання та уміння складати індивідуальні програми у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Змістова реалізація емоційно-ціннісного критерію *«бажання виявляти військово-патріотичну вихованість»* передбачала формування в старших підлітків інтересу та мотивації до військово-патріотичного виховання у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності, зацікавленості історією та успіхами Збройних Сил України, різновидами військово-спортивних ігор, традиціями закладів загальної середньої освіти. У процесі фізкультурно-оздоровчих занять учні 7–9-х класів отримували радісне переживання від процесу досягнення мети (подолання страху, прийняття правильних рішень в екстремальних ситуаціях, виконання складних технічних елементів тощо). Старші підлітки формували стійке бажання брати участь у різних видах військово-патріотичної діяльності у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності. Емоційне переживання учнів 7–9-х класів під час військово-прикладних видів спорту сприяло розумінню проблем однокласників та партнерів по команді та викликало бажання допомогти у складних ігрових, проблемних ситуаціях тощо. Слід наголосити, що відчуття себе членом команди школи, бажання захищати її інтереси на змаганнях з військово-спортивних ігор сприяло формуванню цілеспрямованості, вмінь доводити розпочату справу до логічного завершення

тощо.

Реалізація критерію довільного імпульсу *«готовність проявляти військово-патріотичну вихованість»* здійснювалася під час занять військово-прикладними видами спорту на уроках із *«Захисту України»* та традиційними спортивно-масовими заходами закладів загальної середньої освіти, які вимагали від старших підлітків усвідомлення здатності приймати значущі рішення та прагнення виконання військового обов'язку; відповідально ставитися до доручень та уміти їх виконувати у співпраці з партнерами по команді; уміння активно діяти й володіти собою та своїм тілом під час виконання фізичних вправ; не боятися, а сміливо брати на себе забор'язання і не відступати від їхнього виконання до завершення запланованої роботи, бути рішучим тощо. Також старші підлітки проявляли готовність до цілеспрямованої роботи, вольові якості та прагнення до духовної рішучості у процесі військово-патріотичного виховання. Учні 7–9-х класів проявляли вольове прагнення брати участь у різних видах фізкультурно-оздоровчої діяльності; спостерігалось бажання діяти, не зважаючи на переживання й боязнь помилитися під час виконання дорученого завдання тощо. Таким чином, критерій довільного імпульсу *«готовність проявляти військово-патріотичну вихованість»* сприяв забезпеченню так званої трансформації від Я-бажаю до Я-повинен.

Змістова реалізація діяльнісно-практичного критерію *«уміння проявляти військово-патріотичну вихованість у поведінці»* передбачала прояв уже сформованої готовності втілювати військово-патріотичну вихованість у практичній фізкультурно-оздоровчій діяльності; сферу виконання старшими підлітками самостійної цілеспрямованої роботи без втручання дорослих. У процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності старші підлітки були ініціативними, не боялися виконувати складні технічні елементи, подолали боязнь й доводили розпочату справу до кінцевої мети, проявляючи відповідальність за себе та педагогів, спортивний колектив у цілому (Я-заради вас, Я-заради тебе). Старші підлітки брали активну участь у змаганнях з військово-спортивних ігор різних рівнів та показових виступах, традиційних

фізкультурно-оздоровчих заходах, проявляючи патріотизм, високу самоорганізацію, відповідальність, рішучість, цілеспрямованість.

Запропонована нами методика військово-патріотичного виховання старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності передбачала використання дієвих змісту, форм і методів, що забезпечувалося цілісною системою виховної роботи на уроках із «Захисту України», фізичної культури, спортивних тренуваннях та в позаурочній діяльності.

Отже, завдяки спільній роботі з педагогами, старшими підлітками та батьками військово-патріотичне виховання учнів 7–9-х класів стало важливою складовою освітнього процесу, ґрунтувалось на ставленні до старшого підлітка як суб'єкта виховання в контексті становлення особистості, суб'єкт-суб'єктних взаєминах учителів й школярів у закладах загальної середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Військово-патріотичне виховання учнів у позакласній роботі: *посіб.* / уклад. М. Д. Зубалій, В. В. Івашковський, О. І. Остапенко, М. В. Тимчик, Б. Б. Шаповалов, З. М., Діхтяренко, І. П. Білоцерківець. Київ: «ПАЛИВОДА А. В.», 2016. 225 с.

2. Касіч Н. П. Виховання цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності: *дис. ... канд. пед. наук.* Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2020. 252 с.

3. Масол В.В. Особливості виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт).* 2020. № 5 (125)20. С. 106-109.

4. Остапенко О., Тимчик М. Військово-патріотичне виховання старшокласників в умовах ідейно-світоглядної конфронтації. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць*, Вип. 25. Кн 2. 2021. С. 62-73.

В.І. Кириченко, м. Київ

АНАЛІЗ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ І РОДИН СТАРШОКЛАСНИКІВ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті аналізується реальний стан партнерської взаємодії закладу освіти і родин старшокласників щодо формування соціально успішної особистості. Наводяться результати анкетування педагогів і батьків учнів експериментальних закладів освіти Дніпровської, Івано-Франківської, Черкаської та Харківської обл.

Ключові слова: *партнерська взаємодія, успішна життєдіяльність, старшокласники.*

У вітчизняній педагогічній науці та практиці яскраво простежується пряма пропорційна залежність результативності виховних впливів і визнання учнями своїх педагогів як значущих для них дорослих. Рефлексія доробку класиків педагогічної науки і педагогів-експериментаторів підводить до розуміння, що почуття спільності базується на міцній основі гуманістичних цінностей та позитивному мисленні і потужно забезпечується переживанням, яке виникає навколо приналежності до суспільно значущої справи, благочинних проєктів чи волонтерської допомоги потребуючим тощо.

Свідченням на користь цієї тези постає досвід професійної діяльності А. Макаренка, що вбачав місію виховника у навчанні вихованця знаходити сенс власного життя в «умінні побачити завтрашню радість» [2], життєдіяльність «Школи радості і добра» В. Сухомлинського, який закликав пробуджувати і затверджувати в душах учнів «благородні почуття і переживання, ... виховувати людську гідність, віру в добрий початок в людині, безмежну любов до рідної землі» [4], освітній процес авторської школи О. Захаренка, виховання в якій спиралося на «гармонійне поєднання інтересів учителя, дитини та її батьків і виражався в тому, що там постійно, протягом трьох десятків років, у життя втілювалася певна справа, яка була цікава всім, яка духовно всіх об'єднувала» [1], а також виховна практика експериментальних закладів лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інститут проблем виховання НАПНУ.

Резюмуючи, наголошуємо важливість базування життєдіяльності закладу освіти на ключових життєвих цінностях і насиченість шкільного життя яскравими і змістовними подіями чи акціями, у яких на партнерських засадах беруть участь педагоги, учні та їхні батьки.

Зауважимо, що під партнерською взаємодією ми розуміємо «особливу форму соціальної взаємодії, яка відрізняється рівноправністю автономних суб'єктів, їхнім взаємним визнанням і взаємною відповідальністю, добровільністю співробітництва й орієнтацією на соціально значущі цілі» [5, с. 50]. Згідно чинного освітнього законодавства України, забезпечувати реальну

взаємодію закладу освіти, учнів та їхніх родин мають органи державно-громадського самоврядування: педагогічна рада, піклувальна рада, учнівська рада закладу та батьківські комітети класів тощо [3, с. 27-28].

У нашому дослідженні з метою вивчення реального стану партнерської взаємодії закладу освіти і родин старшокласників нами було використано авторську анкету (Кириченко В.І., Ковганич Г.Г.) для педагогів і батьків «Партнерство школи і родини». Усі респонденти стверджують, що в їхніх класах існують батьківські комітети, хоча лише близько третини батьків називають діяльність цих комітетів «помітно-активною» (31,2 %). Представники родин учнів зазначили, що їхні контакти із закладом освіти здійснюються переважно через класного керівника (87 %), за потреби вони можуть звертатись до вчителів-предметників (51 %), практичного психолога (33 %), заступника з виховної роботи (27 %) і директора (9 %). При цьому, відповіді батьків і педагогів на питання «Які стосунки у Вашої родини із класним/-ою керівником/-цею дитини», розподілились наступним чином (таб. 1):

Таблиця 1.

Оцінка стосунків родин учнів із класним керівником старшокласників

Характер стосунків із класним керівником дитини	батьки (%)	педагоги (%)
довірливі	7,8	11,3
спокійно-нейтральні	79,6	82,1
напружені	10,3	7,6
конфліктні	2,6	1,1

На нашу думку, те, що більшість батьків і педагогів оцінюють ці стосунки як «спокійно-нейтральні» (відповідно 79,6 % і 82,1 %) та «довірливі» (відповідно 7,8 % і 11,3 %), дає змогу припустити потенційну ефективність дієвої партнерської взаємодії у питаннях формування соціально успішної особистості.

У відповідях на питання «Наскільки Ваша дитина підготовлена до вирішення наступних життєвих завдань» погляди батьків і педагогів виглядають наступним чином (таб. 2):

Таблиця 2.

Оцінка готовності старшокласників до вирішення нагальних життєвих завдань

Життєві завдання, що потребуватимуть вирішення	батьки (%)	педагоги (%)
подальший саморозвиток	25,9	44,5
професійне самовизначення	34,9	52,1
продовження навчання у ЗВО	47,2	31,4
конструктивна групова взаємодія	31,7	42,1
участь у житті суспільства	17,1	28,7
вироблення стратегій власної успішної життєдіяльності	12,6	10,3

Як бачимо, і батьки, і педагоги погоджуються з тим, що заклад освіти повинен готувати дитину до вирішення нагальних життєвих проблем. Батьки вважають старшокласників найбільш підготовленими до «професійного самовизначення» (34,9 %) і «продовження навчання у ЗВО» (47,2 %), тоді як педагоги віддають перевагу «професійному самовизначенню» (52,1 %), «подальшому саморозвитку» (44,5 %) і «конструктивній груповій взаємодії» (42,1 %). Обома групами респондентів найнижче оцінюється готовність старшокласників до «вироблення стратегій власної успішної життєдіяльності»: батьками (12,6 %) і педагогами (10,3 %).

При цьому важливо наголосити, що лише кожен десятий респондент із числа батьків оцінюють рівень власної готовності до співпраці із закладом освіти як «високий» (11 %), кожен сьомий – як «достатній» (14,2 %), а про свою «низьку» готовність заявляє майже кожен другий представник родин учнів (36,4 %).

Обидві групи респондентів вважають за необхідне проведення закладом освіти роботи з батьками, однак при цьому педагоги віддають перевагу таким формам роботи як «батьківські збори» (89,6 %) і «тематичні тренінги» (53,1 %), натомість батьки обирають «тематичні чати» (96,4 %), «е-журнали, е-листування» (69,8 %) та «вебінари» (31,6 %).

Усе вищенаведене дозволяє зробити висновок, що педагоги і батьки старшокласників визнають важливість об'єднання зусиль у формуванні соціально успішної особистості й декларують нагальну необхідність підвищення виховної компетентності батьків на базі закладів освіти, надаючи

перевагу онлайн-формам такої діяльності.

Список використаних джерел

1. Захаренко О. А. Поради колезі, народжені в школі над Россю. Черкаси, 2005.
2. Макаренко А. С. Педагогическая поэма. Москва: АСТ, 2018. 736 с.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017>
4. Сухомлинський В. А. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в п'яти томах. Том 3. Київ: «Радянська школа», 1977.
5. Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу: монографія / Кириченко В. І., Єжова О. О., Нечерда В. Б., Тарасова Т. В., Хомич О. Л.; за заг. ред. Кириченко В. І. Тернопіль: ТЗОВ «Тернограф», 2016. 244 с.

Г.А. Коломоєць, А.А. Ребрина, м. Київ

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНИХ ІГОР У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті актуалізовано важливість формування навичок здорового способу життя, розкрито виховний потенціал військово-спортивних ігор, охарактеризовано основні функції військово-спортивних ігор як освітньо-виховного феномену.

***Ключові слова:** військово-спортивні ігри, здоровий спосіб життя, учнівська молодь, виховання.*

В умовах розбудови та розвитку українського громадянського суспільства питання здорового способу життя у дітей та учнівської молоді набуває особливої ваги та спонукає до пошуку ефективних форм та методів роботи з метою на формування морально-вольових та фізичних якостей особистості.

Розвиток ціннісного та відповідального ставлення до здоров'я, зазначає Г. Корж, варто розглядати як цілісний педагогічний процес, спрямований на формування системи цінностей, у якій життя та здоров'я стають визначальними, а в її основу покладено розуміння про сутність здоров'я, усвідомлення власної ролі у його збереженні та зміцненні [2].

Формування установок на здоровий спосіб життя – це багатоаспектний та цілісний процес, що визначається рядом умов і чинників та є результатом оволодіння учнівською молоддю знаннями про здоровий спосіб життя, уміннями і навичками його дотримання, набуття досвіду відповідального

ставлення до власного життя і здоров'я, що є необхідною умовою для успішної самореалізації [1].

Однією з форм роботи, яка має потужний виховний потенціал є військово-спортивна гра. Як зазначає М. Тимчик, залучення до них дає можливість здобувачам освіти отримати та поглибити відповідні знання, сформувати важливі вміння й навички, отримати новий цікавий досвід [3].

Прикладами таких ігор є Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»), всеукраїнський (Міжнародний) збір-змагання юних рятувальників «Школа безпеки», міжнародна історико-патріотична, військово-спортивна гра «Checkpoint», всеукраїнський фізкультурно-патріотичний фестиваль школярів України «Козацький гарт», національна дитячо-юнацька військово-спортивна гра «Хортинг-Патріот», міська військово-спортивна гра «Ми роду козацького діти», пластова теренова гра «Пам'ятай про Крути» тощо.

Військово-спортивні ігри можуть відігравати велику роль в освітньому процесі і виконувати певні функції, які спрямовані на розвиток та формування особистості старших підлітків. Охарактеризуємо основні функції гри як освітньо-виховного феномену.

Соціокультурна функція. На соціалізацію особистості впливає багато різноманітних факторів, в тому числі – гра. У процесі гри здобувачі освіти можуть засвоювати правила, ролі, знання, ціннісні установки, зміст організації діяльності, які тим чи іншим способом співвідносяться з правилами, нормами та ціннісними засадами суспільного життя.

Моделювальна функція. У процесі ігор можуть бути змодельовані різні життєві ситуації, що дає можливість учасникам спробувати себе в різних ролях під час пошуку вірних рішень.

Функція самореалізації. Самореалізація як процес відбувається у будь-якій діяльності, в тому числі і у грі, де кожен учасник має можливість для розкриття власних здібностей та проявів. Дана функція акцентується на тому, що процес гри часто важливіший за результат. Таким чином гра виступає як

сфера, у якій особистість може проявити себе та перевірити на практиці наявні знання та навички, отримати та накопичити власний досвід.

Комунікативна функція. Колективна, командна гра передбачає наявність певної кількості учасників, а досягнення спільного командного результату має на увазі спілкування та налагодження взаємодії. Таким чином, у процесі гри кожному з учасників необхідно вчитися комунікувати, знаходити точки дотику, способи подолання конфліктів або розбіжностей у поглядах у разі їх виникнення, враховувати індивідуальні особливості гравців (звички, характер, настрої тощо).

Діагностична функція. Процес гри передбачає багатоваріативність проявів поведінки учасників. Відповідно, гра є своєрідним дзеркалом того, як особистість поводить себе у різних ситуаціях (у ситуації конфлікту, необхідності швидкого реагування, очікування, прийняття рішення, взяття на себе відповідальності, необхідності виявити лідерські якості, підпорядкувати власні інтереси інтересам команди). Таким чином, гра проявляє індивідуальні особливості та здібності учасників: інтелектуальні, вольові, фізичні тощо.

Розважальна функція. Окрім наявності інформаційного навантаження, яке присутнє в кожній грі (правила, норми поведінки, зміст діяльності) гра створює позитивну атмосферу, простір для фантазії, відчуття комфорту учасників, допомагає зняти втому і емоційне напруження, сприяє ефективній організації відпочинку.

Навчальна функція. Залежно від поставлених мети та завдань, гра може виконувати навчальне навантаження. Наприклад, складові гри (окремі конкурси, змагання) можуть мати завдання, які передбачають отримання та застосування змістового матеріалу з різної тематики.

Виховна функція. Гра сприяє формуванню та розширенню світогляду, вихованню особистісних якостей та рис характеру, допомагає засвоїти певні правила поведінки, ціннісні установки, апробувати їх на практиці та потім застосовувати в реальному житті.

Ігротерапевтична функція гри. Гра може й повинна бути використана для подолання різних труднощів, що виникають у людини в поведінці, у

спілкуванні з оточуючими, у навчанні. Оцінюючи терапевтичне значення ігрових прийомів, Д. Ельконін писав, що ефект ігрової терапії визначається практикою нових соціальних відносин, які отримує дитина в рольовій грі.

Розвивальна функція. Гра, у якій передбачено виконання завдань, доручень для досягнення певної мети, сприяє гармонійному розвитку особистості (прояву та удосконаленню розумових здібностей, вольових якостей, фізичних можливостей).

Мотиваційна функція. У грі учасники мають можливість спробувати себе у діяльності, яка у реальному житті може викликати острах помилитися. Таким чином, мотивація до уникнення невдачі блокує їх можливості для самореалізації. У грі ж ситуація неуспіху є відносною та може бути виправлена без особливих наслідків для всіх учасників. Спробувавши та перевіrivши себе у ігровій ситуації учасник може здійснити самоаналіз, зробити висновки, знайти шляхи для уникнення неуспіху, подолати острах помилитися та знайти шляхи досягнення поставленої мети.

Компенсаційна функція. Брак досвіду певного виду діяльності компенсується можливістю його здобуття під час ігрових дій, виконання завдань тощо. Таким чином, знання, вміння та навички, здобуті під час ігрової діяльності стануть у нагоді у реальному житті та сприятимуть адаптації у нових умовах, де їх можна застосувати в подальшому.

Отже, можемо зробити висновки, що гра, як форма діяльності допомагає учнівській молоді отримати новий досвід, практикоорієнтовані знання та навички, засвоїти правила та усталені зразки поведінки; спробувати себе в різних ролях, апробувати нові види діяльності; отримати навички роботи в команді, розвинути вольові якості тощо.

Список використаних джерел

1. Кенсицька І. Л. Формування цінностей здорового способу життя студентів у процесі фізичного виховання: *автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. та спорту*. Київ, 2018. С. 20
2. Корж Г. І. Розвиток ціннісного ставлення до власного здоров'я у майбутніх фахівців з цивільної безпеки: *дис. ... док. філософії*. Львів, 2020. 232 с.
3. Тимчик М. В. Зміст патріотичного виховання учнів 7-9 класів у процесі фізкультурномасової роботи. *Фізичне виховання в сучасній школі*, № 6. 2013. С. 35–38.

МУЗИКА ЯК СКЛАДНИК ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: СПРОБА РЕФЛЕКСІЇ

Стаття є відповіддю на виклики сумних подій сьогодення, пов'язаних з агресією московії проти України. Викладено думки автора щодо ролі класичної музики в інформаційній війні. Висловлено позицію щодо дискусії вчених-музикознавців з приводу заборони російського продукту в українському звуковому просторі. Запропоновано розрізняти пропаганду і контекстне вивчення зазначеного продукту майбутніми фахівцями.

Ключові слова: інформаційна політика, контекстний підхід, звуковий медіа простір, музичне мистецтво, цінності.

Переоцінити роль мистецтва у вихованні національної свідомості, особливо в переламні моменти історії, неможливо. Особливо якщо йдеться про музичне мистецтво, що за своєю інтонаційно-сисловою природою здатне миттєво реагувати на події і переживання та в режимі «реального часу» моделювати безпосередній перебіг емоцій людини. Свідомство тому – потужна хвиля народнопісенної творчості, зростання ваги українських патріотичних пісень, як, приміром гімн січових стрільців «Червона калина», який співають діти і дорослі, військові і цивільні. Народжуються нові твори, а старі й добре відомі набувають нових сенсів.

Але звуковий медіа простір, у якому ми перебуваємо навіть поза бажанням, – це й академічна музика, яка також упродовж століть формувала свідомість, трансливала цінності, закладені в музичних творах. У переламні моменти життя виникає нагальна необхідність рефлексії цінностей.

З початком повномасштабного вторгнення агресора на землі нашої держави, знищення людських життів, руйнації щасливих родин і загалом культури українці як ніколи гостро відчували відставання інформаційної політики від реальних загроз, що несе віртуальний медіапростір, але паралельно відчували і стрімке зростання ролі мистецтва для інформаційної безпеки та просвітництва суспільства. Переоцінка цінностей відбувається шаленими темпами: деякі позиції в мистецькій освіті, які вважались інформативно позитивними і плідними в плані міжкультурної толерантності, в широкому сенсі духовного утвердження, нині радикально змінюють вектор на протилежний. І це

невипадково: надто сильного болю завдано українцям.

Показовий приклад: у 2020 р. музична і загалом освітянська спільнота, пересічні читачі – любителі музики як подарунок отримали ґрунтовне видання, створене колективом знаних в Україні і за кордоном учених-музикознавців, що було присвячене зв'язкам Чайковського з Україною: його особисті численні відвідування наших теренів і захоплення нашою культурою (про що митець неодноразово писав у листах до різних адресатів), створена і нав'язана українською піснею, природою і зустрічами музика, родовід композитора тощо [4]. Видання містить архівні і сучасні наукові розвідки, документи, карти, музейні зібрання, теоретичні дослідження... Все з великою шанобою до митця.

Авторка цієї статті свого часу також була долучена до створення документально-популярного телефільму «Чайковський і Україна» (з циклу «Ніч у музеї») та є співавторкою методичних рекомендацій для вчителів мистецтва, один з розділів яких також частково розкривав зміст цієї теми [3].

Слід зауважити: українська культурна спільнота сприймала такі зв'язки насамперед як свідчення європейськості, світового визнання й непересічного значення саме нашої музики, що своїм духовним і мелодичним, жанровим багатством привертала увагу представників інших культур, відкривала велич української пісні, знання про яку ми дарували світу, розкриваючи глибинність українськості. До речі, згадаємо не лише П. Чайковського, а і «Гуде вітер вельми в полі» Михайла Глінки, твори Ференца Ліста, обробки українських мелодій угорця Бели Бартока, «Іхав козак за Дунай» в інтерпретаціях Л.Бетховена тощо.

Нині соціальні мережі сколихнув сповнений болю аргументований лист музикознавців України до української та світової спільноти [1], основна теза якого: заповнення звукового простору музичним продуктом держави-агресора є неприпустимим під час війни, що беззаперечно; так чи інакше, навіть найкращі зразки російської музики несуть пропаганду ворожої ідеології, ототожнюють українське з московщиною попри зв'язки з українським простором, про що раніше згадувалось зовсім в іншому контексті. Суттєво: серед авторів листа і

учасників дискусії в соцмережах є автори згаданого вище видання [4]. Поява такого листа і є свідченням переоцінки цінностей.

Таким чином, на нашу думку, визначальним у переоцінці є роль контексту – історико-культурного як ідеологічного, що набув статусу політичного.

Прийшло розуміння того, що насичення нашого звукового простору російською класикою, навіть її шедеврами, є нічим іншим, як нав'язуванням українцям імперською політикою протягом століть відчуття переваг «чужого» над своїм, культивуванням в українцях комплексу меншовартості. По суті, йдеться про грамотно розроблену технологію створення і функціонування технології інформаційної війни в культурі. З цього приводу апелюємо до змістовного дослідження Ю. Чекана щодо творчості основоположника російської композиторської школи М. Глінки [5], в якому автор послідовним музикознавчим аналізом демонструє, як шляхом використання неусвідомленого емоційного впливу опери «Життя за царя» («Іван Сусанін» в радянський час) ще з середини ХІХ ст. застосовувалась ворожа інформаційна політика із залученням дієвих засобів музичного театру.

Результатом насильницького вкорінення у свідомість є, наприклад, викладання майбутнім музикознавцям і педагогам як провідникам культури в суспільстві досить детальної історії саме російської музики як окремого курсу поряд із історією зарубіжної музики (!) практично в усіх освітніх музичних закладах України до недавнього часу: поряд із знаковими явищами вивчались і «прохідні» постаті, якими студенти мали б «захоплюватись».

Як наслідок, маємо *спотворену* власну історію, втілену в мистецтві; наразі ми лише починаємо усвідомлювати й відображену у творах *вкрадену* в нас культуру, традиції, героїв, персонажів фольклору тощо.

Наведемо деякі приклади (довільно): крім згаданої опери, у М. Глінки є й опера «Руслан і Людмила» за О. Пушкіним; але ж героїня поеми і опери Людмила – давньоруська княжна, яка завдяки Пушкіну-Глінці асоціюється у світової спільноти з російською культурою та історією. Так само і опера

М. Римського-Корсакова «Ніч перед Різдвом» за М. Гоголем також ідентифікується як надбання російської культури, щоправда з «українськими мотивами». Серед опер П. Чайковського – «Мазепа», знов-таки, за О. Пушкіним та з імперською трактовкою видатної історичної постаті з ворожої нам позиції. Виникає питання і щодо опери «Князь Ігор» О. Бородіна та його «Богатирської» симфонії, деяких п'єс із відомого циклу «Картинки з виставки» М. Мусоргського («Богатирські ворота. В стольному граді Києві), витоки яких – в давньоруській (а не московській) історії і мелосі.

Наведені приклади стосуються насправді цікавої музики, деякі з творів – дійсно шедеври. Але ж не все, що звучить у звуковому просторі російського походження в реаліях піднімається на висоту такого значення, як Моцарт, Верді, Гайдн, Малер, Шопен.... Тож чи багато ми втратимо у своїй освіченості, якщо відмовимось від споживання пропагандистського продукту ворожої нам культури, замінюючи їх на інші світові шедеври, яких у безкінечному художньому просторі величезна кількість? Чи не продовжує діяти інерція нашого сприйняття квазіцінностей як справжніх цінностей на тлі докорінної зміни політичного контексту?

Неможливо не сказати й про те, що нав'язування у свідомості українців російського завжди відбувалось за рахунок планомірного й системного витіснення з нашої пам'яті всього українського, його приниження. Пригадаємо вбивство М. Леонтовича чекістами в той час, коли Америка заспівала його знаменитого «Щедрика». Або тотальне вилучення з репертуару геніальних творів В. Косенка, С. Борткевича, Ф. Якименка; або показове спалення на подвір'ї Львівської консерваторії нотного спадку В. Барвінського, якому після повернення зі таборів було заборонено не лише викладати, а й навіть заходити до приміщення консерваторії. Ми тільки зараз відновлюємо ім'я визнаної в Європі Стефанії Туркевич, яку офіційно називають першою українською композиторкою. До недавнього часу ми нічого не чули й про «контрреволюціонера» в музиці Павла Сеницю, якого М. Грінченко в «Історії української музики» (1922) назвав найсерйознішим композитором

післялисенківського періоду [2, с. 255-256]. Таким сумних прикладів безліч.

Тим не менш, у соціальних мережах зазвучали й голоси опонентів – також знаних музикантів і справжніх патріотів, які наводять аргументи щодо більш стриманого заперечення загалом російського в нашому звуковому просторі, що також важливо почути. Узагальнімо ці аргументи:

- чи варто нам, як висококультурній нації, уподібнюватись до радянщини, якщо йдеться про визначні в художньому плані явища, котрі вплинули на світову музику (серед таких звучить ім'я того ж Чайковського і називаються, наприклад, три його останні симфонії, О. Скребіна з його світлозвукowymi пошуками, С.Рахманінова, який емігрував і більшу частину життя провів у США, та ін.)?

- Або: якщо йдеться про зв'язки російських митців минулого з Україною: чи не варто навпаки – ще і ще підкреслювати той факт, що невігласи власноруч знищують і свою культуру на території України (той самий Тростянець, Копилів та інші місця)?

- У дискусії звучать і репліки про те, що деякі митці, особливо радянського періоду створювали талановиті твори всупереч владній політиці (наприклад, Д. Шостакович, якого гнобили за часів СРСР). Все це ще належить аналізувати.

Усе ж, вважаємо, що варто виокремити дві позиції:

- суспільна свідомість безсумнівно має радикально очищуватись від пропагандистських впливів, з якими асоціюються в тому числі і кращі твори російської музики: таким є беззаперечний політичний контекст наших реалій ;

- натомість сумний багатовіковий досвід має бути збережений в нашій пам'яті і перетворений на інструмент суспільного імунітету, на механізм «зворотного» інформаційного захисту. Для цього ми повинні знати і вивчати твори, процеси, а головне – в контексті нашої національної історії, пояснюючи це майбутнім фахівцям, які мають бути озброєними інформаційним інструментарієм.

Список використаних джерел

1. Відкритий лист музикознавчої спільноти України до музикантів та науковців всього світу. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/vidkrytyy-lyst-muzykoznavchoyi-spilnoty-ukrayiny-do-muzykantiv-ta-naukovciv-vsogo> (дата звернення: 14.04.2022).
2. Грінченко М. Історія української музики. В-во «Спілка». Листопад 1922. 287 с.
3. Комаровська О. А., Миропольська Н. Є., Ничкало С. А., Руденко І. В. Методика виховання художніх цінностей сучасних учнів на уроках мистецького циклу: методичні рекомендації / За ред. О.А.Комаровської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 124 с.
4. Чайковський: Україна на карті життя та творчості [Ред.-упор. В. Жаркова]. Видавництво: ArtHuss. 2020, 216 с.
5. Чекан Ю. І. «Життя за Царя» Міхаїла Глінки та імперська ідеологія. *Критика*, 2015, січень, № 9-10 (203-204), С. 23–26.

А.В. Корнієнко, м. Київ

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті викладено результати експериментального дослідження розвитку методичної діяльності в закладі позашкільної освіти на інноваційній основі. Наголошується, що самоосвіта є однією з найдієвіших форм методичної роботи з педагогами, що підтверджено експериментальними даними.

Ключові слова: *система методичної діяльності в закладі позашкільної освіти, освітній процес у закладі позашкільної освіти, професійна компетентність педагога-позашкільника, самоосвіта.*

На етапі реформування системи освіти, позашкільної зокрема, особливу роль відіграє професійний потенціал педагогів, здатних до системного й конструктивного мислення, швидкої орієнтації в інформаційному просторі, ефективної професійної діяльності. Соціальний запит держави на педагогічні кадри високого рівня професійної майстерності зумовлює пошук оптимальних форм, методів, засобів для підвищення професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти.

У сучасних умовах розвитку позашкільної освіти важливими і необхідними є розробка і впровадження нових підходів, що сприяють підвищенню її якості, забезпечення доступності. Серед них важлива роль належить методичній роботі в закладі позашкільної освіти.

Методична робота в закладі позашкільної освіти - це цілісна система

взаємопов'язаних заходів, дій які ґрунтуються на досягненнях психолого-педагогічної науки, інноваційного педагогічного досвіду і спрямовані на підвищення фахової майстерності, розвиток творчого потенціалу кожного педагога та всього педагогічного колективу з метою підвищення ефективності освітнього процесу. Проблему ефективності, результативності освітнього процесу можна розв'язати лише за умови забезпечення високої компетентності та професійної майстерності кожного педагога, його здатності до інноваційної діяльності.

Визначні вчені у галузі педагогіки в свій час переймалися системною та повсякденною роботою педагога. Професійному зростанню педагога приділяв увагу К. Ушинський, вказуючи, що він повинен багато вчитися розуміти душу в її проявах та багато думати про мету, предмет і засоби виховної майстерності, перш ніж стати практиком. Підкреслював, що педагог не повинен обмежуватися отриманими знаннями: «Учитель навчає успішно доти, доки навчається сам...» [5].

У працях «Сто порад учителеві», «Павлисьька середня школа», «Серце віддаю дітям», «Розмова з молодим директором школи» В. Сухомлинський представив цілісну методологічну систему розвитку і вдосконалення педагогічної майстерності педагога упродовж всього професійного життя. Він розкрив сутнісні аспекти формування педагогічної майстерності, обов'язкові умови фахового і особистісного зростання, складові майстерності, простежив «повсякденну, на все життя дружбу з книжкою», яка не припиняється ні на один день і поповнює річку думки [4, с. 32].

Сучасне суспільство потребує від педагога закладу позашкільної освіти високої фахової кваліфікації, професійної культури, здатності об'єктивно осмислювати педагогічні явища, критично оцінювати й творчо удосконалювати свою педагогічну майстерність. Педагог-позашкільник має бути готовим до змін, що відбуваються в системі позашкільної освіти, здатним сміливо приймати педагогічні рішення, виявляти ініціативу, творчість. Не має сумніву, що проблему ефективності, результативності педагогічного процесу можна

розв'язати лише за умови забезпечення високої професійної компетентності та майстерності кожного педагога, його здатності до інноваційної діяльності.

Проводячи експериментальну роботу в закладах позашкільної освіти за плановою темою «Науково-методичне забезпечення інноваційного розвитку позашкільної освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа», значну увагу ми приділяли підвищенню професійної компетентності педагогів наших експериментальних закладів.

Професійну компетентність педагога-позашкільника ми розглядаємо як складне особистісне утворення на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та досвіду, що зумовлюють готовність педагога до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень її самоорганізації.

Однією з найдієвіших форм методичної роботи з педагогами була самоосвіта [1; 2; 3].

У нашому розумінні, самоосвіта – це самостійно здобуті із різних джерел знання із урахуванням особистих інтересів і об'єктивних потреб, що дає можливість педагогу: визначити чіткі особистісні цінності та світоглядні установки; усвідомити особливості педагогічної праці; підвищити свою інформаційну культуру; розвивати здатність управляти собою; удосконалювати навички вирішення педагогічних проблем; розвивати свій творчий потенціал.

Перед педагогами експериментальних закладів позашкільної освіти ставилися наступні завдання: вдосконалення теоретичних знань, педагогічної майстерності; оволодіння сучасними формами, методами та прийомами навчання і виховання; вивчення та впровадження в практику інноваційного педагогічного досвіду, новітніх досягнень педагогічної, психологічної та спеціальних наук, нових педагогічних технологій; розвиток інноваційних процесів.

Самоосвіту педагогів ми поділяли на три етапи: підготовчий, практичний, узагальнювальний. На першому етапі ми проводили діагностику. При анкетуванні, опитуванні, в бесідах, самодіагностиці визначалася тема

самоосвіти педагога, мета, завдання, вибір форм і методів, час на реалізацію. На цьому етапі важливою була мотивація самоосвітньої діяльності. Педагогам пропонувалася діагностична карта з наступними запитаннями, де необхідно зробити самооцінку за шкалою від 0 до 5 балів [1, с. 42]:

1. Реалізація власної потреби в навчанні та у вихованні дітей.
2. Підвищення своєї професійної майстерності.
3. Оволодіння сучасними педагогічними ідеями та технологіями.
4. Здобуття поваги серед колег.
5. Здобуття поваги вихованців та їх батьків.
6. Реалізація свого творчого потенціалу.
7. Бажання кар'єрного зростання.
8. Запобігання неприємностей від керівництва.
9. Не відставати за рівнем професіоналізму від своїх колег.
10. Отримання інтелектуального задоволення.
11. Власні переконання, амбіції.
12. Забезпечення якісної навчально-виховної діяльності.
13. Отримання гідної винагороди за свою працю.
14. Усвідомлення особистої відповідальності і обов'язку.
15. Не маю мотивів займатися самоосвітою.

На наступному (практичному) етапі педагог працював за складеним індивідуальним планом самоосвітньої роботи. Як варіант плану самоосвіти пропонувався такий план:

1. Тема самоосвіти.
2. Мета й завдання.
3. Зміст роботи.
4. Форми роботи (теоретичні розробки, відкрите заняття, виступ на засіданнях методичного об'єднання, семінарах, науково-практичних конференціях).
5. Методи роботи (аналіз документів, вивчення продуктів творчості, опитування, апробація напрацювань тощо).

На заключному етапі самоосвіти з'ясовувалися результати діяльності педагога, зокрема: рівень якості знань вихованців (показники участі у заходах); розробка або видання методичних матеріалів; розробка нових форм, методів, прийомів навчання, виховання з вихованцями гуртків; доповіді, виступи, відкриті заходи; розробка дидактичних матеріалів, тестів; створення методичних рекомендацій щодо впровадження нових педагогічних напрацювань; участь у проведенні майстер-класів, семінарів, науково-практичних конференціях, узагальнення досвіду роботи тощо.

Отже, показником ефективності самоосвіти педагогів закладу позашкільної освіти є його професійна компетентність та якість організованого педагогом освітнього процесу, його особистісне самовдосконалення. У процесі самоосвіти педагог одночасно є суб'єктом і об'єктом самоосвіти, а її основний зміст сприяє оновленню та вдосконаленню знань педагога, зростанню його професійної компетентності.

Аналіз результатів рівня сформованості даної якості засвідчив, що отримані дані експериментальної групи мали перевагу над показниками контрольної групи. Відзначалося, що різниця в даних високого рівня експериментальної групи на початку і в кінці експерименту налічувала + 7,4 %; середнього рівня складала + 7,6 %; різниця в низькому рівні складала – 15,0 %.

Список використаних джерел

1. Ваховська Н. Самоосвіта педагога у НПЗ. Організація системи роботи. *Позашкільля*, №4. 2015. С. 42.
2. Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти : *методичний посібник* / [А. Е. Бойко, В. В. Вербицький, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко; за ред. В. В. Мачуського]. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 223 с.
3. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: *монографія* / [С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва, Я. В. Цехмістер та ін.; за ред. С. О. Сисоєвої]. Київ: ВІПОЛ, 2001. 503 с.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Київ: Рад. школа, 1988. С. 32.
5. Ушинський К. Д. Педагогічні твори: в 2-х т. Київ, 1983. Т. 1.

СОЦІАЛЬНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: ТЕОРІЯ ПИТАННЯ

У статті розкриті детермінанти формування соціальних орієнтацій учнівської молоді. Визначено, що соціальні орієнтації, як складова соціальних очікувань формується у процесі життєдіяльності людини під впливом різних соціальних середовищ, в яких функціонує особистість, та відповідно до її власних переконань та прагнень. Наголошено на особливостях визначення вікових меж для категорії учнівська молодь. Зазначено, що на формування соціальних орієнтацій впливають гендерний та регіональний аспекти.

Ключові слова: соціальні очікування, соціальні орієнтації, учнівська молодь.

У 2021 р. лабораторія соціальної педагогіки та соціальної роботи розпочала розробку наукового дослідження «Моніторинг соціальних очікувань сучасної учнівської молоді». У своїй роботі ми орієнтувалися на таке визначення поняття «соціальні очікування» – це установки на майбутнє в соціальному розвитку, які розкриваються в трьох площинах: офіційній, суспільній (громадській) та особистісній і формують три форми соціальних очікувань: нормативні, рольові, власно значимі.

Державі належить офіційно-нормативна частина очікувань, яка орієнтована на створення та підтримку соціальної стабільності і соціально-економічний розвиток суспільства, його міжнародне визнання. Суспільні (громадські) очікування, по-перше, пов'язані з підвищенням якості життя, яке має гарантувати держава, а, по-друге, з місцем і роллю особистості в системі громадянських відносин. Варто зазначити, що ці очікування є двосторонніми: як зі сторони особистості щодо виконання державою своїх обов'язків, так і з боку держави стосовно свідомої та цілеспрямованої діяльності кожного громадянина. Особистісні очікування відображають конкретні життєві плани (стратегії) конкретних людей. В основному вони не є сталими і часто носять ситуативний і не завжди послідовний характер. Пояснюється це і віковими особливостями, і зміною ціннісних орієнтацій суспільства, які впливають на ціннісні орієнтації особистості, і геополітичними впливами.

Соціальні орієнтації особистості, як частина суспільних очікувань, формуються у процесі життєдіяльності людини під впливом різних соціальних

середовищ (зовнішній чинник), в яких функціонує особистість, та відповідно до її власних переконань та прагнень (внутрішній чинник).

Першим соціальним середовищем, яке впливає на людину та формує ціннісні орієнтири, інтереси, світоглядні установки є сім'я. Саме сім'я була, є і, мабуть, завжди буде найважливішим середовищем формування та розвитку особистості, яке відповідає не тільки за соціальне відтворення населення, а й за відтворення певного способу його життя [4].

Ще одним соціальним середовищем, яке справляє значний вплив на формування особистості є середовище закладу освіти (узагальнено). Існує внутрішня диференціація цього середовища відповідно віку вихованців (дошкільне, шкільне, фахової передвищої освіти, закладу вищої освіти), за формою власності закладу (державні/комунальні, приватні), за типом закладу (навчальний, позашкільний, освітній центр). Кожне з них має свої особливі чинники впливу. У нашій розвідці ми вивчали вплив на формування особистості закладів загальної середньої та фахової передвищої освіти державної та комунальної форм власності виходячи, в першу чергу, з обраної вікової категорії – учнівська молодь, по-друге, через більшу відкритість до взаємодії та співпраці цих закладів порівняно з приватними, по-третє, через можливість більш якісної та кількісної репрезентативної вибірки респондентів.

Ми розглядаємо освітнє середовище як частину життєвого, соціального середовища людини, яке виявляється у сукупності усіх освітніх факторів, що безпосередньо або опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку; є певним виховним простором, у якому відбувається розвиток особистості [2]. На думку А. Каташова, «освітнє середовище вищого навчального закладу» це сукупність духовно-матеріальних умов його функціонування, що забезпечують саморозвиток вільної і активної особистості студента, реалізацію творчого потенціалу його особистості. Освітнє середовище виступає функціональним і просторовим об'єднанням суб'єктів освіти, між якими встановлюються тісні різнопланові групові взаємозв'язки, і може розглядатися як модель соціокультурного простору, в якому відбувається

становлення особистості [3].

Розглядаючи внутрішні чинники формування соціальних орієнтацій варто наголосити, що особистість як сукупність соціальних властивостей має цілісність та характеризується певною структурою, яка складається з соціальних статусів і ролей, спрямованості, соціальної активності та здатності до саморегуляції поведінки. Соціальні типи особистості – певний фіксований набір суттєвих, таких що повторюються соціальних властивостей особистості, що виявляються в її свідомості та поведінці. Існує кілька видів типологізації особистості. Найбільш прийнятними в контексті нашого дослідження вважаємо два наступних варіанти.

Варіант перший:

- ідеальний – сукупність особистих властивостей, яка на думку сучасників, є бажаною, відіграє роль еталона, взірця;
- базисний – сукупність властивостей, яка дозволяє у найкращій спосіб адаптуватися до конкретних умов життєдіяльності у конкретний час, у даному суспільстві;
- реальний – сукупність спільних, для членів даного суспільства типових властивостей особистості, що переважають на даному етапі розвитку суспільства [5].

Варіант другий:

- демократичний – соціальне в людині домінує над індивідуальним;
- авторитарний – індивідуальне переважає над соціальним;
- толерантний – характерне терпиме ставлення до думок, поглядів, ідей, вірувань тощо, які не збігаються з власними;
- конформний – пристосування особистості до пануючих думок, поглядів, ідеалів, стандартів поведінки тощо, що формується внаслідок самодетермінації процесу розвитку особистості [1].

Ці приклади є взаємодоповнюваними, а їх поєднання сприяє більш глибокому розумінню соціальної поведінки особистості. Тому розробляючи діагностичний інструментарій дослідження соціальних очікувань було

враховано складові обох варіантів типологізації особистості.

Важливим для розуміння причин формування тих чи інших соціальних очікувань є вікові особливості респондентів. На сьогодні відсутнє загальноприйняте визначення підліткового віку і юності. Так Організація Об'єднаних Націй (ООН) відносить до підлітків осіб віком 10-19 років, а до молоді – осіб віком 15–24 років для цілей статистичного обліку без шкоди для інших визначень, що їх використовують держави – члени ООН. Разом підлітків і молодь позначають терміном «молоді люди», до яких належать особи віком 10-24 років. Конвенція про права дитини визначає дітей як осіб віком від народження до 18 років [6]. Для свого дослідження ми обрали учнів 9–11-х класів закладів загальної середньої освіти та студентів 1–2-х курсів закладів фахової передвищої освіти. За Е. Еріксоном, це кризовий період в розвитку особистості. Вже не дитина, але ще й не дорослий, молода людина стикається з новими соціальними ролями і пов'язаними з ними вимогами. Вона оцінює світ і ставлення до нього, здійснює стихійний пошук нових відповідей на важливі запитання: «Хто я?», «Ким я хочу стати?». Підлітки відчують пронизливе почуття своєї непотрібності, душевного розладу і безцільності, іноді кидаються у бік «негативної» ідентичності, делінквентної (відхиленої від норми) поведінки. Криза ідентичності, або рольова плутанина, призводить до неспроможності обрати професію або продовжити освіту, іноді до сумнівів у власній статевій ідентичності. Позитивна риса, пов'язана з успішним виходом із кризи періоду юності, – це здатність зробити власний вибір, знайти свій шлях у житті і залишатися вірним узятим на себе зобов'язанням, прийняти суспільні принципи і дотримуватися їх.

Для кращого розуміння сучасної учнівської молоді варто взяти до уваги і теорію поколінь Нейла Хоува та Вільяма Штрауса, яка не є однозначною, але варта уваги. Основна ідея полягає в тому, що кожні 20-25 років у світі відбувається зміна поколінь. Людей всередині одного покоління об'єднують спільні цінності, особливості поведінки й звички. Відповідно цієї теорії діти, народження після 2005 р. належать до покоління Z. Основні риси покоління Z:

відповідальність, інтерес до екологічних проблем, здатність обробляти багато інформації, вміння виділити важливе, усвідомлення своїх бажань. Вони відкидають колись священні соціальні табу і хочуть різноманітності у своєму житті й кар'єрі. Більше, ніж попередні покоління, вони одержимі безпекою, зосереджені на терпимості та подоланні соціальної нерівності.

Отже підсумовуючи вище сказане, формування соціальних орієнтацій сучасної учнівської молоді відбувається під впливом різних типів соціальних середовищ та детермінується віковими характеристиками, особистісними якостями та зворотніми очкуваннями суспільства. Окрім того соціальні орієнтації відрізняються за гендерним та регіональним аспектами.

Список використаних джерел

1. Гарасимів Т. З. Сучасне розуміння соціального типу особистості. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. Право*, Вип. 9-10. 2015. С. 8-16.
2. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: *навч.-метод. посіб.* Київ: Генеза, 2019. 256 с.
3. Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею: *автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01*. Луганськ, 2001. 22 с.
4. Кравченко Т. В. Сім'я у фокусі наукових досліджень. *Український соціум*, № 2 (13). 2006. С. 43-48.
5. Примуш М. В. Загальна соціологія: *навч. посіб.* Київ: Професіонал, 2004. 590 с.
6. ЮНФПА. Підліткова і молодіжна демографія. Огляд. 2022. URL: <http://www.unfpa.org/webdav/site/global/shared/factsh>. (дата звернення: 31.03.2022).

І.В. Лаврентьєва, м. Київ

ГРУПОВА ПЕРСПЕКТИВНА РЕФЛЕКСІЯ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

У статті обґрунтовується ефективність використання методу групової перспективної рефлексії для формування соціально успішної особистості підлітка в процесі групової діяльності. Наводяться результати використання групової перспективної рефлексії серед підлітків 5–11-х класів.

Ключові слова: *групова рефлексія, групова перспективна рефлексія, вміння групової діяльності, підлітки.*

На жаль, серед випускників українських шкіл спостерігається доволі малий відсоток молоді, яка визначилась із перспективами подальшої життєдіяльності. За них часто вирішують батьки, обираючи освітній заклад для

продовження навчання і обрання професії. У результаті ми отримуємо невмотивованих спеціалістів, які не бачать шляхів досягнення успішності в професії чи навіть житті. Як результат, людина все життя займається непринадною для себе діяльністю або просто втратила дорогоцінний час і продовжує шукати себе. Саме тому ми вважаємо, що учнів потрібно і можна навчити визначати свої життєві орієнтири упродовж навчання у середній та старшій школі. На нашу думку, одним із таких засобів може бути метод групової перспективної рефлексії.

Закладенням основних концептуальних положень та методичних засад технології групової роботи займались зарубіжні вчені Е. Мейо, Я. Морено, М. Шериф, К. Левін, Р. Ліппіт, Р. Уайт, Дж. Тібо, Г. Келлі, Д. Картрайт, Л. Фестінгер та ін. [1].

Українські науковці В. Горбунова, П. Горностай, О. Коробанова, О. Плетка, Г. Циганенко, Л. Чорна у своїх роботах описують переваги групових методів роботи в закладах освіти, а також займаються розробкою методик групової роботи [4; 5].

Дослідженням типологій рефлексій займались І. Бех, А. Карпов, І. Семенов, О. Лосієвська, Н. Михальченко. Зокрема, значний внесок у дослідження явища групової рефлексії зробила Л. Найдьонова [3].

Традиційно метод групової рефлексії застосовується під час тренінгових занять в якості підсумкової вправи. Це дає змогу учасникам тренінгу отримати зворотній зв'язок щодо набутого досвіду, а тренеру – проаналізувати, чи всі цілі заняття були досягнені. Учасники тренінгу у вільній формі надають відповідь на запитання тренера або продовжують запропоноване речення у межах заданого часового ліміту. Однак, ознайомившись із широким спектром видів рефлексії, ми вважаємо, що даний метод може бути самодостатнім інструментом для досягнення поставленої мети і має значний виховний ресурс. У контексті досягнення життєвого успіху нам імпонує класифікація рефлексій А. Карпова за часовим принципом: ситуативна, або актуальна, ретроспективна та перспективна [2]. Керуючись цим, ми використовуємо виховуючий

потенціал методу групової перспективної рефлексії для формування соціально успішної особистості у процесі групової діяльності. Для нас важливо, що використання цього методу сприяє розвитку комунікативних навичок (уміння слухати, уміння висловлювати свою думку, уміння поважати думку інших), навичок роботи в групі (уміння вести групову дискусію, уміння взаємодіяти у групі) і навичок постановки і досягнення цілей, а також допомагає подолати страх висловлювати особисту думку, тренує уміння аналізувати власний отриманий досвід і співставляти його з досвідом оточуючих, спонукає розвиток прогностичного мислення.

Метод групової перспективної рефлексії застосовувався серед 450 учнів 5–11-х класів ЗЗСО Дніпропетровської, Івано-Франківської, Житомирської, Харківської, Черкаської областей та м. Києва.

Діяльність організовувалася у формі неструктурованої дискусії, коли учасники ділилися своїми думками без часових обмежень, а педагог виступав спостерігачем. Для обговорення пропонувалася тема: «Чого я досягну через 10 років» для учнів 5–8-х класів і «Чого я досягну через 5 років» для учнів 9–11-х класів.

У відповідях підлітків чітко простежувались їхні життєві орієнтири (хоча й не деталізовані) і цілі на даному етапі життя. Виявилось, що значна частина підлітків (36 %) має прагматичні цілі: «Я матиму класну роботу, але поки що не знаю, яку»; «Я буду жити в іншій країні біля теплого моря»; «Стану найбагатшою людиною планети»; «Матиму автопарк».

Певна кількість підлітків (16 %) продемонстрували прагнення досягнути амбітних вершин: «Я стану успішною моделлю (співачом/співачкою, блогером, актором/актрисою)»; «Я завоюю олімпійське золото»; «Я об'їду увесь світ»; «Я житиму в колонії на Марсі».

Також значна частина підлітків (34 %) протранслявала розмиті, певною мірою альтруїстичні цілі: «Я збудую великий будинок і перевезу туди свою сім'ю»; «Я побудую притулок для тварин»; «Я винайду ліки від усіх хвороб»; «Я знищу зброю у всьому світі».

Однак, частині підлітків (14 %) виявилось важко спрогнозувати свій життєвий поступ у віддаленій перспективі, складно було осмислити і відповідно сформулювати свої відповіді. Тренери, намагаючись прийти на допомогу таким учасникам, заохочували учасників висловлюватися за бажанням. Таким чином до кінця обговорення найбільш невпевнені у собі підлітки все ж змогли уявити картину свого майбутнього, хай і навіяну висловлюваннями інших.

Отже, досвід впровадження методу групової рефлексії доводить, що при її систематичному використанні підлітки поступово навчаються виокремлювати свої життєві орієнтири і прогнозувати власне майбутнє. Також вони розвивають ключові навички (зокрема, комунікативні, роботи в групі, постановки і досягнення цілей), які сприяють формуванню соціально успішної особистості.

Список використаних джерел

1. Бабаян Ю. О. Соціальна психологія. *Хрестоматія: навчальний посібник*. Миколаїв: Іліон, 2017. 286 с.
2. Карпов А. В., Скитяева И. М. Психология рефлексии. Ярославль: Аверс Пресс, 2002. 303 с.
3. Найдьонова Л. М. Групова рефлексія як механізм рекон-струкції соціальних настановлень: *дис. ... канд. пси-хол. наук: 19.00.05*. Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2014. 246 с.
4. Соціальна психологія груп. *Хрестоматія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* / уклад.: Ю. О. Бабаян та ін.; за заг. ред. Н. О. Євдокимової. Миколаїв: Іліон, 2013. 637 с.
5. Чорна Л. Г., Коробанова О. Л., Плетка О. Т., Циганенко Г. В. Оптимізація групової взаємодії в малих групах: *посібник* / за ред. П. П. Горностаї. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 126 с.

О.В. Литовченко, м. Київ

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСВІТА, ДОЗВІЛЛЯ, ПІДТРИМКА

Матеріали статті представляють важливі вектори діяльності закладів позашкільної освіти України в умовах повномасштабної війни. У складний для країни час заклади позашкільної освіти проводять не лише освітню, але також просвітницьку, громадську діяльність, надають психологічну підтримку та організують цікаве дозвілля для дітей, які вимушено покинули свої домівки. Презентовано деякі проєкти, акції, челенджі, креативні ідеї.

Ключові слова: позашкільна освіта України; заклади позашкільної освіти; освітній процес в умовах війни; просвітницька, громадська діяльність; психологічна підтримка; дозвілля.

Позашкільна освіта – невід’ємний складник системи освіти України, один із найбільш важливих освітніх інститутів, що створює умови для ціннісного самовизначення, соціального розвитку та творчої самореалізації особистості, а також сприяє соціальній захищеності та професійній орієнтації дітей та молоді.

В умовах війни значення освіти виняткове. Позашкільна освіта у цьому сенсі має значні переваги, зважаючи на її специфіку. Із самого початку широкомасштабного вторгнення 24 лютого значна кількість закладів позашкільної освіти (ЗПО) відчинили свої двері для переселенців, де тисячі дорослих і дітей отримали прихисток і підтримку.

Офіційно з 14 березня 2022 р. позашкільна освіта України поновила освітній процес там, де це є можливим (на територіях, де не велися бойові дії, освітній процес тривав із використанням дистанційних форм). Відповідно до рекомендацій МОН України (від 06.03.2022 №1/3371-22) заклади позашкільної освіти розміщують відеоматеріали на порталі МОН («Позашкільна освіта онлайн: розклад»), за якими можна проводити заняття з дітьми, організовувати їхнє змістовне дозвілля. До занять може долучитися будь-хто, незалежно від того, чи займається дитина в ЗПО.

У складний для країни час педагоги ЗПО проводять не лише освітню, але також просвітницьку, громадську діяльність, надають психологічну підтримку та організовують цікаве дозвілля для дітей, які вимушено покинули свої домівки.

Прикладів такої роботи – значна кількість. Наведемо лише деякі проекти, акції, челенджі, креативні ідеї.

- Серед проектів, які об’єднали позашкільля України:

Дитяче онлайн-радіо «Паляниця», на якому транслюються аудіозаписи виступів вихованців закладів позашкільної освіти України для підтримки морального духу наших захисників і цивільних співгромадян – дітей та дорослих. (За організації Українського державного центру позашкільної освіти у співпраці із Одеським обласним гуманітарним центром позашкільної освіти і виховання та небайдужих фахівців.) (<https://palianitcia.radio12345.com/>)

Мистецький марафон «Віримо у Перемогу! Діти України – рідній країні!», у межах якого публікуються фото/відео творчих робіт, досягнень учнів ЗПО України (малюнки, поробки, технічні моделі, відеозаписи пісень і таночків тощо).

● Колективи закладів позашкільної освіти започаткували і втілили в життя освітні, методичні, просвітницькі проекти, а також акції, заходи тощо, спрямовані на психологічну підтримку дітей та дорослих в умовах війни.

«Україна – наш дім» – таку символічну назву має *онлайн хаб дистанційної позашкільної освіти*, створений Сумським обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, покликаний вирішувати освітні виклики сьогодення. Серед пріоритетів діяльності хабу визначено підтримку ментального здоров'я вихованців, створення психологічно сприятливого онлайн простору в області засобами позашкільної освіти.

Серія вебінарів, спрямованих на психологічну підтримку дітей та батьків, за організації Київського Палацу дітей та юнацтва (на вебінарах, наприклад, обговорювали такі проблеми: «Залишилися або виїхали, як бути далі»; «Аналіз психологічного стану українців»; «Як знайти перспективи в нових реаліях» тощо).

Волонтерський хаб у Рівненському міському Палаці дітей та молоді, функціонує з першого дня війни. Сюди щодня приходять рівняни та переселенці і гуртом плетуть маскувальні сітки, кікімори та інші маскувальні елементи, які вкрай потрібні нашим воїнам для захисту України. *Тут створено Арт-десант Центр Дозвілля ПДМ* у складі педагогів різноманітних підрозділів – Школа образотворчого мистецтва, театр-студія «Маленький принц», клуб авторської пісні «Музика мрій», клуб східного танцю «Орхідея», ансамбль естрадної пісні «Вітамін», молодіжний ансамбль сучасної пісні «Меридіан». Адже Рівне стало прихистком для тисяч маленьких переселенців. Діти приїхали з Лисичанська, Северодонецька, Харкова, Києва, Запоріжжя, Дніпра, Чернігова, Миколаєва тощо. Педагоги Палацу організують для них ігри, розвиваючі руханки, міні концерти, майстер класи аби тільки відволікти їх

від сумних і гнітючих спогадів.

● *Освітній процес у закладах позашкільної освіти*, до якого завдяки онлайн-формату долучаються усі бажаючі, надає актуальних знань, умінь, сприяє творчому самовираженню, а також згуртовує, психологічно підтримує учасників. Заходи, що проводяться ЗПО в умовах війни – особливо на часі. Прикладів дуже багато, наведемо лише деякі:

Міжнародний фестиваль «Прес-весна на Дніпрових схилах» (#ПресвеснанаДніпровихсхилах #ПРЕСвесніБУТИ) за організації Київського Палацу дітей та юнацтва, за сприяння Департаменту освіти і науки виконавчого органу КМДА та Національної спілки журналістів України.

Виникає питання, чи на часі такі заходи під час війни?

Вважаємо, що так. Зокрема, зустріч членів журі та учасників Міжнародного фестивалю (номінація «Традиції і новаторство») мала на меті не лише актуалізувати умови конкурсу, але також підняти у педагогічному середовищі важливі питання медіаграмотності, критичного сприйняття інформації, боротьби з дезінформацією в умовах кібервійни. Адже у воєнний час мова – це зброя, медіа – це зброя, медіаграмотність – надважливо і може рятувати життя.

Освіта є тим соціальним інститутом, який не лише надає знань, формує компетентності, але також чинить вплив на світогляд, цінності дітей та молоді. Специфічні особливості позашкільної освіти зумовлюють її виняткову значущість і затребуваність в умовах війни.

В.О. Луценко, м. Київ

ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАНЬОГО І ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ЇХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті розкрито поняття «якісна дошкільна освіта» в контексті соціалізації дітей раннього та дошкільного віку. Розкрито роль та місце соціалізації у розвитку дітей раннього та дошкільного віку. Актуалізовано проблемні питання, які потребують консолідації зусиль педагогів та батьків задля їх вирішення.

***Ключові слова:** якісна дошкільна освіта, соціалізація, діти раннього дошкільного віку, діти старшого дошкільного віку.*

Зміна цілей освіти, зміщення акцентів із знаннєвого на компетентнісний підхід зумовлюють нове бачення якісної дошкільної освіти. Вона має відповідати світовим освітнім тенденціям та державним вимогам, бути спроможною задовольнити вимоги та потреби громадян українського суспільства [3, с. 25].

Орієнтиром якості результатів дошкільної освіти України є Базовий компонент дошкільної освіти як її державний стандарт. Всі заклади дошкільної освіти (державної та приватної форми власності) мають дотримуватися вимог до рівня розвитку та вихованості дитини дошкільного віку, визначених цим стандартом. У інваріантній складовій державного стандарту – освітній напрям «Дитина в соціумі» наголошено на необхідності формувати у дітей соціально-громадянської компетентності [1].

Сучасні дослідження соціалізації особистості охоплюють широке коло проблем: вивчення процесу соціалізації, зокрема засобів, методів, специфічних способів засвоєння дітьми культурних надбань свого народу (І. Богданова, С. Бутенін, Ю. Васильков, М. Дьомін, Н. Дубинін, І. Зверєва, А. Мудрик, В. Мясичев, Р. Пріма та ін.); дослідження взаємозв'язків різних соціальних інститутів щодо реалізації завдань виховання, навчання й соціального розвитку дітей (В. Абраменкова, О. Бондаревська, М. Лукашевич, І. Песоцька, В. Полонський, С. Савченко, С. Харченко та ін.).

Соціальний розвиток особистості виявляється засобом і водночас результатом, одним з аспектів її соціалізації, яка визначається у філософії, як процес операційного оволодіння набором програм діяльності та поведінки, характерних для тієї чи іншої культурної традиції; розвиток соціальної природи чи характеру індивіда, підготовка людини до соціального життя (М. Бердяєв, І. Богданова, Ю. Васильков, М. Шульга та ін.). На думку Г. Тарда та Ф. Гіддінса, цей процес здійснюється завдяки стихійних впливів оточення й унаслідок цілеспрямованого суспільного впливу (сім'я, дошкільний заклад,

школа, позашкільні центри та інші соціальні інституції), який має виховну спрямованість.

Соціалізація особистості у взаємодії з різними факторами (мегафактори, макро-, мезо- та мікрофактори) та агентами (люди, з якими безпосередньо взаємодіє дитина) відбувається за допомогою різних «механізмів». У науці існують різні підходи до аналізу «механізмів» соціалізації. На думку Г. Тарда, основним є наслідування; на думку Ю. Бронфенбренера – прогресивна взаємна акомодация, тобто пристосування між активною дитиною, яка росте, і тими змінними умовами, у яких вона живе; з позиції В. Мухіної, механізмом соціалізації виявляється ідентифікація та уособлення особистості та закономірна зміна фаз адаптації, індивідуалізації та інтеграції в процесі розвитку особистості [2].

Соціалізація – складний процес соціального розвитку особистості, який передбачає поступове входження й орієнтування в наявній у суспільстві системі соціальних ролей, формування самосвідомості, становлення соціальної ідентичності особистості. Оскільки соціалізація – двосторонній процес, вона охоплює, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, у систему соціальних зв'язків, а з іншого – активне відтворення цієї системи індивідом у його діяльності (В. Москаленко).

Поняття «фактор соціалізації» в працях соціологів, соціальних психологів та соціальних педагогів визначається як найважливіші умови, що детермінують соціальний розвиток особистості (Н. Голованова, А. Капська, Н. Лукашевич, А. Мудрик, Н. Філіпова та ін.). Умовно вибудовують в ієрархію: мегафактори (космос, планета, світове співтовариство); макрофактори (етнос, країна, держава); мезофактори (демографічні умови, приналежність до соціальної групи) та мікрофактори (родина, ЗДО, група однолітків) [2]. Схарактеризуємо фактори, які впливають на процес соціалізації дітей дошкільного віку (рис. 1).

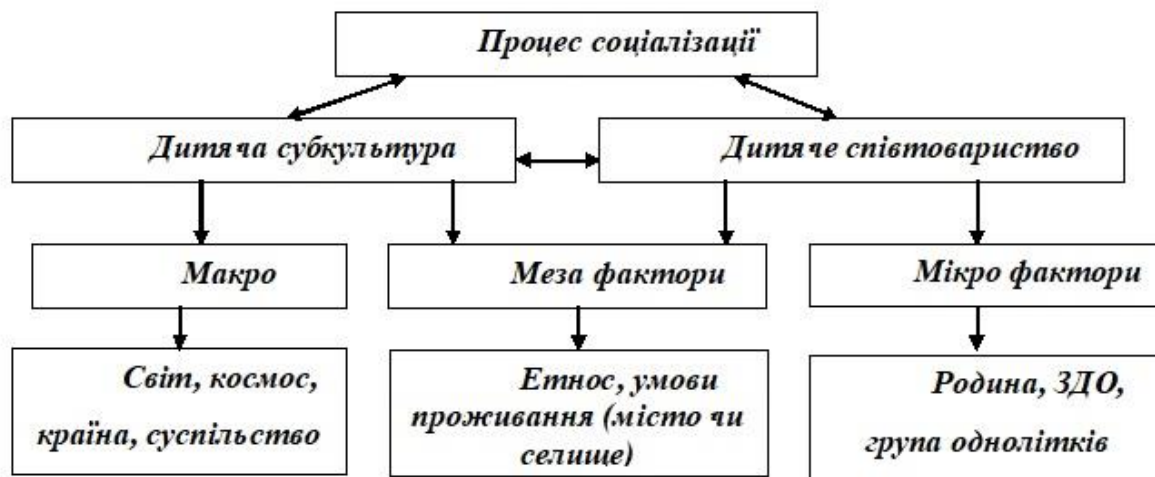

Рис. 1. Фактори, які впливають на процес соціалізації дітей дошкільного віку

В останні роки все більшого значення вчені надають макрофакторам соціалізації, у тому числі й природно-географічним умовам, оскільки встановлено, що вони впливають на становлення особистості. Знання макрофакторів соціалізації дозволяє зрозуміти специфіку прояву загальних законів розвитку індивіда, переконатися в могутності виховання. Сьогодні стає зрозумілим, що без урахування впливу макрофакторів соціалізації не можна розробити науково обґрунтовану навіть регіональну програму соціалізації й виховання підростаючого покоління, не говорячи вже про державний і міждержавний рівні.

Серед мезофакторів найбільший вплив на формування особистості здійснює етнос. Етнос та дитяча субкультура мають тісні стосунки, які будувалися багатьма поколіннями дітей та дорослих. Сутність взаємодії цих феноменів полягає в збільшенні ролі етносу в соціальному процесі, відродженні інтересу до етнічної ідентичності, мови, культури, звичаїв, традицій, способу життя на фоні зростаючої інтернаціоналізації економічного та соціально-політичного життя. Дитинство як особливий субетнос у рамках різних етносів світу є носієм та творцем власної субкультури. Так, дитячий фольклор, є мовою дитячої субкультури й слугує засобом формування, збереження, передачі традицій дитячої картини світу.

Віддаючи належну роль впливу макрофакторів, що соціалізують, наявності великих і малих суспільних груп, зазначимо, що найбільший вплив на особистість здійснює інша особистість чи група, яка виявляється для дитини референтною й авторитетною.

Однак найголовнішими для дитини старшого дошкільного віку залишаються фактори мікрорівня. Мікрорівень – це конкретні умови життя кожної особистості, її розвиток у соціально орієнтованих установах. До факторів цієї ланки належать інститути соціалізації, з якими особистість безпосередньо взаємодіє: родина, ЗДО та група однолітків.

Родина є найважливішим інститутом у соціальному становленні особистості. Саме в родині дитина одержує перший і певний час єдиний досвід соціальної взаємодії. Потім у життя дитини входить заклад дошкільної освіти. Однак і в цей час родина залишається одним з найважливіших факторів соціалізації особистості. Родину можна розглядати як модель і форму базового життєвого тренінгу особистості.

Значним фактором соціалізації старших дошкільників є товариство однолітків. Повноцінне освоєння культурних навичок можливе лише через освоєння культури людських відносин. А одна з найбільш насичених, довірливих і плідних форм відносин між людьми - це відносини між однолітками. Тому вважаємо за необхідне охарактеризувати дитяче товариство - носія субкультури, середовище соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Таким чином, соціальний розвиток дитини постає як взаємозв'язок соціалізації, тобто оволодіння соціокультурним досвідом, його засвоєння й відтворення, та індивідуалізації-набуття самостійності, відносної автономності. Необхідно консолідувати зусилля педагогів та батьків задля забезпечення рівноваги між процесами соціалізації та індивідуалізації, щоб з одного боку, дитина засвоїла цінності й норми соціуму, а з іншого – мала індивідуальний внесок у спільній життєдіяльності. Саме за таких умов відбувається її інтеграція соціум, трансформація особистості й середовища – той гармонійний і

гуманний результат, до якого ми й прагнемо і, як наслідок буде вирішено питання забезпечення якості освіти дітей раннього і дошкільного віку в контексті їх соціалізації.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Монографія*. / А.М. Богущ, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш, С.М. Курінна, І.П. Печенко; наук. ред. А.М. Богущ; За заг. ред. Н.В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с
3. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. *Національна академія педагогічних наук України*. Київ: «ФОРМ» Ферець В.Б., 2020. 44 с.

І.О. Луценко, м. Київ

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ДІАГНОСТИКИ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ГРУПАХ РАННЬОГО ВІКУ

У статті обґрунтована необхідність уваги до забезпечення якості освітнього процесу в групах раннього віку. Проаналізовано низку нормативно-правових та інструктивно-методичних документів, які окреслюють вимоги до форм організації освітнього процесу та інших компонентів освітнього процесу.

Ключові слова: освітня програма, освітній процес, ранній вік, форми організації, якість освіти.

Посилення уваги до організації освітнього процесу в групах раннього віку зумовлено низкою таких документів, як: Закон України «Про дошкільну освіту», Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку, Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти. Законом «Про дошкільну освіту» стверджено вектор на забезпечення якості освітнього простору, фундамент якого закладено положеннями Закону України «Про освіту» [3].

Конкретизовано компоненти внутрішньої системи забезпечення якості освіти за напрямками освітньої діяльності ЗДО, а саме: освітнє середовище закладу дошкільної освіти; здобувачі дошкільної освіти; забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку, набуття нею життєвого соціального досвіду; фахова діяльність педагогічних працівників; управлінські процеси закладу дошкільної освіти (Методичні рекомендації з питань

формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти, 2020) [6]. Це дає змогу цілісно і цілеспрямовано підвищувати якість дошкільної освіти в цілому і за окремим напрямками.

Ранній вік, що охоплює період від одного до трьох років, на рівні назви стратегічного документа, вперше виділений у Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку. Це обґрунтовано Міжнародною стандартною класифікацією освіти, згідно якої нульовий рівень освіти «рання дитяча освіта» охоплює два стратегічно важливих для всього подальшого життя людини періоди: ранній і дошкільний вік. У Концепції також зазначено, що суттєвою прогалиною сучасної дошкільної освіти України є відсутність системи суспільних впливів на ранній розвиток дитини від народження до трьох років [4, с. 9].

Водночас зазначимо, що забезпечення фізичного, психічного і соціального розвитку дітей раннього віку, їхньої безболісної адаптації до змінних умов життя та успішного входження у соціальне середовище було визнано пріоритетним напрямом освітньої роботи у попередні роки [8]. Наголошувалось, що підвищення якості дошкільної освіти, забезпечення сталого інноваційного розвитку залежить від фундаменту, який закладається у перші роки життя. Це сприяє наступності у здійсненні управлінської діяльності щодо забезпечення якості цієї ланки освіти [5].

Актуальними сьогодні є дослідження, які передбачають збір і аналіз сучасних емпіричних даних, висвітлення закономірності психофізичного розвитку дітей; розкриття особливостей організації освітнього процесу в групах раннього віку. Це дослідження А. Богуш, С. Васильєвої, Н. Гавриш, Т. Гурковської, К. Крутій, Т. Науменко, О. Саприкіної, В. Паніної, В. Рагозіної та ін. Їх дані осучаснюють відомі науці закономірності розвитку дітей раннього віку, зокрема нормативні показники нервово-психічного розвитку на кожному році життя.

Унікальна особливість раннього дитинства, яка полягає у надзвичайно швидких темпах фізичного і психічного розвитку дитини, що зумовлено

інтенсивним дозріванням органів чуття, нервової системи, її функцій, відбувається завдяки взаємодії з довкіллям, впливу умов життя і виховання, визначає значущість проблеми забезпечення якості освіти дітей раннього віку, зокрема, якості освітнього процесу як важливого компонента, що визначає якість освіти в цілому [2].

Виходячи з того, що якість предмета, явища чи процесу залежить від внутрішньої визначеності, яка становить його специфіку, відмінність від інших, освіта дітей раннього віку може бути якісною за такої головної умови, як урахування на рівні всіх компонентів і характеристик освітнього процесу, психофізіологічних і психічних особливостей дітей означеного вікового періоду. Реалізація цієї умови зумовлює вироблення методологічних орієнтирів – документів, у яких окреслено методичні засади організації освітньої діяльності закладів дошкільної освіти, здійснення діагностики якості освіти як результату цієї діяльності.

У Базовому компоненті дошкільної освіти як документі, що визначає зміст освітнього процесу і його результати – компетентності, результати визначені для випускника закладу дошкільної освіти, дитини 6/7 років. Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента також висвітлюють процес формування у дошкільника в різних видах дитячої діяльності визначеної сукупності компетентностей. Зазначимо, що аналогічних методичних рекомендацій щодо організації процесу набуття дитиною раннього віку компетентностей, формування яких буде продовжено в дошкільному віці, на цей час немає. З цією метою педагоги груп раннього віку користуються методичними рекомендаціями, які підготовлені авторами програм розвитку дітей.

У розділі «Організація освітнього процесу в закладах дошкільної освіти» визначено вимоги до освітньої програми закладу, її складові: обсяг навантаження та очікувані результати навчання здобувачів освіти; форми організації освітнього процесу, опис та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти [3].

Планування та оцінка форм організації освітнього процесу здійснюється з урахуванням вимог висунутих гранично допустимим навчальним навантаженням на дитину. Згідно цього документа у групі раннього віку від 1 до 2 років допустима норма для загальної кількості занять на тиждень – 9, що становить 1,3 астрономічну годину; для дітей віком від 2 до 3 років – 10 занять на тиждень, що становить 1,4 астрономічну годину. Тривалість одного заняття до 10 хвилин. Для дітей віком від 2 до 3 років тривалість заняття зменшилась на 5 хвилин [1].

Різні види діяльності дітей раннього віку рекомендовано організовувати (керована дитяча активність) в індивідуальній, індивідуально-груповій і груповій формі, як ігри-заняття з використанням таких засобів освітнього впливу, як різні види ігор, художня література, природа, фізичні вправи, образотворче, музичне мистецтво (Інструктивно-методичні рекомендації, 2014). Розпорядок дня, організація життєдіяльності дітей, занять і рухової активності мають здійснюватися згідно вимог Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів [7].

У зіставленні, виявленні відповідності й розбіжностей з українськими нормативними документами для оцінювання якості освітнього процесу в групах раннього віку може бути використана методика ECERS-3. Ця методика не передбачає оцінювання досягнень дітей і повністю зорієнтована на оцінку освітнього середовища, що акцентує необхідність його удосконалення відповідно до міжнародних стандартів [5].

На наш погляд, якісним можна вважати освітній процес, рівень організації якого забезпечує результат – компетентності дитини: її емоційно-ціннісні ставлення, якості, здатності, знання, вміння та навички. Саме на такий його рівень націлює педагогічних працівників українське законодавство. Зокрема, зазначається, що «кожна освітня програма має передбачати набуття дитиною компетентностей, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти» [3, ст. 23, п. 6].

Отже, вилучення з оцінювання шкали результативності освітнього

процесу, що вимірюється набутими дітьми компетентностями, обмежує об'єктивність оцінки його якості, унеможлиблює діагностику реального стану щодо забезпечення наступності і перспективності між дошкільною і початковою освітою.

Список використаних джерел

1. *Гранично допустиме навчальне навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів і форм власності*. Міністерство освіти і науки України. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0520-15#Text> (дата звернення: 31.03.2022).

2. Васильєва С. А., Гавриш Н. В., Рагозіна В. В. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів. *Колективна монографія*. Кропивницький: ІМЕКС – ЛТД, 2021.

3. *Закон України «Про дошкільну освіту»*. Верховна рада України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>

4. *Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку*. Національна академія педагогічних наук України. Київ: «ФОРМ Ференець В.Б.», 2020.

5. Косенчук О., Новик І. Досліджуємо якість освітнього процесу. *Дошкільне виховання*, № 10. 2020. С. 10-13.

6. *Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти*. Міністерство освіти і науки України. 2020. URL: https://rada.info/upload/users_files/41042215/191f934b087b0a0bf499ce603f3f1e81.pdf

7. *Санітарний регламент для дошкільних навчальних закладів*. Міністерство охорони здоров'я України. 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16#Text> (дата звернення: 31.03.2022)

8. Організація роботи у дошкільних навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році. Міністерство освіти і науки України. Інструктивно-методичні рекомендації. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-341729-14#Text> (дата звернення: 31.03.2022)

Р.В. Малиношевський, м. Київ

СУСПІЛЬНІ ПОРЯДКИ І НОРМАТИВНИЙ ОБРАЗ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається процес виховання як цивілізаційний механізм існування і змін суспільних порядків. Нормативне уявлення про особистість, де базовим елементом є цінності, ретранслює просоціальні патерни поведінки, що призводить до зміни суспільних порядків, які структурують соціальну взаємодію

Ключові слова: суспільні порядки, нормативне уявлення, особистість.

Розвиток людства – це не лише науково-технічний прогрес і духовний поступ. Історія людства – це також історія насильства і пошуку дієвих механізмів його подолання, стримування й запобігання. Жахи двох світових воєн обумовили надпотужний гуманітарний дискурс, результатом якого стали не лише унормування фундаментальних принципів міжнародного права й

світової архітектури колективної безпеки; зміна колективних та індивідуальних уявлень про сутність, права, свободи, можливості і призначення людини, але й трансформація виховних політик і практик. Безумовно, російсько-українська війна і український національний спротив також призведуть до концептуальних змін в теорії виховання. Саме екзистенційні виклики війн увиразнюють вагу концепту «цінність життя» й спонукають переходити від принципів «Realpolitik» до політики цінностей.

Момент використання прадавньою людиною найпростішого знаряддя в якості зброї став фактичною точкою відліку для еволюції війни й еволюції ефективних способів і засобів насильства. Звичайна палиця і камінь еволюціонували до високотехнологічної зброї масового ураження. Однак, саме цей момент став точкою відліку для еволюції механізмів запобігання насильству на індивідуальних, колективних і глобальних рівнях. Пошуку дієвих невійськових способів політичного й економічного конкурування, механізмів й інститутів ненасильницької підтримки суспільних порядків.

На просторах інтернет спільнот розповсюджена історія щодо трактування М. Мід перших ознак цивілізації. Першою ознакою цивілізації в її інтерпретації є не знаряддя праці, зброя чи вогонь. Такою ознакою є стегова кістка, яка була зламана, а потім зрослася. Це є прямим свідченням якісно інакшого ставлення до іншої особи. Такий вчинок іде в розріз із реальними практиками, де виживають найсильніші, і знаменує собою відхід від принципу економічного тлумачення цінності життя. Зокрема П. Спекінс відмічає, що медична допомога і догляд для первісної культури це складна культурна практика без очевидної адаптивної функції. «Такі випадки є «дорогими» в еволюційному плані, оскільки докладаються величезні зусилля, щоб допомогти вижити комусь, хто, очевидно, може віддати мало взамін, і даються як хороший доказ того, що мотивація піклування з боку інших була «непрорахованою»» [2]. Це і є поворотним моментом в цивілізаційному поступі людства. Поява практики альтруїстичної допомоги іншому еволюціонує в гуманістичний світогляд і політику ненасильницької підтримки суспільних порядків. І саме виховання і

тип педагогічної раціональності мають фундаментальне значення у контексті збереження суспільних порядків.

Виховання, згідно з І. Бехом, є керованим і цілеспрямованим процесом. Де керованість означає, що логіка виховної дії процесуально розгортається не випадково і спорадично, а закономірно та доцільно [1]. Тобто розгортається відповідно до законів і закономірностей, які мають об'єктивний і необхідний характер, підпорядковуючись нормативному уявленню про належне. Доцільність означає, що існує певна кінцева і досяжна мета, що суб'єкт виховання у своєму поступі в конкретний момент часу характеризується конституційною незавершеністю власної суб'єктності. Для нього існує простір, множина можливостей і виборів для власного розвитку. Розуміння неповноти і незавершеності суб'єктності означає, що існує і певне нормативне уявлення про те, яким суб'єкт має бути, в тому числі і в результаті виховного впливу.

Таке нормативне уявлення – це завжди нормативний образ особистості в межах педагогічної раціональності. Це, вочевидь, необхідний базовий конструкт для педагогічної раціональності й інтерпретації фактів виховної дійсності. Позаяк в силу своєї природи він унаочнює кінцевий цільовий орієнтир, – якою має бути особистість. Нормативне уявлення про суб'єкта (образ особистості) є засадничим конструктом, який з одного боку є інтегративним, а з іншого – цілепокладальним. Інтегративним він є в силу того, що його наявність структурує виховні дії. Цілепокладальним – тому, що означаючи відмінність між наявним і належним, конституює кінцеві уявлення про саму особистість, її унікальність, про сенс її буття і про траєкторію самореалізації у суспільстві. Про те, якою вона стане в майбутньому. Тобто «образ особистості» містить в собі певні ідеальні уявлення про саму особистість. Нормативний образ особистості нероздільно пов'язаний з особистісними цінностями суб'єкта. Більше того, останні виступають засадничим елементом. Відрефлексовані й інкорпоровані на індивідуальному рівні як смислові утворення, вони мають імперативний нормативно-регулюючий характер та визначають ціннісно-смислову спрямованість

особистості, її вчинків, її ставлення до самої себе, до інших, до світу в цілому. У процесі здійснення керованого виховного впливу на суб'єкт відбувається кардинальна світоглядна трансформація, у ході якої, в міру формування у суб'єкта особистісних цінностей, відбувається трансценденція за межі суб'єктивних інтересів та утилітарних потреб, з'являється центрованість на іншому та духовній культурі людства загалом. Як результат, фактичні особистісні цінності відокремлюють значуще від неістотного, виступають горизонтом граничних смислів й генеральних цілей життя, нормативно регулюють допустимі засоби їх реалізації. Оцінка ступеня ефективності виховання, особистісне зростання суб'єкта уможлиблюється лише в результаті апеляції до рівня сформованості конкретних цінностей і ступеня відповідності дій цим цінностям. Апеляція до цінностей це вихід за межі типового утилітаристського розуміння сутності людини та раціональна апеляція до сфери духовності, в якій особистість втілює власну родову сутність. Така реалізація родової сутності уможлиблюється тим, що в особистості виникає можливість для реалізації самої себе. Ця самореалізація як прояв конституційної свободи особистості регулюється суб'єктивними цінностями та власною моральністю перед самим собою, а, отже, і перед іншим. Тим більше, що такі цінності, як альтруїзм, милосердя, толерантність до інакшості тощо унормовують індивідуальну поведінку особистості по відношенню до іншого. Задають своєрідний нормативний рівень соціальних відношень, горизонт ставлень до іншого, контекст діяльній взаємодії з іншим.

Нормативний образ певною мірою виходить за межі історичної та соціокультурної зумовленості. Кожен історичний етап і різні соціокультурні ситуації продукують прийнятний нормативний образ особистості, який сприяє збереженню усталених суспільних порядків. Але в межах педагогічної раціональності конститується нормативний образ особистості, який сприяє трансформації суспільного ладу, виступає основою для змін традиційних уявлень. Позаяк, в основі теорії виховання лежить антиномія між розвитком особистої автономії (індивідуальності) та соціальними змінами. Будь-які зміни

неможливі без рефлексійної критично мислячої духовноцентрованої індивідуальності. Така індивідуальність провокує зміну суспільних порядків, які структурують соціальну взаємодію. Змістовно зміни відбуваються через трансформацію інститутів, які нормативно регулюють відносини (закони, правила, соціальні традиції, неформальні норми поведінки), організації, що складаються з індивідів об'єднаних навколо спільної мети, досягнення якої обумовлює відповідний тип поведінки та колективні уявлення про світ.

Поява виховного гуманістичного наративу, в межах якого перманентно переосмислюється сутність людини і розширюється горизонт граничних смислів її існування, еволюційно сприяла трансформації суспільних порядків і базових інститутів, утворенню нових організацій і виробленню нових колективних уявлень, які в свою чергу поставали основою для виникнення нових рефлексій.

Список використаних джерел

1. Бех І. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.
2. Spikins P. Living to fight another day: The ecological and evolutionary significance of Neanderthal healthcare / Spikins P., Needham A., Wright B., Dytham C., Gatta M., Hitchens G. // Quaternary Science Reviews. 2019. V. 217. p. 98-118.

Д.Р. Малишева, м. Миколаїв

СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

Розглянуто сутність поняття соціально-громадянська компетентність дітей дошкільного віку. Наголошено на необхідності забезпечення особистісно зорієнтованої взаємодії усіх суб'єктів освітнього процесу закладів дошкільної освіти, підкреслено важливу роль особистісних цінностей вихователя, його життєвого досвіду та активну участь батьків у цьому процесі.

***Ключові слова:** соціально-громадянська компетентність, діти дошкільного віку, компетентнісний підхід, суб'єкти освітнього процесу.*

Дошкільна освіта є невід'ємним складником і першим рівнем системи неперервної освіти, стартовою платформою особистісного і соціального становлення дитини. Модернізація дошкільної освіти покликана привести її у відповідність до міжнародних стандартів, за якою основним освітнім

результатом діяльності закладу дошкільної освіти є становлення ключових компетентностей особистості.

Оскільки предметом дослідження є діти дошкільного віку, важливо звернутися до Базового компоненту дошкільної освіти – державного стандарту, який визначає вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку. Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти, «ключові компетентності під час здобуття дошкільної освіти формуються за різними освітніми напрямками, спрямованими на розвиток особистості дитини» [1, с. 3]. У Базовому компоненті вказано, що «компетентність як результат дошкільної освіти та особистісне надбання відображає систему взаємопов'язаних компонентів фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку особистості дитини: емоційно-ціннісного ставлення, сформованості знань, здатності та навичок до активного, творчого впровадження набутого досвіду, тобто до регуляції досягнень, поведінки, діяльності [1]. У Стандарті також вказано ключові для дошкільної освіти компетентності дитини, а саме: рухова і здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична та технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька, природничо-екологічна, ігрова, соціально-громадянська, мовленнєва, художньо-мовленнєва, мистецько-творча та ін.

Отже, у Базовому компоненті дошкільної освіти чітко сформульовано засади компетентнісного підходу, визначено вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дітей дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до міжнародних стандартів. Обрана для дослідження соціально-громадянська компетентність дітей старшого дошкільного віку є компетентністю, окресленою Базовим компонентом дошкільної освіти як ключова.

Соціально-громадянська компетентність визначена у Стандарті як «здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на

покращення суспільного життя» [1]. Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти, сформованість соціально-громадянської компетентності має виражатися «в ціннісному ставленні дитини до себе, своїх прав та прав інших, наявності уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії між членами сім'ї, родини, іншими людьми та вмінні дотримуватись цих правил у соціально-громадянському просторі, а також у ціннісному ставленні та повазі до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур» [1].

Таким чином, на етапі здобуття особистістю дошкільної освіти, у дитини мають сформуватися основні загальнолюдські цінності (здоров'я, сім'я, повага і любов до батьків, роду, держави, Батьківщини, дружба, доброта), розвинути почуття приналежності до сім'ї, родини, колективу однолітків, Батьківщини), громадянські цінності (обов'язки перед іншими людьми, повага до особистих прав, та до прав, честі і гідності інших людей), цінності спілкування, комунікативні навички, за допомогою яких здійснюється інтеграція у суспільство, способи міжособистісної взаємодії, співпраці з іншими дітьми, шляхи розв'язання конфліктних ситуацій мирним шляхом тощо.

Процес формування соціально-громадянської компетентності також включає особистісне становлення дитини, відповідно до якого у неї мають сформуватися особистісні якості (самостійність, відповідальність, толерантність, працелюбність, лідерство, людяність, спостережливість, справедливість, ініціативність, активність, креативність тощо). Важливо також навчити дитину виявляти почуття власної гідності як представника українського народу та громадянина, демонструвати дружнє та неупереджене ставлення до представників різних національностей і культур.

Отже, соціально-громадянська компетентність дитини дошкільного віку – це комплексна характеристика її як особистості, що виявляється у готовності оволодіти соціальною реальністю й здатності активно брати посильну участь в соціальних подіях, ґрунтовану на загальнолюдських якостях особистості і спрямовану на реалізацію громадянських цінностей, дотримання соціальних

правил та норм поведінки у щоденній життєдіяльності.

Формування соціально-громадянської компетентності – процес складний і тривалий, оскільки він вимагає усвідомлення та засвоєння нормативних цінностей, традицій, звичаїв українського народу, вивчення державних і національних символів України, формування громадянських поглядів, переконань і цінностей, на основі яких формується емоційно-ціннісне ставлення дитини до себе, до життя в товаристві однолітків, в соціумі та в державі в цілому, усвідомлення своєї ролі в сім'ї, групі однолітків, громаді, уявлення про себе як члена громади, суспільства.

Для успішного формування соціально-громадянської компетентності дошкільників необхідним є забезпечення особистісно зорієнтованої взаємодії усіх суб'єктів освітнього процесу. Важливою є роль особистісних цінностей вихователя, його життєвий досвід. Важливою у цьому процесі є також активна участь батьків у цьому процесі, яка, згідно із Базовим компонентом дошкільної освіти, відбувається шляхом: «реалізації в родині принципів демократії, що ґрунтуються на повазі до особистості дитини та її прав; створення умов для вибудовування міжособистісної, продуктивної і толерантної дитячо-батьківської взаємодії; розмов про права дитини, моделювання відповідної поведінки та висловлювання особистих поглядів і думок задля набуття соціального досвіду; залучення дитини відповідно до її вікових можливостей до участі в житті сім'ї/родини, закладу дошкільної освіти, громади в різних формах дозвілля, спільних подорожей, прогулянок тощо; залучення дитини до спостереження за об'єктами соціального довкілля у повсякденному житті та у процесі ігор, прогулянок, екскурсій, дозвілля, соціальних і благодійних акцій, проєктів тощо; розповідання дитині про важливі події в житті сім'ї / родини, міста, громади; обговорення різних прикладів і моделей поведінки, зокрема з власного досвіду про взаємини з іншими людьми, про повсякденну діяльність та значущі події, у яких доведеться брати участь дитині; заохочення дитини до спілкування й участі в спільних справах, наприклад, пошук інформації, відповідей на запитання, врахування дитячих інтересів та побажань у

плануванні родинного дозвілля; надання дитині права вибору способів діяльності, дій, висловлювання власної думки тощо; моделювання життєвих ситуацій для формування готовності дитини до посиленої участі в демократичних процесах, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві [1].

Підсумовуючи та узагальнюючи наукові дослідження з питань формування соціальної та громадянської компетентності дітей, доходимо висновку, що порушена у дослідженні проблема є складною, багатоаспектною, розглядається в контексті міждисциплінарного знання, і педагогічна практика потребує наукових праць, у яких порушується проблема формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного із загальним недорозвиненням мовлення. Зауважимо, що діти із загальним недорозвиненням мовлення по-різному реагують на власну мовленнєву недостатність. Порушення мовлення впливають як на загальний процес формування особистості дитини, так і на процес її соціального розвитку та соціалізації у суспільстві, як-от: її інтелектуальний і особистісний розвиток і характеристики поведінки нерідко не відповідають віковим нормам, порушується можливість вільного спілкування з дорослими та в колективі однолітків, виникають негативні емоційні реакції та відчуття неповноцінності. Також усвідомлення дитиною власної мовленнєвої недостатності зазвичай викликає негативні емоційні стани, почуття соціальної неповноцінності, страх мовлення, постійні переживання. Усе це ставить під загрозу соціальну значимість особистості і сприяє формуванню у неї своєрідних психологічних і патопсихологічних особливостей, а тому вимагає проведення спеціальної роботи, спрямованої на соціальну адаптацію і реадaptaцію дитини. В аспекті зазначеного вище важливою є вчасна корекція процесу формування соціально-громадянської компетентності дітей цієї категорії.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). 2021. URL: <https://mon.gov.ua/app/media/rizne> (дата звернення: 12.04.2022)

ВИХОВАННЯ РІШУЧОСТІ В УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

У тезах висвітлено психолого-педагогічні аспекти виховання рішучості учасників освітнього процесу під час занять фізичною культурою. Визначено сутність поняття «рішучість особистості» та педагогічні умови. Розкрито ефективність фізичної культури щодо виховання рішучості учасників освітнього процесу.

***Ключові слова:** рішучість, виховання рішучості, учасники освітнього процесу, фізична культура.*

Сучасні українські реалії, зокрема реформування освітньої сфери, вимагають пошуку нового змістового забезпечення освітнього процесу, з огляду на це проблема виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою є актуальною і недостатньо розробленою. Смыслово-ціннісним пріоритетом виступає виховання морально-вольових якостей здобувачів освіти, забезпечення фізичного розвитку та здорового способу життя учнівської молоді, що актуалізує необхідність ґрунтовного вивчення досліджуваної категорії.

Слід наголосити, що в літературі немає єдиних поглядів щодо визначення сутності поняття «рішучість» як морально-вольової якості. Більшість учених розглядають рішучість як якість особистості, яка виявляється в здатності людини самостійно та своєчасно приймати обґрунтовані, відповідальні рішення і неухильно реалізувати їх у своїй діяльності, часто в ускладнених умовах тощо. Також важливо відмітити, що високий рівень вихованості рішучості дозволяє здобувачам освіти оптимально керувати своєю поведінкою, досягати намічених цілей тощо.

Тому ґрунтовний аналіз досліджуваного феномену дає нам можливість визначити поняття «рішучість особистості» як усвідомлене хотіння, яке полягає в невідкладності реалізації поставленої мети та способів її досягнення.

Важливим для нашого дослідження є думка А. Артюшенка, який вважає, що школярі, які мають високий рівень фізичної підготовленості відрізняються суттєвим проявом вольових якостей. Вчений вважає, що ефективними для виховання рішучості є фізичні вправи, які пов'язані із ризиком (умінням

подолати страх), а саме: стрибки через штучні та природні перешкоди, акробатичні вправи, боротьба за верхні м'ячі з рівними суперниками у спортивних іграх та інші. Також дослідник наголошує, що основним засобом виховання рішучості є тренувальний процес, під час якого створюються освітні ситуації, які вимагають від здобувачів освіти прояву морально-вольових якостей, формують уміння самостійно приймають рішення тощо [1].

На думку Г. Грибана, виконання фізичних вправ, гімнастичних комплексів, задача нормативів вимагає від школярів долати посильні труднощі, що відповідно сприяє вихованню необхідних морально-вольових якостей. При цьому дослідник розділяє труднощі у процесі занять фізичною культурою на об'єктивні й суб'єктивні [2].

Є підстави вважати, що за допомогою фізичних вправ у процесі занять фізичною культурою формується готовність учнів старшої школи до прояву рішучості та вольових напружень. Адже виконання фізичних вправ різної складності вимагає від школярів долання перешкод, прояву витримки тощо [3].

Дослідник Mihăilă Ion стверджує, що для збільшення інтересу учнів старшої школи до уроків фізичної культури, варто використовувати доступний зміст, форми організації та методи. Методи, які використовують вчителі фізичної культури повинні повністю відповідати віковим закономірностям та освіті учнівської молоді. На думку вченого, гандбол є специфічним й ефективним засобом виховання старшокласників, емоційною та насиченою спортивною грою [5].

На основі аналізу інтересів старшокласників, діючої навчальної програми з фізичної культури та іншої документації було визначено ефективні види спортивно-оздоровчої діяльності, а саме: софтбол, гандбол, бадмінтон, безконтактне регбі.

Водночас вважаємо за доцільне наголосити, що ефективність виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою залежало від використання дієвих педагогічних умов. Тому нами було визначено й впроваджено в освітній процес педагогічні умови виховання рішучості

старшокласників, а саме: підготовка вчителів фізичної культури до впровадження методики виховання рішучості старшокласників; впровадження педагогічно доцільного змісту, видів та методів виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою спортивно-оздоровчої спрямованості; організація змагальної діяльності з метою формування у старшокласників мотивації до занять софтболом, гандболом, бадмінтоном, безконтактним регбі [4].

Також було впроваджено тематику виховних заходів для здобувачів освіти старшої школи. Наведемо приклади: у процесі розгляду теми *«Бути рішучим»* учні 10–11-х класів розуміли необхідність досліджуваної якості; мали змогу розповісти або показати приклади рішучості; розширювали знання, яким чином рішучість допомагає успішним спортсменам, випускникам закладу загальної середньої освіти, українським військовим досягати ціль. Респонденти, за допомогою інформаційних технологій здійснювали пошук цікавого, інформативного змісту про рішучість, види спортивно-оздоровчої діяльності (софтбоул, гандбол, бадмінтон, безконтактне регбі та інші). Дієвими методами були: спостереження, дискусії, переконання, доручення, метод пошуку й творчих завдань.

Метою теми *«Хочу бути рішучим»* було добитися від старшокласників розуміння важливості прояву морально-вольових якостей у процесі занять софтболом, гандболом, бадмінтоном, безконтактним регбі; ознайомлення учасниками освітнього процесу із перевагами рішучих дій під час занять визначених видами спортивно-оздоровчої діяльності, рішучою, але при цьому обміркованою, свідомою поведінкою тощо. На організованих заняттях з обраної теми учні 10–11-х класів разом із учителями фізичної культури здійснювали ґрунтовний аналіз педагогічних ситуацій, де слід було аргументувати власну думку й чому в конкретному випадку потрібно проявляти рішучість або інші морально-вольові якості (дозволялося наводити приклад із життя відомих спортсменів, українських військових). При цьому старшокласники розрізняли свідому рішучість, спрямовану на користь

спортивної команди (для досягнення позитивного результату), й агресивну – коли рішення приймалося на емоційному фоні, для самопохвали, на показ перед однолітками. Дієвими методами були: спостереження, опитування, дискусії, переконання, доручення, метод пошуку й творчих завдань.

Список використаних джерел

1. Артюшенко А. О. Виховання вольових якостей в учнів середнього шкільного віку в процесі занять фізичною культурою: *автореф. дис. ... канд. пед. наук*. Київ, 2003. 20 с.
2. Грибан Г. П. Фізичне виховання і воля: *монографія*. Житомир: Вид-во «Рута», 2008. 168 с.
3. Дудник І. О. Формування у підлітків готовності до вольових напружень у процесі занять фізичною культурою: *дис. ... канд. пед. наук*. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2013. 210 с.
4. Масол В. В. Особливості виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: Серія «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури: фізична культура і спорт»*, 2020. Вип. 5 (125)20. С. 106-109.
5. Mihăilă Ion. Ways of optimizing lesson of physical education and sport in the secondary. 5th International Conference EDU-WORLD 2012. *Education Facing Contemporary World Issues cycle. Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 76 (2013). 491-496.

В.В. Мачуський, м. Київ

УПРАВЛІННЯ ВПРОВАДЖЕННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена процесу управління впровадженням інноваційних педагогічних технологій в освітній процес закладу позашкільної освіти. Наголошується, що управління впровадженням інноваційних технологій в освітній процес закладу позашкільної освіти передбачає розробку та впровадження системи управління позашкільним освітнім процесом на основі взаємозв'язку, взаємозалежності та взаємопідпорядкування основних його понять та їх реалізації в єдності мети, змісту позашкільної освіти, організації, відбору оптимальних форм, методів та засобів виховного впливу.

Ключові слова: *інноваційні педагогічні технології, заклад позашкільної освіти, освітній процес закладу позашкільної освіти, управління освітнім процесом у закладі позашкільної освіти.*

Актуальною проблемою сучасної педагогічної науки є розроблення нової стратегії розвитку національної освіти, що забезпечить прискорення інтеграції України в європейський освітньо-науковий і культурний простір. Соціально важливого значення набувають теоретичні засади та рекомендації вітчизняних учених і педагогів-практиків щодо детермінації інноваційних освітніх процесів

у контексті ідей Концепції нової української школи.

Модернізація сучасної позашкільної освіти передбачає розробку та впровадження інноваційних педагогічних технологій. Рівень реалізації технологічного підходу є одним із найважливіших критеріїв, за якими визначається конкурентоспроможність та престиж закладу освіти, оскільки педагогічні технології забезпечують системність, цілеспрямованість, ефективність, результативність його діяльності.

Мета статті полягає у дослідженні управління впровадженням інноваційних технологій в закладі позашкільної освіти та шляхів їх реалізації в освітньому процесі.

Науковою основою освітньої діяльності сучасних закладів позашкільної освіти є: праці з теорії розвиваючого навчання І. Беха, В. Вербицького, А. Корнієнко, О. Литовченко, Г. Пустовіта. В їхніх працях однозначно стверджується необхідність кардинального оновлення змісту навчання і виховання, розроблення й практичного впровадження новітніх освітніх технологій, спрямованих на реалізацію основних вимог Концепції нової української школи: переорієнтацію на компетентнісний підхід, нові інформаційні технології, неперервність самоосвіти, формування навичок співпраці, а також утвердження в системі позашкільної освіти суспільного визнання нових стандартів освіти та незалежної оцінки результатів навчання.

Саме ці підходи спонукали нас до створення і впровадження інноваційних технологій у закладі позашкільної освіти, який за своїми характеристиками став би конкурентоспроможним у наданні освітніх послуг у порівнянні з іншими освітньо-виховними інститутами як за якістю, так і за змістом.

Під *інноваційною виховною технологією* розумітимемо систему теоретично обґрунтованих (на основі глибоких знань про психологію вихованця) й підтверджених практикою способів, прийомів, процедур розгортання гуманістично спрямованого змісту та організаційно доцільних умов виховної діяльності, які забезпечують підвищення рівня духовно-

моральної вихованості особистості як суб'єкта відповідних цінностей [1].

Важливою умовою перебудови змісту позашкільної освіти й виховання, ефективним способом його удосконалення є підвищення рівня управління педагогічним процесом, вміння керівників у своїй діяльності спиратися на громадську думку колективу, заохочувати стимулювати творчість, ініціативу кожного педагога, вміння знаходити нове, прогресивне, що виникає в навчальному виховному процесі.

Процес управління закладом позашкільної освіти забезпечує виконання координаційно-інформаційної, аналітико-узагальнюючої функцій. Провідною є функція підвищення професійної майстерності педагога, його кваліфікації, прагнення до самоосвіти та самовдосконалення.

Система управління позашкільним освітнім процесом – це взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємопідпорядкування основних його понять та їх реалізація в єдності (мета, зміст позашкільної освіти, організація, відбір оптимальних форм, методів та засобів виховного впливу, аналіз наслідків діяльності).

Система управління впровадженням інноваційних технологій в освітній процес закладу позашкільної освіти має 4 етапи.

Перший етап цієї системи - чітке визначення мети і завдань як для всього учнівсько-педагогічного колективу, так і для освітньо-виховних структур закладу позашкільної освіти, які виходять із нормативних документів про освіту і виховання. До кожного члена педагогічного колективу вони доводяться своєчасно, оперативно.

Другий етап – діагностика і всебічний психолого-педагогічний аналіз діяльності учнівсько-педагогічного колективу за минулий навчальний рік у розрізі постановлених мети та завдань. Він є основною діяльністю керівника закладу позашкільної освіти, його заступників, навчальної частини і сприяє удосконаленню освітнього процесу. Психолого-педагогічний аналіз передбачає глибокий та детальний контроль за педагогічним процесом, з використанням всіх його форм і методів.

При цьому особлива увага звертається на:

- основні педагогічні умови підвищення ефективності освітнього процесу.

- рівень його організації і здійснення (робота методичної служби та навчального відділу; впровадження інноваційних технологій та інноваційного педагогічного досвіду);

- результативність освітнього процесу.

Дані аналізу узагальнюються в наказах, методичних листах, обов'язково порівнюються з підсумками попередніх років. На основі діагностики, аналізу коригується структурно-логічна модель освітнього процесу закладу позашкільної освіти.

Третій етап – планування роботи закладу позашкільної освіти. Виходячи із поставлених мети і завдань, детального аналізу даних діагностики, висновків і спостережень, складається перспективний план на рік та календарний план на місяць.

Четвертий етап – керівництво та контроль за позашкільним освітнім процесом, спрямований передусім на забезпечення належного рівня навчальних досягнень вихованців, рівня їх вихованості. Це вимагає від керівника, його заступників, керівників відділів, педагогів компетентності, володіння вміннями і навичками творчої діяльності, володіння культурою педагогічного спілкування, вміння оцінювати свою діяльність, гнучкості і оперативності в реагуванні на вимогу часу. Крім цього, вимагає створення умов для наукової організації праці, виявлення та розвиток здібностей і талантів особистості; створення умов для розвитку професійної компетентності кожного педагога на загальнокультурному рівні, з метою повнішого розкриття їх громадянських та людських якостей на основі режиму найбільшого сприяння всім членам колективу з урахуванням специфіки навчального закладу; забезпечення інтеграції з науковим центрами та вузами; орієнтація всіх управлінських функцій на кінцевий результат, здійснення цільового підходу в управлінні.

Такий підхід вимагає створення інноваційної системи управління

навчально-виховним процесом. Розглянемо суть управління позашкільним педагогічним процесом, де стимулюючим фактором є індивідуальний стиль керівництва та управлінський процес в цілому – поєднання елементів творчої, виробничої комерційної та наукової роботи.

Зміст діяльності закладу позашкільної освіти передбачає створення умов для інноваційної діяльності педагогів. Щоб вплив був ефективним, здійснюється система організаційних заходів, як-от:

- загальні інструктивно-методичні наради;
- інструктивно-організаційні наради;
- загальні педради колективу;
- педради структурних підрозділів;
- педагогічна конференція за підсумками роботи.

З метою ґрунтовного аналізу недоліків, виявлення причин та визначення шляхів їх подолання, створення належних умов подальшого розвитку освітнього процесу відпрацьовується циклічність співбесід з кожним педагогічним працівником, передбачається певна система відбору інформації про стан діяльності закладу позашкільної освіти для того, щоб опрацьовувати та проаналізувати виконання поставлених цілей та завдань, управлінських рішень.

Зокрема, необхідно проаналізувати:

- інформацію про те, як здійснюється освітній процес;
- стан науково-методичної роботи;
- випадки негативної реакції дітей на систему виховних впливів; духовно-моральний клімат стосунків у колективі;
- стан матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу.

Виправданою в управлінні освітнім процесом у закладі позашкільної освіти є програма діяльності закладу, яка складається на навчальний рік.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: *навч. посіб.* Київ: Академвидав, 2012. 256 с.
2. Глізнуца О. Впровадження інтерактивних технологій у ПНЗ. *Позашкілля*, 2012, серпень. С. 11-13.

3. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: *монографія*. [С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва, Я. В. Цехмістер та ін.; за ред. С. О. Сисоєвої]. Київ: ВІПОЛ, 2001. 503 с.

4. Корнієнко А. В. Зміст і технології позашкільної освіти для вихованців підліткового віку: *методичні рекомендації*. Кропивницький: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2020.

5. Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти: *методичний посібник* / [А. Е. Бойко, В. В. Вербицький, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко; за ред. В. В. Мачуського]. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 223 с.

О.Л. Морін, м. Київ

МІСЦЕ ТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ У ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ

У статті стисло розкривається доцільність використання методу проєктів як важливого елементу процесуально-практичного компоненту технології формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів. Зазначається, що під час виконання проєктів відбувається опосередковане сприяння виникненню в учнів особистих переживань, вибіркового ставлення до певної професійної діяльності, що у наслідку визначає зміни і у життєдіяльності, побудову умовної траєкторії руху у набутті певної професійної освіти.

Ключові слова: *учні, метод проєктів, технологія формування, професійно-ціннісні орієнтації.*

На етапі формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів доцільно застосовувати широкий спектр форм і методів, зокрема, метод проєктів, який в процесі створення певного матеріального чи інформаційного продукту забезпечує виконання особою різноманітних дій, формування її особистісних якостей під час виконання цих дій, сприяє формуванню професійних компетенцій [4].

Метод проєктів є важливим елементом процесуально-практичного компоненту технології формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів і може бути застосований у процесі проведення занять профорієнтаційних курсів та курсів підготовки учнів основної школи до вибору ними напряму профільного навчання у старшій школі, організації проведення класних годин профорієнтаційного спрямування тощо.

Незважаючи на те, що метод проєктів, як правило, спрямований здебільшого на самостійну діяльність учня, однак, все ж таки надає йому можливість працювати у взаємодії, у певному діалозі з однолітками, вчителями, вимагає вирішувати практичні задачі, самостійно мислити та приймати

рішення, обумовлює необхідність інтеграції знань, уміння застосовувати на практиці знання з різних предметних сфер, прогнозувати результати та можливі наслідки прийнятих рішень, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, знаходити найбільш доцільні шляхи розв'язання конкретних проблеми та ін.

Метод проєктів надає можливість продемонструвати особі більшу активність, що сприяє збагаченню мотивів і формуванню іншого ставлення до них, що свідчить про зміцнення професійно-ціннісних орієнтацій.

Будь-яка освітня діяльність, у тому числі й проєктна, має бути організаційно та дидактично забезпечена, тобто мати відповідний супровід.

При створенні проєктів варто дотримуватись низки вимог:

1. Темі проєктів вчитель пропонує відповідно до змісту занять, сприяючи розширенню і поглибленню знань учнів, отриманих під час їх проведення.

2. Для кожного проєкту має бути визначено його мету, вихідні дані (запропоновано інформаційний матеріал, зокрема, покликання на ресурси глобальної мережі тощо), визначено можливі умови та засоби вирішення завдання, критерії оцінки кінцевих результатів, з'ясовано процедуру захисту проєкту тощо.

3. Учитель має допомогти учням у виборі теми проєкту, роль і завдання кожного учасника (якщо це колективна робота), окреслити алгоритм дій, тобто надати загальні рекомендації, які можуть бути використані учасниками для організації діяльності над проєктом, обговорити напрями реалізації виконаного проєкту.

4. Захист проєктів має супроводжуватися аналізом створених за їх результатами матеріальних чи інформаційних продуктів, розглядом не тільки його змісту, але й ефективності застосованої під час його створення послідовності дій, тощо [3; 4].

Доцільно зазначити, процес виконання проєктів виступає також як специфічний психологічний фактор процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій особистості. Дійсно, виконання учнями проєктів охоплює деякі передумови, необхідні для формування здібностей, що виявляються в

індивідуально-психологічних особливостях темпераменту, нервової системи та особливостях психічних процесів. Вони відображають можливості особистості, що представляють собою саморегулюючу систему, яка «безпосередньо обумовлена інтересами та нахилами молодшої людини, її самооцінкою та рівнем прагнень, ідеалів, цінностей, емоційних настроїв та рівня розвитку вольових якостей». Зазначені особливості особистості складають саму психічну основу, на якій буде триматися вся сукупність зовнішніх (орієнтуючих) впливів [1].

Під час виконання проєктів зовнішні чинники (соціальні умови, безпосередньо освітній процес, тощо) та внутрішні рушійні сили (здібності, професійні уподобання, вимоги до себе тощо) виступають опосередкованою спонукою спрямованого ставлення особистості до професії. Сукупність зовнішніх факторів і внутрішніх рушійних сил, втілюючись у мотивах, стає рушійною силою активно-позитивного ставлення особи до майбутньої професії, визначають повноту її професійно-ціннісних орієнтацій.

Наприклад, одним з таких проєктів може бути проведення захисту обраної професії. Провідною метою проєкту є мотивація учнів до самостійного здобуття знань про обрану професію, аналіз її змісту, прийняття рішення про свою придатність чи непридатність до відповідної професії.

Теми доповідей на захисті можуть бути різними, наприклад: «Моя майбутня професія», «Хочу бути менеджером», «Моє покликання бути вчителем» тощо.

При створенні проєктів варто зорієнтувати учнів на те, що:

- слід проводити захист тільки тієї професії, з якою вони пов'язують своє професійне майбутнє;
- безпосередньо під час підготовки учні мають самостійно вивчити і зорієнтуватися в особливостях відповідної професії, проаналізувати і співставити свої особисті особливості з вимогами професії до людини та зробити висновок про їх відповідність;
- у підготовці до захисту важливо використати різноманітні джерела знань про професії: спеціальну літературу та довідники, періодичні видання,

ресурси глобальної інформаційної мережі Інтернет, відео і аудіо матеріали, бесіди з фахівцями відповідних професій тощо [2].

Бажано, щоб у проєкті були розкриті наступні аспекти:

1. Значущість відповідної професії для суспільства. Перспективи її подальшого розвитку.

2. Який характер і зміст праці відповідної професії, якими знаряддями праці користуються представники професії, і які основні операції вони виконують?

3. Якими особистими якостями, рисами характеру, здібностями необхідно володіти представникам відповідної професії?

4. Які вимоги професія висуває до здоров'я людини?

5. Порівняти вимоги професії до людини зі своїми можливостями і зробити висновок про їх відповідність.

6. Визначити, чому саме ця професія найбільшою мірою підходить тобі?

7. Де саме можна опанувати обраною професією?

Учням для презентації проєкту надається 5-7 хвилин. За цей час виступаючий має охарактеризувати особливості професії і довести, що він відповідає її вимогам. Після виступу учня слово надається опоненту.

Для кожного учня призначається один опонент – супротивник у дискусії. У якості опонента можуть виступати однокласники, учні старших класів, представники професії, вчителі. Головне завдання опонента полягає в тому, щоб дати критичну оцінку виступаючому на право бути представником обраної професії і зробити висновок про доцільність вибору визначеної професії.

У своєму виступі опонент має висвітлити:

- чи розкрито зміст професії;
- наскільки обґрунтоване рішення про придатність до професії;
- дати оцінку засобам підготовки до вибору професії;
- дати поради виступаючому у підготовці до опанування обраною професією [2].

Отже, у ході дослідження проблеми формування професійно-ціннісних

орієнтацій учнів з'ясовано основні чинники, що впливають на ефективність перебігу означеного процесу, виявлено можливість посилення його дієвості, шляхом використання традиційних форм і методів, зокрема методу проєктів.

Здатність проєктної діяльності впливати на зміни професійно-ціннісних орієнтацій особистості обумовлена тим, що разом із формуванням умінь особи формується її готовність до оволодіння ними, а сама діяльність характеризується системністю, цілісністю та послідовністю. Цінність проєктної діяльності для особистості пов'язана з тим, що вона спонукає особу до самовираження, застосування набутих знань і умінь під час вирішення практичних задач, виявляти креативність тощо. У результаті практична діяльність учня під час роботи над проєктом визначається не стільки в адаптації до існуючих вимог чи зовнішніх обставин, скільки у зміні його особистих і соціальних потреб та інтересів, з мотиваційною готовністю до пошуку шляхів самостійного вирішення проблем поза будь-яким зовнішнім впливом чи контролем [4].

Крім того, під час виконання проєктів подібного спрямування відбувається опосередковане сприяння виникненню в учнів особистих переживань, вибіркового ставлення особи до певної професійної діяльності, що у наслідку визначає зміни і в життєдіяльності, побудову умовної траєкторії руху у набутті професійної освіти. В цьому контексті навіть можна визначати виникнення певної первинної професійної спрямованості особистості, наявність професійних здібностей, ставлення, інтересів, потреб, ідеалів та покликання до обраної професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя. Москва: МПСИ «Флинта». 1998. 200 с.
2. Побудова кар'єри: навч.-метод. посіб. / [О. В. Мельник, О. Л. Морін, Л. А. Гуцан, І. І. Ткачук, О. М. Пархоменко, З. В. Охріменко, Т. С. Попова, М. В. Лузан; за ред. О. В. Мельника]. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 172 с.
3. Резапкина Г. В. Психологическое сопровождение выбора профессии в школе: учебное пособие. Санкт Петербург: ООО Изд-во «Северо-Запад», 2006. 176 с.
4. Miloradova, N. & Savina, E Problem of Professional Personality Orientation Formation of a Future Builder and Architect (2015). International scientific conference urban civil engineering and municipal facilities (SPBUCEMF-2015). 117, 252-257.

ПРОЄКТ «ШКОЛА БЕЗПЕКИ: ЗАПОБІГТИ, ВРЯТУВАТИ, ДОПОМОГТИ» ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СКЛАДНИК ВИХОВАННЯ ЮНИХ УКРАЇНЦІВ

У статті представлено досвід ГО ВДГР «Школа безпеки» в реалізації проєкта з проблеми виховання культури безпечної життєдіяльності дітей та учнівської молоді. Окреслено змістові орієнтири, охарактеризовано форми і методи у вихованні культури безпеки дітей та учнівської молоді в умовах сучасних реалій.

Ключові слова: дитячі громадські організації, громадянське суспільство, виховання, культура безпеки.

Всеукраїнський громадський дитячий рух «Школа безпеки» створено 16 квітня 1999 р.. Щорічно у заходах Руху беруть участь понад 60 тисяч юнаків та дівчат України. 30 вихованців руху «Школа безпеки» є героями – вони рятували життя людям. Понад 200 вихованців Руху є курсантами та студентами вищих навчальних закладів системи цивільного захисту та працюють у професійних аварійно-рятувальних службах.

Основними завданнями Руху є популяризація серед дітей та молоді здорового і безпечного способу життя, підвищення рівня їх практичної підготовки до дій у надзвичайних ситуаціях, мотивація до здорового способу життя і безпечної поведінки; виховання духовності, моральності та формування загальнолюдських цінностей у підростаючого покоління; популяризація професії рятувальника.

Ми живемо в часи, коли світ стає дедалі жорстокішим і часто небезпечним для життя та здоров'я людей. Діти та дорослі лідери нашої громадської організації намагаються через громадську діяльність, заходи Руху сприяти консолідації зусиль суспільства у вирішенні проблем безпеки та виживання дітей і підлітків України в умовах дії шкідливих та небезпечних факторів природного, техногенного, соціально-економічного, криміногенного і медико-біологічного характеру.

Сучасні реалії загарбницької війни російського фашизму проти України ускладнюють стан дітей – більш ніж 200 дітей загинули, 365 отримали вогнепальні ураження. Російські загарбники брутально порушують конвенційні

положення прав дітей, гвалтують та вбивають малолітніх дітей, підлітків, жінок, відвозять беззахисних дітей до Росії. Ускладненими для усіх громадян, а особливо дітей, буде подолання наслідків подальшого геноциду українців, що пов'язані з численними вибухонебезпечними предметами, навмисно розставленими загарбниками в містах і містечках, будинках, школах, лісах, парках тощо. З відлунням війни ми будемо стикатися протягом тривалого часу. Наразі наші вихованці у складі ДСНС України працюють над розмінуванням території України. Тому треба вчитися нам, дорослим, і навчати дітей правил культури безпеки життєдіяльності, зокрема, правил убезпечення від наслідків жорстокої війни.

Проект «Школа безпеки: запобігти, врятувати, допомогти» є візитівкою організації, є переможцем конкурсу проєктів програм, розроблених громадськими організаціями, і для реалізації яких надається державна підтримка, що проводиться Міністерством молоді та спорту України. Кожного року зміст проєкту детально продумується задля підвищення його ефективності, найбільшого задоволення потреб та інтересів дітей через впровадження інноваційних форм та методів роботи [3].

Ми ставимо за мету, щоб реалізація проєкту якомога ефективніше сприяла набуттю та підвищенню у молоді компетентностей щодо формування свідомого та відповідального ставлення до власного здоров'я, формуванню стійкого показника свідомого ставлення до власної безпеки, культури безпечної життєдіяльності в оточуючому середовищі, правил поведінки вдома, на вулиці, у школі, в місцях масового скупчення, на природі, водоймах; вмінь та практичних навичок у будь-якій екстремальній ситуації, надання само та взаємодопомоги.

Дорослі лідери намагаються навчити дітей швидко й рішуче діяти в реальних умовах надзвичайних та екстремальних ситуацій, уникати можливих небезпек, працювати у команді. Ми намагаємося виховати у дітей та молоді ідеали людяності і співчуття, відповідальності, бажання прийти на допомогу тому, хто її потребує.

Проект передбачає проведення навчань, майстер-класів з метою підвищення рівня практичної підготовки до дій у надзвичайних ситуаціях, зокрема, «Рятувальні роботи на акваторії», «Бойове розгортання та гасіння пожежі», «Рятувальні роботи з висотної будівлі», «Пошуково-рятувальні роботи у природному середовищі», відпрацювання технічних прийомів подолання природних перешкод при пошуку та транспортуванні постраждалих в умовах природного середовища, орієнтування на місцевості, транспортування постраждалого; а також «Надання домедичної допомоги» (при кровотечах, зупинці дихання, утопленні, при травмах тощо), а також проведення змагань, різноманітних квестів, ігор, конкурсів, фестивалів та зазначену тематику [3].

Після 2014 р. до змісту виховної діяльності з формування безпеки життєдіяльності дітей та учнівської молоді було введено змістовий блок щодо поінформування дітей та учнівської молоді щодо правил поведінки з вибухонебезпечними предметами. Наразі, з врахуванням мінуваль російськими загарбниками території України, будинків, доріг, парків, лісосмуг, різноманітних незвичних предметів, і навіть дитячих іграшок (за три тижні роботи піротехніків ДСНС України знешкоджено більш ніж 67000 вибухонебезпечних предметів, серед них 2000 авіаційних бомб), і не менше року піде на очищення України від цих наслідків війни. Робота з інформування дітей та учнівської молоді з безпеки життя через стикання з вибухонебезпечними предметами буде посилюватися в діяльності ГО ВДГР «Школа безпеки» на різних рівнях, в процесі організації виховної роботи з дітьми, проведення заходів, проєктів, та у цифровому форматі.

Підбиття підсумків реалізації проєкту засвідчують, що навчання дітей і підлітків здоровому способу життя дасть початок формуванню в ранньому віці культури безпечної поведінки, сприятиме збереженню здоров'я та запобіганню ризиків травмування та трагічних випадків. Водночас, засвоєння знань з основ цивільного захисту та безпеки життєдіяльності, практикумів з проведення рятувальних робіт різного спрямування, прикладної фізичної та медико-санітарної допомоги допоможе дітям та молоді – учасникам проєкту уникати

можливих небезпек в соціумі, а у разі виникнення екстремальної ситуації вміти правильно діяти та надати за необхідності допомогу тому, хто її потребує і врятувати життя людині. Набуті знання та практичні уміння допомагають дітям не розгубитися, швидко й рішуче діяти в реальних умовах надзвичайних ситуацій, уникнути можливих небезпек, працювати у команді.

На підтвердження наведемо деякі приклади вражень учасників за завершенням заходів проєкту та проєкту в цілому: «Навчають першій домедичній допомозі при невідкладних ситуаціях»; «навчають, як діяти у складних ситуаціях та допомогти людям»; «навчають, як бути людиною та врятувати людину»; «навчають, як правильно вести себе у різних екстремальних ситуаціях»; «навчають, як запобігти різних пожеж та вибухів»; «навчають, як бути сміливими і вміти працювати в команді»; «Школа Безпеки» навчає героїзму та дисциплінованості»; «Школа безпеки сприяє формування патріотизму, допомагає обрати майбутню професію»; «Школа безпеки» – це школа життя, виживання, допомоги та доброти».

Список використаних джерел

1. Виховання громадянина-патріота: моделі соціального партнерства: *методичний посібник*. / Харченко Н. В., Окушко Т. К., Шпиг Н. О., Коновець С. В., Сокол Л. М., Пашенко О. В.; наук. ред. Н. В. Харченко. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 322 с.
2. Громадянське суспільство та влада: кращі практики співпраці». 2020. URL: https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/ZBIRNYK_ISTORIJA.pdf (дата звернення: 30.03.2022)
3. Всеукраїнський громадський дитячий рух «Школа безпеки». 2021. URL: <https://www.facebook.com/schoolofsafety.ua> (дата звернення: 30.03.2022)
4. Всеукраїнський спеціалізований дитячо-юнацький табір. 2021. URL: <http://oblosvita.te.ua/news/4933-vseukrainskyi-spetsializovanyi-dytiacho-iunatskyi-tabir-riatuvalnyk-2021> (дата звернення: 30.03.2022)

В.Б. Нечерда, м. Київ

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ І СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто вплив педагогів і батьків на формування соціально успішної особистості, доведено необхідність їх соціального партнерства. У центрі уваги – ефективність координації виховних зусиль школи й родини у формуванні соціально успішної особистості, а також форми й методи онлайн-взаємодії учителів з батьками та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: соціально успішна особистість, формування соціально успішної

особистості, родина, заклад освіти, соціальне партнерство.

Сучасність висуває особливі вимоги до особистості. Для того, щоб відповідати її запитам, людині необхідно мати відповідний рівень інтелектуального й духовного розвитку, а також володіти тими якостями й навичками, що дозволять їй ефективно функціонувати у соціумі й бути соціально успішною. Саме тому в останні роки проблема формування соціально успішної особистості увійшла до кола наукових інтересів представників психолого-педагогічної науки. Рефлексія наукових джерел та освітньої практики дозволила нам розглядати соціально успішну особистість учня як таку, що має базові знання щодо феномену соціальної успішності й усвідомлення її як власної цінності, характеризується прагненням до пізнання і самовдосконалення, відзначається соціальною активністю і соціальною компетентністю, здатністю до самореалізації і соціальної мобільності.

Погоджуємось із науковою позицією дослідниці Ціпан, що «партнерська взаємодія сім'ї та школи є важливим чинником у соціалізації і вихованні учнівської молоді, оскільки для гармонійного розвитку особистості, її соціального становлення величезне значення має узгодженість цілей і дій, об'єднання виховних можливостей цих двох суспільних інституцій» [4, с. 235]. Кожна з них має глибокий вплив на розвиток особистості, формування її позитивної «Я-концепції», необхідної для життєвого й соціального успіху.

Незаперечним є той факт, що в родині закладаються основи моральності і світогляду, визначаються власні життєві принципи і пріоритети, стиль стосунків з людьми, ціннісні орієнтації. Саме через батьків зростаюча особистість отримує основну інформацію про себе та світ, саме сім'я забезпечує емоційну стабільність, розвиток індивідуальності, фізичну і психологічну безпеку, підготовку до життя у соціумі. Проте, на сьогодні, на думку академіка Беха, «зруйновано позицію відповідального ставлення дорослого співтовариства до дитинства. Звелися до мінімуму особистісні контакти дорослих і дітей. Батьківське піклування проявляється в основному в тому, щоб одягнути, нагодувати, влаштувати в престижну школу, тобто

підкування наявне лише на споживацькому рівні. ... Все це відбилося на характері дитинства в цілому» [1, с. 39].

Безумовно, від того, у якому родинному середовищі виховується дитина, від установок батьків, їх компетентності і злагоди у питаннях сімейного виховання в основному залежить, чи буде дитина відчувати себе потрібною, чи з'явиться у неї прагнення до самоствердження і самореалізації, чи сформується вона як незалежна або залежна, активна або пасивна особистість, чи будуть вдалимими її перші досвіди соціальної взаємодії та, насамкінець, чи захоче стати і стане вона соціально успішною. Водночас пандемія COVID-19 і пов'язане з нею тривале дистанційне навчання учнів сприяли більш глибокому усвідомленню визначальної ролі родини у всебічному розвитку й формуванні успішності дитини.

Дослідниця Войчицькі, розмірковуючи про значення батьківства у шкільному житті учнів та його вплив на успішність дітей у їх майбутньому дорослому житті, зазначає важливість регулярної співпраці членів родини з дітьми та необхідність відсутності надлишкового контролю, який позбавляє дітей відчуття впевненості й розширення можливостей. Окрім того, авторка наголошує, що з метою виховання соціально успішної особистості варто послуговатися принципом, який можна представити у вигляді аббревіатури TRICK (trust, respect, independence, collaboration, kindness), що означає довіра, повага, незалежність, співпраця, доброта [3].

Не менш важливою у розвитку і становленні особистості є роль вчителя. У закладі освіти засвоюються моделі поведінки, зразки соціальних норм і цінностей. Формування навичок незалежного мислення, критичного осмислення дійсності й вироблення власних суджень, необхідних для успішної соціалізації, відбувається у процесі оволодіння знаннями. До того ж, прагнення та життєві ідеали учнів можуть формуватися під впливом особистості окремого педагога, що стає взірцем для наслідування. І тому соціальне партнерство між школою та родиною повинно бути цілісним і гармонійним та мати однакову мету. Під партнерством дослідники розуміють своєрідне втілення зв'язків,

взаємин між людьми чи соціальними інститутами, котрі, вирішуючи спільні завдання, взаємовпливають, взаємодоповнюють один одного і врешті-решт досягають успіху [4; 5].

У Концепції «Нова українська школа» визначено основні принципи педагогіки партнерства: повага до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, діалог – взаємодія – взаємоповага; принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [5, с. 154]. Авторки книги «Взаємодія в школі: 6 прикладів змін через партнерство» відзначили суттєвий внесок батьківства у середовище і функції школи та ряд переваг соціального партнерства школи і родини, які свідчать про беззаперечний вплив педагогіки партнерства на формування соціально успішної особистості: спільне бачення траєкторії розвитку учня; оперативне реагування на актуальні виклики і проблеми, зокрема, відстеження змін у поведінці, розуміння вподобань і життєвих орієнтирів; «сприяння створенню атмосфери, у якій найкраще розкривається потенціал кожного учня й учениці, формується ініціативність та креативність, а це – одна з ключових навичок сучасного світу» [2, с. 80].

COVID-19 вніс свої корективи у процес розвитку в учнів необхідних для успішної соціалізації якостей і навичок. З огляду на тривалі карантинні обмеження у зв'язку з пандемією і переведення навчання у закладах освіти в онлайн-формат, соціальне партнерство закладу освіти і сім'ї у формуванні соціально успішної особистості відбувалось переважно за допомогою форм, методів і технологій дистанційного навчання. Вважаємо вартою уваги організацію онлайн-взаємодії з батьками з метою формування їх активної педагогічної позиції, зокрема, індивідуальні і тематичні консультації, відео-конференції, віртуальні батьківські збори, онлайн-майстер-класи для батьків («Здоров'я – запорука успіху»), чат-наради, які здійснювались за допомогою чат-технологій, viber-групи, що забезпечували зворотній зв'язок із класним керівником та давали можливість батькам підвищити рівень педагогічної компетентності шляхом опрацювання відео-матеріалів, звукових листів тощо.

Довели свою ефективність інформаційно-комунікаційні технології, зокрема, різноманітні веб-квести, тобто проблемні завдання з елементами рольової гри, для виконання яких надавались відео-інструкції та використовувались інформаційні ресурси Інтернету або рекомендовані електронні носії, також популярними стали різні онлайн-марафони і челенджі, зокрема, «Моя життєва позиція – активність!», мета якого полягала у демонстрації певних видів спільної діяльності учнів і батьків під час карантину, відео-ролики («Це – моя перемога!», «Я зміг!»), флешмоби («Разом до успіху!», «Сходами успіху»).

Таким чином, дослідження партнерської взаємодії вчителів і батьків тривало в умовах жорстких карантинних заходів, у яких опинилась система освіти у зв'язку із COVID-19. Однак, зауважимо, що в тій ситуації соціальне партнерство закладу освіти і сім'ї не послаблювалося, а, навпаки, набувало нової сили і більш глибокого значення для усіх сторін взаємодії: разом із педагогічними колективами батьки обирали ефективні методи особистісного розвитку дитини, оволодівали цифровими ресурсами та дистанційними платформами, ставали справжніми співниками й однодумцями у справі формування соціально успішної особистості.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Сучасна освіта на шляху досконалості. *Рідна школа*, № 1–2(1072). 2021. С. 32-37.
2. Взаємодія в школі: 6 прикладів змін через партнерство. / Упоряд. Г. Титиш. Харків: ГО «ЕдКемп Україна», 2020. 77 с.
3. Войчицькі Е. Як виховати надуспішних людей. Прості уроки – феноменальний результат. Київ: BookChef, 2019. 320 с.
4. Ціпан Т. Інноваційні форми та методи педагогічної взаємодії школи і сім'ї у вихованні учнівської молоді. *Іноватика у вихованні*, № 12. 2020. С. 235-241.
5. Цуркан Т. Г., Руміга Т. О. Соціальне партнерство школи та сім'ї в умовах нової української школи. *Теорія і методика професійної освіти*, № 16. 2019. С. 153-156.

С.А. Ничкало, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОГО МЕДІАПРОСТОРУ В ОСВІТНІЙ ХУДОЖНІЙ КОМУНІКАЦІЇ: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Авторкою наголошується зростаюче значення дистанційної освіти як глобальної світової тенденції. Звертається увага на деструктивний вплив розв'язаної росією війни на

стан освіти в Україні, що спонукає до посиленого використання можливостей віртуального медіапростору, зокрема в художній комунікації. Підкреслюється важливість залучення школярів до надбань світової і національної архітектури задля відбудови повоєнної України.

Ключові слова: *віртуальний медіапростір, художня комунікація, естетичне виховання, мистецтво, архітектура.*

Упродовж декількох десятиліть дистанційна освіта набуває все більшого поширення в багатьох країнах на всіх стадіях освітнього процесу – від початкової школи до ВНЗ і далі, відповідно до концепції навчання впродовж життя. В Україні останнім часом актуальність цієї глобальної тенденції посилюється війною, внаслідок якої велика кількість навчальних закладів знищена, можливість надання повноцінних освітніх послуг вкрай ускладнена, а конституційне право кожного громадянина на освіту має залишатись гарантованим. Відповідно зростає значення віртуального медіапростору як джерела знань і способів педагогічної взаємодії. Щодо мистецьких дисциплін, цей простір надає можливості для педагогічної творчості засобами віртуальної художньої комунікації.

У такому контексті постає непросто завдання збереження комунікаційних переваг традиційних уроків, коли вчитель безпосередньо, «наживо» спілкується з учнями. Праці дослідників віртуальних медіа дають підстави для оптимістичного погляду на можливість вирішення зазначеної проблеми. О. Дзьобань і Є. Мануйлов зазначають: «Віртуальна комунікація, як і масово-інформаційна комунікація, дає своїм учасникам спосіб розповсюджувати інформацію по всій земній кулі, а не обмежуватися лише малими групами. Однак на відміну від масово-інформаційної, вона не є односпрямованою, а інтерактивною та діалогічною. У процесі віртуальної взаємодії будь-який комунікант може стати не тільки реципієнтом, приймачем інформації, але і її джерелом... Таким чином, віртуальні комунікації – це комунікативна взаємодія у тому чи іншому вигляді за допомогою комп'ютерних технологій. Завдяки цьому стало можливим взаємодіяти через комп'ютерні мережі за допомогою спеціального програмного забезпечення. Так, можна, наприклад, проводити віртуальні зустрічі, конференції або які-небудь спільні взаємодії незалежно від

географічного розташування [1, с. 9].

Згадані інтерактивність і діалогічність відповідають тим принципам художньої комунікації, які забезпечують рефлексію, зворотній зв'язок між усіма учасниками навчально-виховного процесу, що особливо актуально для мистецької освіти й естетичного виховання. Слід зазначити, що українськими педагогами вже накопичено значний практичний досвід у використанні інтернет-ресурсів: це і онлайн-уроки, і віртуальні екскурсії, мистецькі інтернет-платформи, презентації, до яких залучаються учні. Велика кількість вчителів оволодіває навичками створення навчальних відео різних форматів, нерідко досягаючи в цьому високої майстерності [1].

Реалії воєнного стану, в якому перебуває наша країна, руйнівні наслідки війни вносять свої акценти у зміст навчальних предметів художньо-естетичного циклу, актуалізуючи передусім значення мистецтва архітектури, а також музеїв – художньо-просвітницьких закладів, покликаних зберігати і пропагувати національну культурну спадщину, сприяти розвитку й популяризації сучасного мистецтва. Сьогодні Україна підтверджує висловлювання Н. Філіпчук: «Дослідники прогнозують, що у XXI ст. світ залишатиметься надто жорстоким, нетолерантним і непередбачуваним, тому, з одного боку, стратегічним завданням людства, практично кожної нації та держави залишається гуманізація політики і життєдіяльності. З іншого – кожен народ, держава мають виробляти дієвий національно-збережувальний імунітет, який був би захистом від реальних загроз та викликів. Культурна політика, зокрема музейна, є необхідним атрибутом і механізмом зазначених функцій» [3, с. 219-220].

Співробітниками лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти неодноразово наголошувалося на значенні національного мистецтва у вихованні високодуховної, моральної особистості, і що особливо актуально – національно свідомого громадянина, істинного патріота своєї держави. Маємо всі підстави прогнозувати, що ця актуальність буде лише посилюватися. Сплеск патріотичних почуттів серед українців, спричинений опором агресорові, викликає жагу до пізнання української культури, історії, мистецтва. Вважаємо

також, що неминуче зростатиме інтерес до мистецтва архітектури і професії архітектора, оскільки після переможного закінчення війни на українців чекає колосальна праця по відбудові зруйнованих міст, містечок і сіл. Попереду ще сумне «підбиття підсумків» з приводу того, скільки знищено музеїв, визначних архітектурних споруд, пам'яток історії і культури, які з них підлягають відновленню, а які, на жаль, втрачені. Для майбутньої відбудови України також важливо залучати учнів до художніх і технологічних досягнень сучасної світової архітектури, знайомити їх з досвідом інших країн, передусім братньої Польщі, по відбудові міст (Варшава, Гданськ), майже повністю зруйнованих під час другої світової війни. Принципово важливе значення архітектурної практики, стилю, смаку і культури в цілому має коректне поєднання національних художніх традицій з найсміливішими новітніми ідеями. Надихаючим прикладом цього є архітектура української діаспори, яка, свого часу долаючи важкі життєві обставини, створила високохудожні твори – сучасні за світовими критеріями і разом з тим сповнені національним українським духом.

Інформаційний медіапростір, у тому числі віртуальний, що постійно збагачується і поповнюється новим матеріалом, надає можливості для реалізації вищеокреслених та інших напрямів естетичного виховання школярів засобами художньої комунікації. Цей простір потребує ретельного дослідження не тільки як джерела інформації, а й носія сенсів – насамперед позитивних - для виховання високоосвічених, духовних, патріотичних громадян, які будуватимуть нову Україну.

Список використаних джерел

1. Дзьобань О. П., Мануйлов Є. М. Віртуальні комунікації: до проблеми філософського осмислення сутності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, № 3(26). 2015. С. 7-19.
2. Лазарева Л. М. Художня комунікація та її особливості в сучасному інтернет просторі. *Образотворче мистецтво*, № 1. 2011. С. 96-99.
3. Філіпчук Н. О. Педагогічно-просвітницька діяльність музеїв України (кінець ХІХ – початок ХХІ століття): *монографія*. / за наук. ред. Н. Г. Ничкало. Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 468 с.

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕЧНОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ: ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

У статті окреслено актуальність проблеми формування цифрової компетентності дітей та учнівської молоді для виховання культури безпечної життєдіяльності в умовах дитячих громадських організацій. Схарактеризовано важливі кроки партнерства наукових установ та дитячих громадських організацій в реалізації даної проблеми з урахуванням сучасних викликів.

Ключові слова: *культура безпеки життєдіяльності, цифрова компетентність, дитячі громадські організації, діти, учнівська молодь.*

Культура безпеки життєдіяльності дітей та учнівської молоді є однією із найважливіших суспільних проблем, життя та здоров'я людини, її безпека є найвищою соціальною цінністю. Сучасні демократичні суспільства керуються у своїй діяльності найвищими гуманістичними цінностями для життя та розвитку людини.

Наразі в Україні йде загарбницька війна російського фашизму, яка показала нехтування окупантами демократичними цінностями та брутальну наругу над життям українського народу, і особливо, дітьми. Конвенція ООН з прав дитини декларує необхідність особливого її захисту в разі надзвичайної ситуації, але реальність сьогодення засвідчує, що дитина залишається найбільш уразливою та беззахисною в надзвичайних ситуаціях. Більше ніж 200 українських дітей загинули від рук окупантів, більше 360 зазнали вогневих уражень. Моторошні умисні вбивства мирного населення, катування, зґвалтування жінок та дітей, катастрофічне знищення соціальної інфраструктури є ознаками російського фашизму ХХІ ст. як геноциду українського народу.

Принагідно зазначимо, що сучасне цифрове суспільство допомагає Україні та президенту В.О. Зеленському, українському народові донести світу правду про війну та об'єднати світ проти підступного ворога. Український народ визнано лідером у боротьбі за цінності свободи, правди і світла, суб'єктом своєї історичної долі та справедливості.

Метою статті є окреслення проблеми формування цифрової

компетентності дітей та учнівської молоді для виховання культури безпечної життєдіяльності в умовах дитячих громадських організацій.

Європейський парламент і Рада Європейського Союзу 17 січня 2018 р. схвалили Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя. Ключовими компетентностями є ті, які необхідні всім людям для підвищення особистого потенціалу і розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства. Отже, цифрова компетентність – це впевнене, критичне і відповідальне використання та взаємодія з цифровими технологіями для навчання, професійної діяльності (роботи) та участі у житті суспільства. Вона включає цифрову та інформаційну грамотність, комунікацію та співпрацю, створення цифрового контенту (зокрема програмування), кібербезпеку та вирішення проблем [2].

Цифрове суспільство збагатило можливості людей в отриманні інформації та доступу до неї, розширило можливості особистісного розвитку для навчання, професійного самовдосконалення та життя в суспільстві, а, отже, розширило перспективи інтеграції людини в суспільство. Так, Gilster (1997), визначав цифрову грамотність (digital competence) як здатність розуміти, співставляти та опрацьовувати інформацію різних форматів із широкого кола джерел за допомогою комп'ютера. Зазначаючи необхідність набуття цифрових навичок, ним наголошувалося на розвиткові умінь обґрунтовувати судження щодо всього об'єму інформації, що міститься у всевітній інформаційній системі, що спонукатиме людину до виваженого ставлення до інформації, її творчого опрацювання та порівняння, перевірки на достовірність, розповсюдження тощо [4].

Отже, цифрову компетентність у широкому сенсі можна трактувати як наявність знань, умінь і здатності застосовування цифрових технологій у різних видах діяльності (навчанні, професійній діяльності) та участі у житті суспільства; вміння аналізувати, класифікувати, систематизувати, застосовувати програмні та електронні засоби.

Аналіз наукових підходів європейських учених щодо цифрової компетентності засвідчує, що вони послуговуються такими постулатами: кожен учень і студент розвивається протягом усієї своєї європейської шкільної освіти; цифрові компетенції необхідні, щоб сприяти впевненому, критичному, відповідальному та креативному використанню цифрових технологій для навчання, роботи та участі в житті суспільства.

Система цифрової компетенції школярів, на думку європейської наукової спільноти, містить п'ять компонентів: 1. Цифрова та інформаційна грамотність (уміння формулювати інформаційні потреби, знаходити та отримувати цифрові дані, аналізувати інформацію та зміст, визначати актуальність, знаходити джерела та систематизувати зміст цифрового контенту, оцінювання даних, інформації та цифрових даних та уміння розпорядитися інформацією та цифровими даними). 2. Комунікація та співпраця (усвідомлення культурної різноманітності, участь у житті суспільства та ухвалення рішень шляхом залучення до діяльності організацій громадського суспільства, цифрова ідентичність, репутація та мережевий етикет). 3. Створення цифрового контенту (створення та редагування цифрового вмісту, покращення та інтеграція інформації та змісту, покращення об'єму знань, дотримання авторського права, ліцензування цифрового контенту). 4. Безпека (для захисту пристроїв, вмісту, охорона фізичного і психологічного здоров'я (захист персональних даних та конфіденційність у цифровому середовищі), соціальне благополуччя та соціальна включеність, вплив цифрових технологій на навколишнє середовище, технології та їх використання, захист здоров'я та благополуччя, захист навколишнього середовища). 5. Вирішення проблеми (визначення потреб та проблем, розв'язання концептуальних проблем та ситуацій в цифровому середовищі, пошук технологічних відповідей щодо їх вирішення, використання цифрових інструментів для інноваційних процесів, цифрова еволюція (вирішення технічних задач і творче використання цифрових технологій, виявлення прогалів у цифровій компетенції) [3].

Сучасний цифровий світ надає дітям та учнівській молоді додаткові

можливості для освіти, самопізнання, саморозвитку, самореалізації та розширення комунікативних зв'язків. У 2020 році в Україні 93,5 % юнаків у віці від 15 до 18 років та 94 % дівчат користуються Інтернетом щоденно, а діти у віці до 15 років 80 % та 76 % відповідно [1].

У цьому зв'язку доцільно наголосити про необхідність становлення грамотної людини широкоформатного цифрового простору, здатної до ефективного споживання та використання його можливостей, формування культури безпеки життєдіяльності. Принагідно зазначимо, що виважене користування можливостями цифрового простору розширюють можливості забезпечення себе та свого життя від численних небезпек як у віртуальному просторі, так і в реальному житті.

Оскільки проблема безпеки життєдіяльності містить загальні закономірності виникнення небезпек, наслідки їх впливу на організм людини, захисту здоров'я та життя людини і середовища, підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності людини, то, відповідно, культура безпеки життєдіяльності – це рівень готовності та здатності людини до профілактики ризиків, попередження та зменшення шкоди різного роду небезпек для самої людини та суспільству в цілому. У цьому зв'язку ми розглядаємо цифрову компетентність щодо культури безпечної життєдіяльності як набуття знань, умінь використовувати цифрові технології для попередження різного роду небезпек для власного життя і здоров'я, розвивати творчі здібності та активну комунікацію, реалізацію власної громадянської позиції у сфері культури безпеки та цивільного захисту. Зауважимо, що ця компетентність активніше формується у продуктивній діяльності, що передбачає застосування на практиці набутих знань та умінь з безпеки життєдіяльності.

Оскільки виховання культури безпеки життєдіяльності дітей та учнівської молоді, як загалом, так і зокрема, у цифровому просторі є соціально значущою проблемою, її реалізація потребує об'єднання зусиль інститутів громадянського суспільства, окреслимо деякі кроки партнерства ГО ВДГР «Школа безпеки» та лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання

Інституту проблем виховання НАПН України з цієї проблеми у 2022-2023 рр. Так, у 2022 р. заплановано реалізацію проєкту «Безпека в житті – життя в безпеці», який спрямовано на формування у дітей та молоді культури безпеки життєдіяльності; вирішення проблеми адаптації дітей та молоді в умовах нестабільної соціальної та політичної ситуації в країні, навчання безпечній поведінці, способам захисту від небезпек, зокрема, при надзвичайних ситуаціях військового, природного, техногенного характеру, придбання ними здатності зберігати життя і здоров'я у несприятливих умовах, які загрожують життю, надання допомоги постраждалим, утвердження патріотизму, громадянської свідомості та активної громадянської позиції дітей та учнівської молоді.

З метою розширення можливостей ефективного користування та насичення цифрового контенту з проблеми культури безпеки життєдіяльності, розробляється інноваційний проєкт «Безпека життєдіяльності дітей – запорука майбутнього держави», результатом якого стане розроблення та започаткування «Порталу Безпеки» для дітей та молоді в інформаційному просторі України.

Вартує особливої уваги проведення Всеукраїнського конкурсу дитячої та юнацької творчості «Безпека в житті – життя у безпеці», який складається з таких жанрів мистецтва: авторська пісня, фотографії, створення відеороликів, казок, кросвордів, написання віршів, прозових творів, виготовлення м'яких іграшок, малюнків, плакатів соціальної реклами, електронних презентацій з різноманітних питань культури безпеки дітей та учнівської молоді.

У партнерстві з ГО ВДГР «Школа безпеки», Інститутом державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту відбувається розроблення інформаційних матеріалів (паперових та цифрових форматів) – «СТОП: вибухонебезпечні предмети» – для широкого використання у роботі з дітьми та молоддю щодо попередження травматизму, збереження життя та здоров'я.

Список використаних джерел

1. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. 2021. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Kontseptsiia-vykhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsyfrovomu-prostori.pdf>. (дата звернення: 11.04.2022)
2. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for

Lifelong Learning URL: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>. (дата звернення: 31.03.2022)

3. Digital Competence Framework for the European Schools Approved¹ by the Joint Teaching Committee – Meeting on 8 and 9 October 2020. URL: <https://www.eursc.eu/BasicTexts/2020-09-D-51-en-2.pdf> (дата звернення: 11.04.2022)

4. Gilster, P. (1997). Digital Literacy. New York, NY: John Wiley & Sons, Inc.

О.І. Остапенко, м. Київ

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ «ЗАХИСТ УКРАЇНИ» ДЛЯ ЗЗСО В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В статті висвітлюються пропозиції щодо оновлення навчальної програми «Захист України» «рівень стандарту» для закладів загальної середньої освіти в умовах збройної та інформаційної агресії з боку російської федерації проти України.

***Ключові слова:** начальна програма, захист України, формування, зміст, державний стандарт, проєкт.*

Реалії війни, характер бойових дій, стратегія та тактика дій Збройних Сил України проти російських військ, принципи широкомасштабного розгортання територіальної оборони та тотального національного спротиву обумовлюють потребу в терміновому й принциповому оновленні навчальної програми «Захист України» «рівень стандарту» для закладів загальної середньої освіти.

Ґрунтуючись на розроблених положеннях викладання предмета Захист Вітчизни [1; 2; 3; 4; 5; 6], зважаючи на актуальність та складність виконання такого завдання пропонуємо:

- при розробленні проєкту нового державного стандарту профільної середньої освіти предмет «Захист України» виокремити в окрему освітню галузь, яка спрямована на формування у здобувачів освіти оборонної свідомості та оборонних компетентностей;

- переглянути кількість навчальних годин відведених на вивчення предмета Захист України, збільшивши навчальні години на: цифрову безпеку в умовах кібервійни; засади організації та реалізації доктрини національного спротиву; військово-польові заняття з тактичної медицини, вивчення різних видів зброї, тренування зі стрільби, навчально-польові заняття, цивільний захист і формування знань, умінь та навичок компетентно діяти в надзвичайних

умовах;

- забезпечити фахове викладання предмету «Захист України» у системі загальної середньої освіти. Необхідно, відійти від практики залучення до викладання цього предмету вчителів-сумісників. У доборі вчителів предмету «Захист України» доцільно надати перевагу особам, що пройшли військову службу у Збройних Силах України, Національній Гвардії України, Національній поліції України, Службі Безпеки України, Державній Прикордонній Службі, силах територіальної оборони Збройних Сил України за останні 8 років;

- розробити типову освітню програму підвищення кваліфікації (передпідготовки) викладачів предмета «Захист України» для імплементації наявного досвіду бойових дій та національного спротиву у педагогічну практику;

- для військовослужбовців без фахової педагогічної освіти, що виявили бажання викладати предмет «Захист України» розробити систему короткострокових та середньострокових освітніх курсів з основ педагогічної діяльності в закладах загальної середньої освіти;

- розробити підручники з предмета «Захист України» нового покоління з урахуванням пропозицій щодо оновлення змісту навчальної програми «Захист України» «рівень стандарту» для закладів загальної середньої освіти.

- посилити наукові дослідження спрямовані на створення інноваційного науково-методичного забезпечення національно-патріотичного, військово-патріотичного та громадянського виховання в системі освіти, формування оборонної свідомості;

- розробляючи навчальну програму з предмета «Захист України», принципово важливо, щоб зміст програми ґрунтувався не за діючим державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, який затверджений постановою КМ України ще в 2011 році (№ 1392 від 23.11.2011 р.), а на положеннях нового державного стандарту профільної середньої освіти, який на сьогодні розробляється.

Пропозиції щодо оновлення змісту навчальної програми «Захист України» «рівень стандарту» для закладів загальної середньої освіти подані в таблиці 1.

Таблиця 1.

Пропозиції щодо оновлення змісту навчальної програми «Захист України» «рівень стандарту» для закладів загальної середньої освіти подані

Зміст чинної навчальної програми «Захист України»	Пропозиції щодо оновлення (доповнення) до змісту навчальної програми «Захист України»	Обґрунтування
1	2	3
Розділ І. Основи національної безпеки України (2 години) 1. Система світової колективної безпеки. Система національної безпеки України. 2. Національні інтереси України та загрози національній безпеці. Воєнна доктрина України.	Доповнити Розділ І. Основи національної безпеки підпунктами (4 години) 3. Національний спротив в системі національної безпеки України 4. Роль військово-патріотичного виховання у формуванні оборонної свідомості громадян	Доцільно ввести нові параграфи, які відображають доктринальні принципи надання обороні України всеохоплюючого характеру, сприяння забезпеченню готовності до національного спротиву, що визначено Законом України «Про основи національного спротиву» (Редакція станом на 19.02.2022 р.)
Розділ відсутній	Розділ. Цифрова безпека та кібервійни 1. Стратегія та тактика інформаційної війни. 2. Основи цифрової безпеки у соціальних медіа та соціальних мережах 3. Базові прийоми та інструменти протидії інформаційній дезінформації у соціальних он-лайн мережах. 4. Сучасні інноваційні засоби ведення гібридних війн. 5. Правила поведінки в умовах інформаційної блокади.	Використання цифрових засобів у намаганнях дестабілізувати роботу критичної інфраструктури, інформаційних каналів, масштабні кампанії з дезінформації та дестабілізації у соціальних медіа, використання геолокацій фото та відеоконтенту у соціальних мережах засвідчують, необхідність введення в навчальну програму з предмета «Захист України» розділів, що відображають алгоритми, прийоми та алгоритми: 1. Протидії пропаганді; 2. Дезінформації щодо військових злочинів, військових здобутків противника, небезпеки техногенних і природних катастроф.

1	2	3
		<p>3. Умінь цифрового захисту персональної інформації від ураження потенційно небезпечного програмного забезпечення.</p> <p>4. Поводження у разі втрати мобільного та інтернет зв'язку.</p>
Розділ відсутній	<p>Розділ. Підготовка до Національного спротиву в Україні</p> <p>1. Система військово-патріотичного виховання старшокласників у підготовці до національного спротиву.</p> <p>2. Рух опору.</p> <p>3. Не військові методи національного спротиву.</p> <p>3. Правила життєдіяльності в районах бойових дій та тимчасово окупованих територіях.</p>	<p>Розділ спрямований на формування знань про механізми організації національного спротиву та руху опору; не військових методів інформаційного, організаційного, трудового сприяння національному спротиву; алгоритмів підготовки громадян до життєдіяльності під час ведення бойових дій та тимчасово окупованих територіях</p>
<p>Розділ V. Вогнева підготовка (19 годин)</p> <p>1. Стрілецька зброя та поведження з нею</p> <p>2. Правила стрільби по нерухомих цілях та цілям, що з'являються.</p> <p>3. Загальні поняття балістики.</p> <p>4. Ручні гранати та поведження з ними.</p>	<p>Доповнити Розділ V. Вогнева підготовка параграфами, збільшивши кількість годин на 4 години.</p> <p>5. Тактико-технічна характеристика українського протитанкового ракетного комплексу (ПТРК) «Стугна-П».</p> <p>6. Тактико-технічна характеристика американського протитанкового ракетного комплексу (ПТРК). «Джавелін» (англ. «Javelin»).</p>	<p>Пропонуємо зробити таке доповнення з метою ознайомлення учнів старших класів із сучасними протитанковими ракетними комплексами вітчизняного та зарубіжного виробництва.</p>
<p>Розділ IX. Домедична допомога (13 годин).</p> <p>Базова підтримка життя.</p> <p>Надання домедичної допомоги при кровотечах</p> <p>Домедична допомога в умовах бойових дій (тактична медицина, військово-польові заняття)</p>	<p>Збільшити кількість годин відведених на вивчення домедичної допомоги до 21 години.</p> <p>Доповнити Розділ IX. Домедична допомога параграфами:</p> <p>1. Основи тактичної медицини (військово-польові заняття)</p> <p>2. Догоспітальна допомога дітям</p>	<p>Масове ураження і фізичний терор цивільного населення, зокрема дітей, в районах ведення бойових дій і ускладнення доступу до фахової медичної допомоги обумовлюють потребу у формуванні первинних знань та вмінь надавати невідкладну домедичну допомогу.</p>

Список використаних джерел

1. Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти: *метод. посіб.* / [Остапенко О. І. (ред.), Зубалій М. Д., Тимчик М. В.].

Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 168 с.

2. Остапенко О., Тимчик М. Військово-патріотичне виховання старшокласників у контексті положень «Нової Української школи». *Методист*, № 5. 2018. С. 48-51.

3. Остапенко О., Зубалій М., Тимчик М. Формування готовності старшокласників до захисту Вітчизни. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Вип. 22. 2018. С. 214-226.

4. Остапенко О., Тимчик М. Стан військово-патріотичного виховання старшокласників в умовах ідейно-світоглядної конфронтації: аналіз результатів дослідження. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Вип. 25. Кн. 2. 2020. С. 56-71.

5. Почепцов Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології ХХІ століття. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія». 2017. 260 с.

6. *Форми і методи формування в учнів готовності до захисту Вітчизни: метод. рекомендації.* / [Зубалій М. Д. (ред.), Остапенко О. І., Тимчик М. В.]. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 2019. 72 с.

З.В. Охріменко, м. Київ

АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СУЧАСНИХ УЧНІВ

У статті висвітлено результати вивчення особливостей розвитку професійно-ціннісних орієнтацій у сучасних учнів. Обґрунтовано методiku формувального етапу дослідження та визначено умови ефективності педагогічної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій у учнів. Зроблено висновок про позитивний вплив запропонованої педагогічної технології на процес формування професійно-ціннісних орієнтацій

Ключові слова: *ціннісні орієнтації, професійно-ціннісні орієнтації, педагогічна технологія, професійне самовизначення, підлітки, старшокласники.*

Необхідність цілеспрямованого методично обґрунтованого процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій у сучасних учнів обумовлена рядом факторів. По перше, професійно-ціннісні орієнтації є значним важелем ефективного професійного становлення особистості, зокрема, основою професійного самовизначення учнів. По друге, починаючи зі старшого підліткового віку, людина здатна усвідомлювати свої власні цінності й активно визначати власну позицію щодо цінностей тих чи інших соціальних груп, тобто здійснювати ціннісно-сміслову орієнтацію (за М. Гінзбургом) [1] відносно цінностей професійної діяльності. Таким чином, об'єктивна й суб'єктивна обґрунтованість зазначеного процесу має супроводжуватися привласненням професійних цінностей та їх усвідомленням як власних на основі самопізнання,

позитивного самоствалення та профоріентаційної самодіяльності. Отже, забезпечення особистісного і професійного самовизначення учнів було і залишається пріоритетним завданням освітнього процесу.

Відповідно до зазначеного вище та базуючись на компонентній технології сходження особистості до духовних цінностей [2], зміст формування професійно-ціннісних оріентацій учнів до трудової діяльності, на нашу думку, полягає в оволодінні учнями об'єктивними знаннями про специфіку майбутньої трудової діяльності, які складають підґрунтя їхніх емоційних переживань (емоція бажання), що спонукають до емоційно-ціннісної діяльності учнів (Я-виклик) та виявляються в готовності втілювати привласнену духовну цінність у практичну сферу (вчинок), яка супроводжується переживанням особистісної самоцінності. Отже, розвивальний рух учнів здійснюється від уявлення про специфіку майбутньої трудової діяльності до усвідомлення себе як суб'єкта професійного становлення; від позитивного ставлення до майбутньої трудової діяльності до емоційно-ціннісного самоствалення; від здатності приймати на себе відповідальність за власну трудову діяльність до уміння організувати власну професійно-ціннісну діяльність. Поєднує ці ланки самодіяльність учня, спрямована на самопізнання, позитивне самоствалення, самоефективність.

Результати констатувального експерименту, метою якого було вивчення особливостей сформованості професійно-ціннісних оріентацій у учнів підліткового і старшого шкільного віку, дали змогу виявити ряд чинників, які негативно впливають на ефективність формування в учнів професійно-ціннісних оріентацій до трудової діяльності. Зокрема, науково-методичне забезпечення процесу профільного і професійного самовизначення потребує оновлення в умовах реформування освіти. Простежується зосередженість педагогічних працівників на суто навчальній складовій освітнього процесу. Учні базової і старшої школи переважно мають суперечливу систему ціннісних оріентацій, що втілюється у несформованості професійно-ціннісних оріентацій до трудової діяльності. Так, найменш розвиненим як у старшокласників, так і у підлітків є вміння узгоджувати вимоги майбутньої сфери професійної

діяльності і власні індивідуальні особливості, а також ситуативна спроможність досягати поставлених цілей, певної профорієнтаційної мети. Визначено, що 57 % учнів мають поверхові та несистематичні знання про майбутню трудову діяльність. Найбільш проблемною ділянкою для учнів є уміння узгоджувати власні індивідуальні особливості з вимогами бажаної професії та потребою у представниках певних професій на ринку праці. Наймеш виявленими є мотиви служіння та стабільності місця проживання, при цьому у первинній сформованості мотивів до навчання і праці домінуючими є навчально-пізнавальні мотиви, а невираженими – соціальні мотиви. Навчання і праця у частини учнів супроводжується зниженням самопочуття, активності і настрою, що негативно позначається на результатах діяльності. У цілому учні позитивно ставляться до саморозвитку як до процесу, але при цьому не володіють навичками саморозвитку, що унеможливує його реалізацію на практиці.

З метою вивчення можливості удосконалити процес формування професійно-ціннісних орієнтацій в учнів до трудової діяльності розроблено методіку формувального етапу дослідження. На першому етапі формувального експерименту обґрунтовано технологію формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності в умовах профільного навчання. При обґрунтуванні означеного поняття ми виходили з того, що сучасне розуміння педагогічної технології пов'язане з пошуком способів максимального підвищення результатів за допомогою аналізу, відбору, конструювання та контролю всіх ланок освітнього процесу. Базуючись на істотних ознаках педагогічних технологій, визначено, що технологія формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності в сучасних соціально-економічних умовах постає як сукупність способів, прийомів, принципів і методів профорієнтації, що базуються на методичному арсеналі особистісно орієнтованого підходу та відповідають таким вимогам, як діалогічність, діяльнісно творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку, представлення учню необхідного простору свободи для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і засобів у

професійному самовизначенні і подальшому професійному становленні [3; 4]. Сутність такої технології полягає в тому, що вона базується на рефлексивно-вольових механізмах особистості, яка самовизначається у професії. Зміст технології розкривають сукупність способів, прийомів, принципів і методів профорієнтації, обумовлених її метою і завданнями, послідовністю їх реалізації, наявністю відповідного інструментарію. Невід'ємною частиною технології є діагностичні процедури, що містять критерії, показники й інструментарій вимірювання результатів діяльності. У профорієнтаційній технології принципово важливою стороною є позиція дитини, її ставлення, активність стосовно власного професійного самовизначення. Саме тому інтереси учня, його можливості, здібності та потенціал, визнання його автономії, повага до його індивідуальності мають перебувати у центрі профорієнтаційного процесу. За таких умов профорієнтаційна взаємодія з учнем полягає в зміщенні акцентів з орієнтування на самоорієнтування, з розвитку на саморозвиток, з визначення на самовизначення.

Визначено, що умовами ефективності технології формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності є розв'язання наступних завдань: сприяння розвитку і саморозвитку учнів, виходячи з їх індивідуальних особливостей; підвищення продуктивності освітнього процесу за рахунок особистісного (самоціннісного) забарвлення предметного матеріалу; надання учням простору для прояву креативності та створення умов для самовираження; сприяння духовному вихованню і особистісному зростанню підростаючого покоління. Наголошено, що результативність зазначеної технології буде залежати від систематичності, цілісності, керованості змісту, форм і методів формування професійно-ціннісних орієнтацій у учнів до трудової діяльності та постійного моніторингу передбачуваних змін.

На наступному етапі формувального експерименту здійснено безпосереднє впровадження запропонованої системи заходів формування професійно-ціннісних орієнтацій в учнів до трудової діяльності, а саме: розширено діапазон форм і методів профорієнтаційної роботи з учнями

(профорієнтаційні лекції, вебінари, круглі столи, тематичні зустрічі, бесіди, ціннісна професійно-перетворювальна діяльність, тренінг, консультування, «профорієнтаційне портфоліо») та наповнено їх самоціннісним та професійно-ціннісним змістом.

За результатами формувального експерименту встановлено зміни рівнів сформованості в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності: високий рівень 24 % у експериментальній і 18 % у контрольній групах (приріст 10 % у експериментальній і 4 % у контрольній), середній рівень 48 % у експериментальній і 34 % у контрольній групах (приріст 19 % у експериментальній і 5 % у контрольній), і відповідно низький рівень 28 % у експериментальній і 48 % у контрольній групах (зменшення на 29 % у експериментальній і на 9 % у контрольній).

Зростання рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності у експериментальній групі надало підстави стверджувати, по-перше, про керованість цього процесу, по-друге, про ефективність позитивного впливу на нього запропонованої педагогічної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій в учнів до трудової діяльності. Таким чином, результати проведеного дослідження, в ході якого було вивчено особливості сформованості професійно-ціннісних орієнтацій сучасних учнів до трудової діяльності, обґрунтовано й впроваджено педагогічну технологію, засвідчили можливість цілеспрямовано впливати на процес формування професійно-ціннісних орієнтацій в учнів та ефективність запропонованих заходів.

Список використаних джерел

1. Гинсбург М. Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема. *Вопросы психологии*, № 2. 1988 С. 19-26.
2. Бех І. Д. Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей. *Початкова школа : науково методичний журнал*. 2018. № 1. С. 5-10.
3. Закатнов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: *монографія*. Київ: Педагогічна думка, 2012. 160 с.
4. Педагогічні технології підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри: методичний посібник / Д. О. Закатнов та ін. Київ: ПТТО НАПН України, 2015. 221 с.

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННОГО СВІТОГЛЯДУ ТА ЦІЛІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ: БАЛАНС, ВРАХУВАННЯ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ

У статті обґрунтовано процес формування природоохоронного світогляду як форми духовно-практичного освоєння світу людиною. Визначено критерії та показники для дитячих природоохоронних організацій. Конкретизовано форми та методи впровадження цього процесу в умовах партнерської взаємодії громадської організації.

Ключові слова: громадська організація, природоохоронний світогляд, цілі сталого розвитку.

Природний світ не має кордонів: природна зона не закінчується на межі однієї держави, а вітер та хмари мігрують без віз та паспортів. Наша планета – це глобальна природна система, тож не дивно, що й заходи щодо її збереження мають бути глобальними. Саме тому у 2015 р. було затверджено Цілі сталого розвитку (ЦСР), які ще називають «Глобальними цілями» – це загальний заклик до дій, спрямованих на те, щоб покінчити з бідністю, захистити планету і забезпечити мир і процвітання для всі людей у світі.

В документі ПРООН зазначено, що «...ЦСР працюють у дусі партнерства і прагматизму, і спрямовані на правильний вибір з метою стабільного підвищення якості життя для майбутніх поколінь. Вони містять чіткі орієнтири та цільові показники, які всі країни мають запровадити відповідно до власних пріоритетів і екологічних проблем світу загалом. ЦСР є інклюзивним порядком денним. Вони усувають основні причини бідності та об'єднують нас для запровадження позитивних змін для людей і планети» [3].

30 вересня 2019 р. підписаний Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.», в якому підтримано забезпечення досягнення глобальних цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладених у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна». Тож маючі чіткі критерії та індикатори необхідно залучити усі державні та соціальні інститути заради досягнення ЦСР й заклади освіти та громадські організації не можуть залишитися осторонь цього процесу, адже саме на них покладено важливу

місію формування природоохоронного світогляду молоді й всього суспільства, що є основою мотивації збалансованого природокористування [5].

Військова російська агресія принесла в Україну страшні руйнування, поранення і загибель сотень військовослужбовців та мирних мешканців міст і сіл в різних куточках нашої держави.

Російські окупанти в ході війни спричиняють техногенні катастрофи. Дії російських військових кваліфікуються відповідно до міжнародного права як геноцид, військові злочини та злочини проти людяності, в тому числі, злочини проти довкілля.

Щодня загострюється екологічна ситуація і на порядку денному постають питання:

- потенційних загроз та наслідків руйнування об'єктів військової та критичної інфраструктури, екологічно небезпечних підприємств;
- проблеми поводження з відходами, небезпечними хімічними речовинами та об'єктами;
- стану водних ресурсів та проблем водопостачання;
- забруднення ґрунтів, порушення ландшафтів, природоохоронних об'єктів та територій; ризиків небезпечних техногенних змін екологічного стану зони впливу Чорнобильської АЕС та локальних підвищень радіаційного фону;
- ускладнення санітарно-епідеміологічної ситуації, наслідки для життя та здоров'я людей.

Діяльність громадських організацій, зокрема, дитячих та природоохоронних, під час війни стає вкрай актуальною через активізацію неформальних процесів, спрямованих на виховання дитини, надання інформації, захист довкілля та досягнення цілей збалансованого розвитку.

З метою формування природоохоронного світогляду дитячі природоохоронні організації, осередки ВДС «Екологічна варта» зокрема, у своїй діяльності використовують такі форми роботи, як тренінг, бесіда, практична акція, конкурс, семінар, конференція, слухання.

За результатами бесід із координаторами об'єднань та підлітками було виявлено, що для досягнення позитивного виховного результату у дитячому об'єднанні необхідно використовувати методи прямого впливу, а також опосередкованої та довготривалої дії.

Вплив на свідомість та поведінку дитини буде ефективним за умов насичення усіх сфер дитячого життя у дитячому об'єднанні. Педагогічно-координатори розглядають методи виховної діяльності як засоби взаємодії з дітьми, організації та самоорганізації їх життя, психолого-педагогічного впливу на їх свідомість та поведінку, стимулювання до діяльності.

У діяльності дитячої громадської організації доцільно використовувати такі форми і методи, які дозволяють водночас надавати знання, виховувати, здійснювати практичні заходи з реалізацією розвивального і розважального компонентів. Діяльність має будуватися таким чином, щоб підлітки отримували знання, навички поведінки та закріпили набуті уміння у практичній діяльності. Важливим є не проведення одноразових короткострокових заходів, а впровадження у діяльність довгострокових програм [1; 2].

Прикладом тривалої освітньої взаємодії є впровадження освітнього модуля «Основи стратегії сталого розвитку в Україні», що було організовано у 2016 році Всеукраїнською дитячою спілкою «Екологічна варта» за підтримки Всеукраїнської екологічної ліги, Програми розвитку ООН в Україні, Міністерства освіти і науки України, Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України [4].

Метою впровадження освітнього модуля було формування активної громадянської позиції учнів щодо збалансованого розвитку економіки, політики, суспільства України шляхом активного застосування знань про сталий розвиток у повсякденному житті. Основними формами та методами проведення навчальних занять модуля були лекції, дискусії, практичні роботи, семінари, рольові ігри. Перевірка знань включала такі форми, як захист суспільно важливих проєктів, аналітичні висновки за результатами виконаних практичних робіт.

У цілому після впровадження модуля підвищено рівень розуміння впливу на формування нових моделей економіки, політики, суспільства в Україні, прийняття державних рішень та позиції місцевих громад та показники рівня розвитку особистої відповідальності за майбутнє суспільства, за розвиток соціально-економічних систем, за збереження довкілля.

У подальшому особливу увагу необхідно приділити вивченню стратегічних засад формування сталого розвитку, реалізації Конвенцій Ріо (Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, Конвенція про охорону біологічного різноманіття, Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням). Варто також ширше використовувати активні та інтерактивні форми і методи роботи з підлітками для вдосконалення виховної діяльності з питань сталого розвитку. Доцільним також буде збільшення частоти використання таких форм роботи, як захисти суспільнозначимих проєктів.

Список використаних джерел

1. *Бібліотека Всеукраїнської екологічної ліги. Серія «Екологічна освіта та виховання».* Стратегія ЄЕК ООН з освіти в інтересах збалансованого розвитку. – 2. Київ: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2006. № 3. 39 с.

2. Білявський Г. О., Тимочко Т. В., Пашенко О. В. Національні проблеми освіти і наукового забезпечення у сфері збалансованого розвитку. *Бібліотека Всеукраїнської екологічної ліги. Серія «Стан навколишнього середовища».* Освітні та етичні засади збалансованого розвитку. – Київ: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2008. № 7. С. 2-7.

3. Глобальні цілі сталого розвитку. 2021 URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html> (Дата звернення: 30.03.2021)

4. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». 2021 URL: <https://cutt.ly/zQfr9SQ> (Дата звернення: 30.03.2021)

5. Цілі сталого розвитку та Україна. 2021 URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina> (Дата звернення: 30.07.2021)

В.В. Рагозіна, м. Київ

ПАРАМЕТРИ ВИМІРУ ЯКОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У КРАЇНАХ ЄС І В УКРАЇНІ

Розглянуто проблему якості дошкільної освіти і параметрів її виміру у законодавчому полі країн Євросоюзу і України. Проаналізовано міжнародні стандарти якості дошкільної освіти і нормативні документи у галузі дошкільної освіти України з метою порівняння підходів та критеріїв якості дошкільної освіти. Зроблено висновки про пріоритетність доступності і якості дошкільної освіти в Україні як основних напрямів її

реформування відповідно до сучасних нормативних документів країн ЄС.

Ключові слова: *якість освіти, якість дошкільної освіти, параметри якості дошкільної освіти, країни Європейського Союзу, Україна, нормативні документи.*

Проблема якості дошкільної освіти (далі – ДО) є актуальною в умовах глобальних політичних, ідеологічних, економічних, соціальних і культурних викликів світовому освітянському співтовариству. Якість освіти є показником рівня розвитку не тільки системи освіти, а й всієї країни у певний історичний період, оскільки якість освіти є змінною результатуючою і як динамічна система змінюється відповідно до запитів особистості, суспільства і держави. У зв'язку з цим якість ДО нині є предметом досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, інституцій і організацій регіонального й світового рівня.

За своєю сутністю якість освіти розуміється як «багатовимірна модель соціальних норм і вимог до особистості, освітнього середовища, в якому відбувається її розвиток, та системи освіти, яка реалізує її на певних етапах навчання» [5, с. 58]. Системне дослідження якості освіти передбачає визначення термінології, показників і процедур оцінювання освітнього процесу, результату і системи організації моніторингу на різних рівнях (індивідуальному, локальному, муніципальному, регіональному, державному). Відповідно, об'єктами оцінювання можуть бути внутрішні і зовнішні характеристики якості освіти [5, с. 59]. Отже, говорячи про якість освіти і її моніторинг, слід розуміти, що підлягають вимірюванню такі її складові, як освітній процес, освітній результат і освітня система; кожна з них передбачає свої параметри оцінювання.

З огляду на те, що якість освіти визначають як збалансовану відповідність певного освітнього рівня (наприклад, дошкільної освіти) затвердженим освітнім нормам і стандартам, стисло розглянемо результати міжнародних досліджень щодо якості ДО і параметрів її оцінки, дослідимо перспективність відповідних завдань у законодавстві України.

Питання якості ДО відображено у міжнародному і національному законодавствах, дослідженнях вітчизняних вчених (В. Алямовська, Л. Артемова, Г. Беленька, І. Карабаєва, Л. Козак, О. Кононко, О. Коваленко,

К. Крутій, Н. Лисенко, Т. Лукіна, О. Половіна, Т. Піроженко, Н. Савінова та ін.). Європейський досвід ДО представлено дослідженнями В. Зебзеєвої, С. Дудко, Л. Козак, Т. Кристопчук, Л. Литвин, Т. Поніманської, С. Сисоєвої та ін.

Означена проблема активно вивчалась фахівцями країн Європейського союзу (далі ЄС) в останнє десятиліття; розробки пришвидчились в період 2018-2021 рр. Створені міжнародними інституціями документи міжнародного рівня задають орієнтири у розробці параметрів якості і моніторингу ДО кожною з європейських країн. Серед них: звіт Робочої групи з питань розроблення показників «Європейської системи якості дошкільної освіти та догляду за дітьми» (2014); звіт Європейської Комісії «Вимоги щодо компетенції у системі освіти та виховання дітей молодшого віку» (2011, 2014, 2016); «Системний підхід до якості послуг для дітей молодшого віку від 3 до 10 років. Документальне дослідження» (2018). Так, у документі «Критерії якості дошкільної освіти»: звіт за результатами дослідження в межах міжнародного проекту «Міжнародні критерії якості дошкільних освітніх програм» (2018) виокремлено такі параметри оцінювання якості дошкільної освіти, як якість освітньої структури, якість освітнього процесу і якість освітніх результатів.

Як зазначено у Європейському стовпі соціальних прав, кожна дитина в ЄС має право на доступну та якісну освіту та догляд. Відповідно у 2019 р. Радою ЄС прийнято Рекомендацію щодо високоякісної дошкільної освіти та догляду за дітьми; її структура якості налічує 5 компонентів: доступність, педагогічні кадри, освітні програми, моніторинг та оцінювання, управління і фінансування. З метою ознайомлення практиків із інструментарієм і методикою оцінювання фахівцями Робочої групи надаються рекомендації щодо цього [7]. Зреалізувати внутрішню систему забезпечення якості освіти дітей раннього і дошкільного віку покликані шкали, що дозволяють виміряти як окремі фактори (APEEC, CIS, CLASS, ELLCO), так і здійснити комплексне оцінювання якості освіти в закладах дошкільної освіти (ECERS) [4]. Отже, Європейська рамка якості ДО і догляду за дітьми, методики вимірювання якості ДО сприяють

реформуванню ДО у напрямі покращення всієї дошкільної сфери в багатьох країнах, і зокрема, в Україні.

Якість дошкільної освіти виступає пріоритетом державної політики України – дана теза червоною лінією проходить у ряді законодавчих документів (Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий стандарт дошкільної освіти України, Концепція освіти дітей раннього і дошкільного віку, Розпорядження Кабінету міністрів України, Накази МОН України). Доступність і якість дошкільної освіти визначають стратегічними напрямками освітнього розвитку дітей в Україні [3].

Система дошкільної освіти функціонує з метою забезпечення формування у вихованців компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» і державним стандартом. Відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, державним стандартам визначає якість освіти. Базовим компонентом дошкільної освіти України визначено вимоги до компетентностей та результатів освіти дошкільників 6 (7) років та умови їх досягнення на кінець навчання, на які орієнтуються практики ДО.

Питання якості освіти в Україні є предметом досліджень фахівців таких інституцій, як НАПН України, МОН України, Український інститут розвитку освіти України, Державна служба якості освіти України. З метою визначення спільного бачення критеріїв якості ДО країн ЄС Україна взяла участь у проєкті «Міжнародні критерії якості дошкільних програм», при цьому оцінка критеріїв (взаємодія педагога з дітьми, якість взаємодії працівників закладів ДО з родинами вихованців, педагогічна орієнтація і освітня структура) корелювала з оцінками учасників інших країн [8, с. 12]. На основі напрацювань закордонних колег, за сприяння Команди підтримки реформ МОН України, Всеукраїнського фонду «Крок за кроком», ЮНІСЕФ в Україні, Українським інститутом розвитку дитини підготовлено ряд публікацій з виокремленими показниками якості ДО – гра, взаємодія, спілкування, формування життєвих та академічних навичок, безпека й все, що засвідчує розвиток дитини [2; 6]. Їх і пропонується взяти до уваги.

Зважаючи на те, що вітчизняним практикам бракує інструментів здійснення моніторингу якості ДО, використовуються зарубіжні нароби (ECERS-3 для оцінювання середовища дітей 3-5-ти років, ECERS-R – середовища, з яким взаємодіють діти раннього віку). Важливо, що шкала ECERS фіксує не результати освітнього розвитку, а якість умов і процесів, завдяки яким кожна дитина отримує максимум можливостей для свого розвитку [4]. Шкала дозволяє зорієнтувати керівників і вихователів щодо актуальних умов розвитку дитини та коригувати роботу у перспективі підвищення якості освітнього процесу у закладі. З метою допомоги закладам ДО у реорганізації освітніх й управлінських процесів на оновлених засадах Державною службою якості освіти України розроблено кейс методичних матеріалів щодо створення внутрішньої системи забезпечення якості освіти [1].

Отже, результати моніторингу якості ДО виступають підставою покращення якості освітніх послуг і формування освітньої політики на всіх рівнях. Зокрема, якість дошкільної освіти уможлиблює і пришвидчує ефективні зміни у житті країн і людства в цілому. Україна формує державну політику з пріоритетами доступності та якості ДО у відповідності до сучасних нормативних документів країн ЄС. Позиції українських і зарубіжних фахівців щодо якості ДО, складових її структури і параметрів виміру співпадають, що засвідчує єдиний підхід до забезпечення якості ДО. Наявна тенденція міжнародного співробітництва українських інституцій і їх спеціалістів з провідними міжнародними організаціями слугує створенню посібників, адаптації міжнародних шкал і методик оцінювання якості ДО у вітчизняних закладах дошкільної освіти. Водночас, реалізація вітчизняних законодавчих засад щодо якості ДО зумовлює розробку теоретичного базису і методичного супроводу забезпечення якості освіти дітей раннього і дошкільного віку на концептуальних засадах філософії підтримки дитини – з використанням потужного потенціалу вчених НАПН України і практиків дошкільних установ.

Список використаних джерел

1. Беленька Г. В., Коваленко О. В., Шинкар Т. Ю. Якість дошкільної освіти в Україні та країнах ЄС: параметри виміру та методичний супровід. *Педагогіка формування творчої*

особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020, № 72. 33 – 39.

2. Ключові показники якості дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/01/25/Klyuchovi%20pokaznyky%20yakosti%20doshkilnoyi%20osvity.pdf> (дата звернення: 28.03.2022).

3. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. *Національна академія педагогічних наук України*. Київ: «ФОП Ференець В.Б.», 2020. 44 с.

4. Крутій К., Попович О. ECERS-R для оцінки сенсорно збагаченого середовища груп раннього віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, № 10. 2020. С. 12-16.

5. Ляшенко О. І. Якість як феномен освіти. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету*, Вип. 9. 2003. С. 58 - 59.

6. Що таке якісна дошкільна освіта: дайте своїй дитині успішний старт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/10576/file/NUMO-brochure1.pdf> (дата звернення: 28.03.2022)

7. Ініціативи дошкільної освіти та догляду. Європейський освітній простір. Якісна освіта та навчання для всіх. URL: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/early-childhood-education-and-care/early-childhood-education-and-care-initiatives> (дата звернення: 28.03.2022).

8. Карандій В. Діяльність Українського інституту розвитку освіти: реформи у дошкільлі. *Дошкільне виховання*. 2020, № 8. С. 10-12.

О.Д. Рейпольська, м. Київ

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ: ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розкрито поняття «система забезпечення якості освіти» та «якість дошкільної освіти» крізь призму вітчизняних та Європейських нормативно-правових документів, що регламентують діяльність закладів дошкільної освіти. Проаналізовано сучасні наукові підходи до визначення якості дошкільної освіти. Наголошено, що багатоаспектність поняття якості дошкільної освіти вимагає полікритеріального підходу до здійснення її моніторингу.

Ключові слова: *якість дошкільної освіти, система забезпечення якості освіти, внутрішня система забезпечення якості дошкільної освіти, зовнішня система забезпечення якості дошкільної освіти, заклад дошкільної освіти.*

Упродовж останніх років Україна впевнено рухається шляхом глибоких і структурних реформ, які спрямовані на підвищення добробуту та рівня життя громадян. В умовах цих трансформаційних процесів якість освіти відіграє важливу роль у процесі побудови європейського суспільства та економічного зростання України. Саме тому сучасна дошкільна освіта в Україні має відповідати світовим освітнім тенденціям, вимогам держави, і соціокультурним цінностям країни, бути спроможною задовольнити освітні потреби її громадян.

Система забезпечення якості у сфері дошкільної освіти формується відповідно до Закону України «Про освіту» та охоплює систему внутрішнього

та зовнішнього забезпечення якості освіти, а також інструменти, процедури, заходи підвищення якості освіти (стандартизацію, ліцензування, громадську акредитацію, інституційний аудит, моніторинг якості освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти, атестацію та сертифікацію педагогічних працівників, громадський нагляд–контроль).

Відповідно до сучасних наукових підходів, якість дошкільної освіти характеризують як багаторівневе і багатоаспектне поняття та визначають за сукупністю критеріїв: цілепокладання (оцінка мети і завдань на всіх рівнях здійснення освітньої діяльності); умови для ефективного розв'язання освітніх завдань (матеріально-технічне та кадрове забезпечення, рівень розвивального освітнього середовища, методичне забезпечення освітнього процесу); управління освітнім процесом, під час якого відбувається розвиток життєво необхідних навичок і базових особистісних якостей (оцінка механізмів та інструментів оптимальної організації надання освітніх послуг для задоволення потреб батьків, суспільства і держави); результат як рівень особистісних досягнень дитини тощо [3].

Серед вчених, які суттєво вплинули на дослідження проблеми підвищення якості освітнього процесу виділимо дослідження О. Баєр, Є. Березняк, А. Бондар, В. Бондар, Ю. Вергун, Р. Гурак, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Зверєва, Ю. Конаржевський, В. Кремень, Т. Лукіна, О. Ляшенко, С. Нерянова, Н. Омеляненко, Н. Островерхова, В. Панасюк, В. Пікельна, М. Поташник, І. Романюк, А. Субетто, Т. Шамовата, О. Швачова, Л. Шульга та ін. Дослідники наголошують, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави.

Проблемі підвищення якості освітнього процесу на державному та регіональному рівнях присвячені дослідження таких вчених як В. Бегей, Є. Березняк, В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Зверєва, В. Кремень, Т. Лукіна, О. Ляшенко, Н. Островерхова, В. Панасюк, В. Пікельна, М. Поташник, А. Субетто, Т. Шамовата та ін. Дослідники погоджуються, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки

держави.

Більшість науковців і практиків, які працюють у галузі освіти, вважають проблему підвищення якості освіти центральною для реформування освіти в цілому. Головним сьогодні є усвідомлення цієї проблеми, розуміння, що таке якість освіти, чим вона визначається, від чого залежить, як її можна підвищити та чому з таким утрудненням просувається цей процес. Саме тому все більша кількість освітян усвідомлює, що ігнорування або приниження ролі будь-якого елемента освітнього процесу або виду змісту освіти завдає величезної шкоди інтересам не лише окремої особистості, але і всього суспільства, прогрес якого прямо пов'язаний з якістю освіти. Так, О. Ляшенко розглядає якість освіти як політичну, соціальну, управлінську, педагогічну категорії, наголошує, що уряди багатьох країн спрямовують державну освітню політику на поліпшення якості освіти, що підтверджується відповідними міжнародними дослідженнями [1].

Дослідник М. Тализін підкреслює, що якість освіти є багатогранною категорією, яка за своєю сутністю відображає різні аспекти освітнього процесу – філософські, соціальні, педагогічні, політичні, демографічні, економічні та інші. Якість освіти розглядається в таких вимірах, як: суспільний ідеал освіченості людини; результат її навчальної діяльності; процес організації навчання і виховання; критерій функціонування освітньої системи [4].

Системне дослідження якості освіти, на думку Я. Яхніна, передбачає вивчення комплексу проблем, що охоплюють: а) з'ясування сутності базових понять якості освіти (її означення, структурні компоненти, властивості, критерії і норми тощо); б) визначення процедур і показників оцінювання якості освіти (як освітнього процесу, його результату, функціональної системи); в) проведення моніторингу та прийняття управлінських рішень з метою забезпечення встановлених норм якості освіти на всіх її рівнях [6].

Якісна освіта нині є однією з обов'язкових умов успішного існування будь-якої країни. Світове співтовариство визнало, що освіта, добробут і здоров'я людини – головні чинники рівня її життя, а якість освіти є пріоритетом у розвитку громадянського суспільства. Нові цивілізаційні виклики у багатьох

країнах привели до справжнього освітнього буму, до хвилі глибоких реформ чи модернізації систем освіти, і Україна не є винятком. Припускаємо, що сучасні процеси реформування в освітній галузі пов'язані з діяльністю значної кількості впливових міжнародних організацій, серед яких Рада Європи, Міжнародний департамент стандартів, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація Об'єднаних Націй (ООН), Європейська комісія тощо.

Одним із найважливіших для світової спільноти документів є програма «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р.», ухвалена на саміті ООН у 2015 р. [2]. Цей документ визначає основні пріоритети людства, серед яких – доступ до освіти для всіх як запорука добробуту народів і націй. Урядом України затверджено національні завдання, а індикатори для моніторингу виконання завдань та цільові орієнтири для досягнення до 2030 р. відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [5]. У документі проголошено курс України на досягнення найвищих стандартів якості в освіті.

Аналіз літературних джерел свідчить, що стратегія якості освіти нині є підґрунтям в освітній політиці багатьох країн світу. Такий процес, започаткований наприкінці ХХ ст. (Велика Британія, Нідерланди, Польща, США, Угорщина, Скандинавські країни та ін.) триває й донині (Німеччина, Румунія, Франція, Чехія, країни СНД та ін.).

Міжнародною організацією зі стандартизації ІСО прийняте таке визначення якості: «Якість – сукупність характеристик об'єкта, що відносяться до його здатності задовольняти встановлені та передбачувані потреби».

Таким чином, проблема якості освіти виявляється у протиріччі між сучасними потребами виробництва, економіки і суспільства та системою освіти, що не завжди та не в усьому відповідає цим потребам. Іншими словами, якість освіти не дозволяє ставити та вирішувати ті цілі розвитку, які необхідні сучасному суспільству. Саме тому для вирішення цієї проблеми необхідне загальне усвідомлення важливості якісної освіти, установлення причин

зниження якості або уповільнення її зростання, формування системи управління якістю в комплексі всіх її параметрів-спеціалізації функцій аналізу, планування та контролю, створення механізмів мотивування, диверсифікованості управлінської діяльності за критеріями якості. Дослідження триває, у подальших публікаціях спробуємо надати відповіді на ці питання.

Список використаних джерел

1. Ляшенко О. Якість освіти як чинник розвитку української школи. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2012. Вип. 4. С. 225-229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2012_4_31
2. Програма «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>
3. Системи якості в освіті / За заг. ред. Ю. П. Адлера. Київ, 2000. 56 с.
4. Талізін М. Проблеми якості освіти. Київ: Наукова думка, 2006. 112 с.
5. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
6. Яхнін Я. Сучасні підходи до якості освіти. Київ: Наук. думка, 2006. 143 с.

І.В. Руденко, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЗАУРОЧНОЇ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ У МЕДІАПРОСТОРИ

Internet-платформи широко використовуються у дистанційному навчанні та вихованні. Застосування цифрових комунікаційних засобів інформації в активних формах спілкування охоплює масовість аудиторії та можливість впливу на емоції та мотиви завдяки інтерактивній частині media. Комунікативно-художня спрямованість завдань сприяє самостійній роботі у media-просторі підліткам-новачкам, а образотворче мистецтво впливає на особистість підлітків як арт-терапія в умовах воєнних дій та карантинних обмежень.

Ключові слова: арт-терапія, online-заняття, самостійна робота підлітків, цифрові комунікаційні засоби.

Зміна характеру взаємодії учасників навчального процесу в умовах воєнного стану та карантинних обмежень обумовлюють дистанційний навчально-виховний процес.

Використання цифрових комунікаційних засобів інформації в активних формах спілкування забезпечує масовість аудиторії та можливість впливу на емоції та мотиви завдяки інтерактивній частині media. Це уможливорює зворотний зв'язок між запитаннями до учасників процесу та їх відповідями. Надає їм можливість відчувати, що їх чують. З іншої сторони цей процес

сповільнений та потребує чіткого керівництва щодо надання їм почергового вислову своєї думки, відповідно обговорюваної теми. Викладач стає фасилітатором, який направляє та допомагає утримувати двохсторонній зв'язок між учасниками навчально-виховного процесу.

Media-простір уможлиблює використання нестандартного підходу до проведення заняття у віртуальній позаурочній образотворчій діяльності підлітків. Доречна імпровізація, яка дозволяє не дотримуватися чітких етапів навчально-виховного процесу, методів, різноманітних видів роботи. Окрім того, вона обумовлена потужним засобом арт-терапії – образотворчим мистецтвом, що сприяє корекції підліткової психіки (пізнавальної, поведінкової, емоційно-особистісної сфери). За дослідженням Н. Токаревої та А. Шамне, підлітки усвідомлюють соціальну значимість власної участі в реалізації різних видів діяльності, вступають у нові взаємовідносини між собою, оскільки кожна така діяльність виконується колективно, а її результати по-справжньому оцінюються знову-таки у колективі. Сфера пізнавальних інтересів підлітків набуває ознак пізнавальної самодіяльності – самостійного пошуку та набуття знань, формування корисних умінь, навичок, компетентностей. Всі ці новоутворення призводять до виникнення у підлітків саморефлексії на власну поведінку всередині різних колективних взаємин, вміння оцінювати свою поведінку і своє «я» за певними критеріями [2, с. 205–212].

Якісні зміни у підлітковому віці, супроводжуються появою у них власних ціннісних уявлень на тлі значних суб'єктивних труднощів різного порядку та виникненням об'єктивних труднощів у їх вихованні. На думку І. Беха, становлення ціннісних уявлень на основі морально-духовних утворень підлітків набувають статусу особистісної цінності суб'єкта, а мета виховного впливу емоційної інформації «полягає у створенні таких умов, за яких певна, майже індіферентна суспільна цінність зачепила б вихованця «за живе» [1, с. 15].

Отже, віртуальна позаурочна образотворча діяльність – складова частина у дистанційному навчально-виховного процесі, одна із форм

організації розширення, поглиблення знань та удосконалення практичних умінь й навичок підлітків з образотворчого мистецтва, цікавого забезпечення їхнього вільного часу. Самосвідомість, саморефлексія у підлітковому віці і є основою для виховної роботи в цей відповідальний період становлення особистості підлітка.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей організації віртуальної позаурочної образотворчої діяльності підлітків, віртуальної художньої комунікації та арт-терапевтичних можливостей образотворчого мистецтва.

Поставлена мета вимагає виконання певних завдань: окреслити умови організації віртуальної позакласної образотворчої діяльності підлітків, з'ясувати місце художньої комунікації під час проведення online-занять, арт-терапевтичні можливості завдань з образотворчого мистецтва.

Організація позаурочної образотворчої діяльності підлітків у media-просторі також, як і у реальному часі, має задовольняти їхні інтереси до образотворчого мистецтва і запити на розвиток індивідуальних творчих здібностей і нахилів до нього. Оскільки будь-яка позаурочна виховна робота будується на принципах добровільної участі підлітків, то потрібно їх заінтригувати ідеєю, яка заохотить до участі у гуртковій роботі.

Отже, одна з умов її організації залежить від ідеї, яка буде провідною упродовж всього навчально-виховного процесу дистанційного навчання (пропозиції ідеї, її колегіальне обговорення з підлітками та корекція). Наскрізна ідея віртуальної позаурочної образотворчої діяльності криється у мистецьких проектах, які передбачають як колективну, так і індивідуальну творчість, що відповідає особливостям підліткового віку. Мистецькі проекти сприяють створенню одноосібних презентацій з публічною доповіддю або відеороликів з коментарем, влаштування мікрогрупами media-виставок як мистецьких творів, так і власних (індивідуальних, тематичних), віртуального дослідження мистецьких творів та творчістю певного митця, media-альбому з цікавими незвичайними фактами з творчого життя певного митця, media-колекції мистецьких артефактів, випуску віртуальних каталогів, брошур з принтами

власних робіт, організація media-конкурсів із залученням однокласників, друзів, батьків; репортажам з місця подій з фотофіксацією (весняні етюди, цікавинки із життя тварин та птахів) тощо.

Наступною умовою організації віртуальної позаурочної образотворчої діяльності підлітків є використання цифрових комунікаційних засобів інформації. Найпопулярніші навчальні *Internet*-платформи включають Class Room, Meet, Zoom, Instagram, міжплатформу Telegram. Постає вибір media: *Internet*-платформи з наданням посилання на неї, планування годин та днів проведення, індивідуальної консультації, узгоджені з підлітками, створення групи на Messenger *Viber* чи міжплатформі Telegram, а також індивідуальне спілкування на цих же media завдяки дзвінку чи *SMS*, мати зв'язок по *e-mail*.

Для забезпечення художньої комунікації організуємо online-заняття комунікативної спрямованості (заняття-публічної доповіді, заняття-обговорення, заняття-репортажі, заняття-експеримент, заняття-дослідження), де вони матимуть змогу спробувати себе у ролі доповідача, експерта, дослідника, репортера, зможуть прийняти участь у диспуті чи полеміці. Підготовка доповідей сприяє розвитку комунікативних умінь, навичок самостійної роботи, мислення, пробудженню інтересу та захоплююче порівняння поглядів. Актуальне художньо-практичне завдання зі створення маски за мотивами масок середньовіччя, дозволить відволіктись від проблем пандемії, які полонили світ в усі часи. Також інтерес підлітків можуть викликати організація віртуальних тематичних вечорів «У майстерні митця (віртуальна зустріч у вигляді фрагменту документального чи художнього фільму)», «Мистецька бесіда «Таємниці картин художників, що надихали режисерів». Наприклад, картина Пітера Брейгеля Старшого «Шлях на Голгофу (Хресний шлях Христа), 1564 рік» та однойменний фільм знятий за мистецтвознавчою книжкою Майкла Гібсона «Вітряк і хрест» польським артхаусним режисером Лехом Маєвським.

Наступний приклад, документальний фільм «Марина Абрамович: в присутності художника». У фільмі йдеться мова про актуальний вид мистецтва – *performance*, свого роду гра, яка сприяє вираженню самотності.

Запропоновані завдання та підготовка мистецьких заходів відволікатимуть підлітків від тривоги, поганого настрою, занурюватимуть у цікавий світ мистецтва, його історію, можливість порівнювати події минулих часів із сьогоденними реаліями. Вони базуються на постулаті «Навчаючи когось, навчаєшся сам».

Отже, головною умовою організації віртуальної позаурочної діяльності підлітків стає організація стосунків на рівні творчої співдружності та співробітництва вихованців та педагогів. Виокремлено умови організації віртуальної позакласної образотворчої діяльності підлітків: створення духовно-пізнавального середовища як наскрізного стержня для всіх online-занять або online-мистецьких заходів; використання цифрових комунікаційних засобів інформації та навчальних *Internet*-платформ у Media-просторі; забезпечення художньої комунікації завдяки online-заняттям комунікативної спрямованості; пропонування різноманітних завдань з арт-терапевтичним ефектом: дослідницьких, експериментальних, пошукових, інтегративних, евристичних.

Образотворче мистецтво виступає арт-терапевтичним засобом з корекції психоемоційного стану підлітків під час воєнного положення в Україні та пандемії. Подальшого дослідження потребує віртуальна художня комунікація підлітків.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. *Навчально-методичний посібник*. У 2-х кн. Кн. 1. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
2. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія: *навчальний посібник* [для студентів вищих навчальних закладів]. Київ, 2017. 548 с. URL: http://dglib.nubip.edu.ua/bitstream/123456789/4347/1/Tokareva_V%d1%96k_ped_psihol.pdf

Ю.О. Свистунова, м. Київ

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПСИХО-СОЦІАЛЬНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Визначені актуальні проблеми психологічної допомоги населенню в умовах соціальних потрясінь, категорії осіб, що потребують допомоги, стратегію психо-соціального відновлення особистості; проаналізовані переваги застосування методології арт-терапії.

Ключові слова: арт-терапія, підлітки, психо-соціальне відновлення особистості,

учасники бойових дій, емоційне вигоряння, творчість.

В останні роки українські психологи та психотерапевти отримали такі професійні виклики, які навіть не могли собі уявити. Суспільство зіштовхнулося з такими випробуваннями та соціальними потрясіннями, яких не було в досвіді незалежності нашої країни: воєнні дії (антитерористична операція з використанням важкої зброї), внутрішні переселенці, економічна криза, яка призвела до зростання безробіття, зниження матеріальної забезпеченості населення та інших соціальних проблем. 24 лютого 2022 р. всім українцям кинули ще один виклик: почалась повномасштабна війна на всій території України. Всіх поглинуло велике горе, але найбільш уразливими очевидцями цих подій є діти. Дитині дуже важко усвідомити, що триває війни, що вибухи, які лунають за вікном це не вибухи салютів, а вибухи ракет. Люди бояться кожного звуку, навіть переїхавши в безпечне місце людині важко відчувати себе в безпеці.

Головним завданням дорослих у такий нестабільний та небезпечний час має бути турбота про психоемоційний стан дітей. Якнайкраще із цим допомагає впоратись арт-терапія, спрямована на подолання сильних емоцій та переживання негативного досвіду, який складно висловити словами.

Як в Україні, так і за кордоном, велика кількість волонтерів організовує вистави, майстер-класи з ліплення і малювання, допомагаючи відволікати малечу від смутку і війни.

Арт-терапія – це вид психотерапії та психологічної корекції, заснований на мистецтві та творчості. Вперше цей термін був використаний Андріаном Хілом у 1938 р. при описі своєї роботи з хворими на туберкульоз та незабаром отримав широке поширення.

У вузькому сенсі слова під арт-терапією зазвичай мається на увазі терапія образотворчим мистецтвом з метою впливу на психоемоційний стан людини.

Поступово, протягом ХХ ст., арт-терапія стає невід'ємною частиною соціальних заходів профілактичного й реабілітаційного характеру, медичної, психотерапевтичної та педагогічної практики.

Арт-терапія надає можливість особистості виразити себе «іншими голосами»: рухами, кольором, формою, пластикою, глиною, ландшафтом.

Найбільшою мірою потребують психологічної допомоги: вимушені переселенці (і ті, хто мешкав в зоні бойових дій, і ті, хто покинув; демобілізовані військовослужбовці (учасники бойових дій, інваліди, поранені); громадські активісти та волонтери, що відчують наслідки емоційного вигоряння.

Актуальними проблемами психологічної та психотерапевтичної допомоги населенню є: подолання наслідків психотравмуючих подій; діагностика та психотерапія ПТСР; заходи з реабілітації постраждалих, адаптації в нових соціальнопсихологічних умовах [1; 4].

Ці проблеми вирішуються через реалізацію наступних завдань в роботі з будь-якої категорією тих, хто потребує допомоги:

- підвищення мотивації на психологічну роботу;
- пізнання себе, усвідомлення власних потреб, бажань, деструктивних моделей поведінки, відновлення відчуття особистісної цінності, укріплення образу Я та впевненості у власних силах;

- подолання відчуття ізольованості та навчання іншим моделям комунікації, відновлення старих та побудова нових стосунків, формування групової ідентичності, відновлення відчуття приналежності к певним групам та спільнотам (родинним, професійним тощо);

- пошуки сенсу життя, вирішення екзистенційних питань;
- розвиток навичок саморегуляції.

Визначимо стратегію психо-соціального відновлення особистості:

- усвідомлення існуючих проблем психічного профілю;
- вивільнення та усвідомлення, диференціація сильних почуттів, що, супроводжують кризові стани, важкий період життя;

- пошук та створення ресурсів, прийняття ресурсів виживання та подолання, що задіяні в травматичному чи кризовому досвіді;

- переосмислення власного досвіду та прийняття себе «нового», побудова

нових когнітивних, комунікативних та поведінкових патернів, виявлення, усвідомлення та привласнення нових ресурсів, можливостей та здібностей.

Впровадженню цієї стратегії повністю відповідає методологія арт-терапії як методу допомоги особистості, в тому числі соціально-психологічної. Ми визначаємо арт-терапію через поняття «зцілення»: арт-терапія – це спосіб зцілення за допомогою творчого самовираження, де «зцілення» – це досягнення клієнтом цілісності.

Перевагами застосування арт-терапії з метою психосоціального відновлення особистості для учасників бойових дій, вимушених переселенців, громадських активістів, що перебувають в стані емоційного вигорання, є:

1. Арт-терапія завжди надає ресурс, тому що апелює до творчої складової психіки, відбувається пошук можливостей самозцілення, залучення внутрішніх ресурсів людини.

2. Можливість через творчість обійти «цензуру свідомості» надає можливість роздивитися та дослідити власні несвідомі процеси, приховані ідеї і стани, бажані соціальні ролі та форми поведінки, що знаходяться в «витісненому вигляді» або мало проявлені в житті [2]. Символічна мова як одна з основ образотворчого мистецтва дає можливість людині виразити свої почуття, дослідити власні моделі комунікації, поведінки, які знаходять своє відображення в створених образах. Адже метод арт-терапії заснований на механізмі проєкції: все, що створюється клієнтом, є проєкцією частини його внутрішнього світу назовні – на образотворчі матеріали, втілення частини «Я» в художньому образі. Арт-терапія – метод, орієнтований на інсайт клієнта.

3. Арт-терапія як засіб невербального спілкування є цінною для тих, кому важко описати словами свої переживання (відомо, що травма закарбовується на рівнях тілесних і емоційних переживань та образів уяви) [3]. Творча діяльність створює умови для зближення людей, розуміння одне одного через сприймання створених образів, співпереживання. Арт-терапевтична методологія передбачає безумовне прийняття клієнта у будь-яких його проявах.

4. Малюнок (танець, мелодія тощо) в арт-терапевтичному процесі є

певним матеріальним полем для метафоричної взаємодії, дозволяє по-новому поглянути на ситуацію та знайти шлях до їх вирішення. Усвідомлення власних деструктивних патернів взаємодії, можливість трансформації їх в цьому полі створює умови для інтеріоризації отриманого досвіду та побудови нових стратегій поведінки. Арт-терапія заснована на мобілізації творчого потенціалу людини, внутрішніх механізмів саморегуляції та зцілення, відповідає потребі людини в самоактуалізації, в розкритті нових можливостей і ствердження свого індивідуально-неповторного способу буття-в-світі [2].

Крім того, власна діяльність, власна творчість, можливість вибору теми або матеріалів допомагає клієнтові – чи учаснику бойових дій чи переселенцю – набутти самостійності, не переносити відповідальність на інших, допомогти йому приймати рішення, здійснювати вибір, брати на себе відповідальність.

Список використаних джерел

1. Беляєва М. Арт-педагогіка для вчителя. *Освіта України*, № 1-2. 2014. С. 6-12.
2. Вознесенська О. Л. Ресурси арт-терапії на допомогу вимушеним переселенцям. *Практичний посібник*. Київ: Human Rights Foundation, 2015. 50 с.
3. Маслова В., Лубківський І. Метод творчої реабілітації в роботі з учасниками бойових дій. *Простір арт-терапії: зб. наук. праць*. Вип. 2(18). 2015. С. 65-80.
4. Вознесенська О. Л., Сидоркіна М. Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: *практичний посібник*. Київ: Золоті ворота, 2015. 148 с.

С.В. Семенюк, м. Київ

ПОЗИТИВНЕ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЗВО ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОБУТНОСТІ ІНШИХ НАРОДІВ: ЗМІСТ ПОНЯТТЯ

У статті розглядається зміст поняття позитивного ставлення студентів закладів вищої освіти до національної самобутності інших народів і надається його характеристика як науково-педагогічної категорії.

Ключові слова: *позитивне ставлення, національна самобутність, позитивне ставлення до національної самобутності інших народів.*

Період навчання у закладах вищої освіти є важливим у житті молоді, тому що саме в цей час студенти не тільки здобувають знання та навички щодо обраної професії, але й здобувають досвід включення у нове середовище, побудови міжособистісних стосунків в умовах закладу освіти. Однією з ознак сучасних закладів вищої освіти є полікультурність. Тому виховний процес у

зкладах вищої освіти спрямовується на побудову гармонійних стосунків, успішної взаємодії у багатонаціональному студентському колективі з метою подальшого поширення цих навичок на суспільство в цілому.

У сучасному інформаційному просторі існує багато можливостей для отримання інформації про різні народи і країни, їх традиції та звичаї, особливості культури. Молодь схильна до аналізу і критичного осмислення інформації, прагне сформулювати власну позицію щодо глобальних процесів і подій у світі. Але навіть в умовах вільного доступу до інформації частина студентів зберігає стереотипне, часто упереджене ставлення до представників інших народів. Варто також наголосити на вікових особливостях студентів ЗВО. Вік 18-20 років – це період активного розвитку моральних, етичних та естетичних якостей особистості, становлення та стабілізації характеру, а також період оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини. Крім того, відбуваються зміни в мотивації і в системі ціннісних орієнтацій. Саме тому виховний процес у ЗВО має бути орієнтований на подолання стереотипного мислення, сприяти розвитку гармонійних міжособистісних взаємин. Підґрунтям для цього мають стати знання про національні традиції і звичаї інших народів, повага до культури і мови, навички конструктивної взаємодії.

В українській педагогічній науці наявні дослідження щодо формування у студентів позитивного ставлення до навчання та різних його складових (Н. Черняк, Л. Жданюк, Є. Скріннік та ін.); виховання позитивного ставлення у різних вікових групах (К. Журба, М. Тимчик, Л. Гуцан, З. Амет-Уста та ін.); виховання позитивного ставлення у дітей в закладах освіти різних типів (Л. Марущак, О. Вільхова та ін.). Теорія ставлень особистості знайшла своє відображення в сучасних теоретичних та емпіричних психологічних дослідженнях І. Беґа, Г. Гончарова, С. Ларіонова, М. Кузнецова, П. Макаренка, О. Ляшенка та ін. Питання національної самобутності розглядаються істориками, культурологами, філологами в контексті самоідентифікації людини як представника певної нації, носія мови, культури, духовних цінностей та

традицій народу.

У той же час цілісного дослідження щодо виховання позитивного ставлення у студентів ЗВО до національної самобутності інших народів немає.

Поняття позитивного ставлення є частиною більш широкої наукової категорії, а саме – категорії «ставлення», що розглядалась науковцями у різних аспектах. Так, І. Бех зазначає, що, «власне, ставлення особистості впливає у процесі накладання її емоції на предмет, який вона певною мірою усвідомлює, пізнає» [3, с. 155]. Категорія «ставлення», на його думку, є ключовою для процесу формування і розвитку особистості, оскільки за її допомогою розкривають становлення смислового зв'язку, єдності людини і світу, самого змісту цієї єдності: чи буде вона морально-конструктивною чи деструктивною стосовно індивіда [3, с. 155]. З. Амет-Уста зазначає, що, виходячи із змісту наукових положень, можна дати таке визначення категорії «ставлення» – це суб'єктивний, заснований на індивідуальному досвіді, вибірковий зв'язок людини з різними значущими для неї сторонами дійсності [2, с. 23].

Позитивне ставлення розглядається у психології як вияв особистістю позитивних емоцій до певних об'єктів, сфер діяльності, до самого себе, інших людей.

Близьким до поняття «позитивне ставлення» є поняття «доброзичливого ставлення», яке розглядається як спосіб прихильного ставлення до інших, в основі якої лежить бажання зробити кому-небудь добро, користь; ознака гуманного ставлення до інших [1, с. 141].

У проєкті Закону України «Про Основи державної етнонаціональної політики» запропоновано таке визначення національної самобутності групи – це етнічна, культурна, мовна та релігійна своєрідність групи осіб певної національності [4, с. 21]. На сьогодні це єдине визначення цього поняття.

Отже, за результатами аналізу та узагальнення складових компонентів поняття «*позитивне ставлення до національної самобутності інших народів*» ми пропонуємо таке його визначення: це інтегрована моральна якість особистості, яка виявляється в усвідомленні власної унікальності та

унікальності інших, у толерантному сприйнятті іншої національної культури, здатності розуміти почуття, потреби і проблеми інших, вмінні відстоювати свою позицію та протидіяти дискримінації за національною ознакою, критично оцінювати власну поведінку та поведінку інших з морально-етичних позицій.

Питання реформування системи вищої освіти є вкрай важливим для України, і необхідною складовою цього питання є виховний компонент, завдяки якому відбувається і розвиток особистості, й реалізація мети навчального процесу у закладах вищої освіти. І, хоча з огляду на успішну майбутню професійну діяльність, у закладах вищої освіти більше уваги приділяється навчальному процесу і опануванню нових знань, все ж позитивне ставлення студентів до національної самобутності інших народів може бути досягнуто лише у виховному процесі. Врахування вікових і соціальних-психологічних особливостей студентів надає можливість визначити методи виховання і створити ефективні педагогічні умови для виховання позитивного ставлення до національної самобутності інших народів у студентів ЗВО.

Завдяки міжособистісному спілкуванню студентів та навчанню в багатонаціональному колективі, а також завдяки поширенню у ЗВО практики стажувань закордоном, молоді люди мають змогу осмислити своє місце та місце свого народу у світовій спільноті, порівнюючи власне світосприйняття та сприйняття середовища, в якому вони живуть, з іншими народами та державами. Критичне несприятливе ставлення до інших народів і недостатнє розуміння їх світогляду і звичаїв може мати руйнівний негативний вплив на роботу і спілкування у студентському колективі, а також негативно впливати на майбутню професійну діяльність, зокрема, спричиняти невірне осмислення поведінки представників інших народів та ускладнювати комунікацію між студентами, ставати причиною численних і безпідставних міжетнічних конфліктів між ними.

Отже, гармонізація комунікації студентів може бути досягнута лише шляхом виховання у процесі навчання та у позанавчальній діяльності позитивного сприйняття національної самобутності інших народів на засадах

взаємоповаги і взаєморозуміння. Набуті знання та навички також стануть у нагоді для українських студентів у випадку продовження навчання у закладах вищої освіти за кордоном, а також у майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Алексеевко Т. Ф. та ін. Соціальна педагогіка: *словник-довідник*. Вінниця: Планер, 2009. 548 с.
2. Амет-Уста З. Р. Виховання доброзичливого ставлення до людей різних національностей у дітей старшого дошкільного віку в поліетнічному середовищі. *Дис.... канд. пед. наук: 13.00.07*. Київ, 2014. 212 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Вибрані наукові праці. Т 1. Чернівці: Букрек, 2015. 837 с.
4. Котигоренко В. До питання про концептуальні засади етнонаціональної політики України. Проект Закону України «Про Основи державної етнонаціональної політики». *Політичний менеджмент*, № 4. 2006. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kotyhorenko_do_pytannia.pdf

Т.С. Скурда, м. Київ

ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ПРАКТИК У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

У статті розкрито значення використання ігрових практик і технологій у патріотичному вихованні молодших підлітків, проаналізовано вікові особливості молодшого підліткового віку, визначено ризики та можливості застосування ігрових практик у патріотичному вихованні.

Ключові слова: *патріотичне виховання, молодші підлітки, вікові особливості, ігрові практики.*

Реформування української освіти передбачає вдосконалення та оновлення змісту освітньої діяльності, актуалізує пошук інноваційних форм і методів роботи. Однією з відповідей на виклики сучасності є використання ігрових практик і технологій для розв'язання поставлених виховних завдань.

Впровадження ігрових практик в процес патріотичного виховання дозволяє розширити методичний інструментарій, додатково вмотивувати та зацікавити молодших підлітків до вивчення історії України, її культурних надбань, осмислення цінностей, розуміння важливості захисту Вітчизни, значення участі в житті країни кожного громадянина тощо.

Як зазначає Марко М., використання навчально-ігрових технологій в освіті пояснюється тим, що гра є природною пізнавальною діяльністю людини.

Саме тому до гри, як більш зрозумілої діяльності, звертаються педагоги з метою посилення, активізації більш складної діяльності – навчально-пізнавальної. Використання ігрових практик та технологій є доволі складним процесом одночасного застосування психологічних, педагогічних, методичних знань з метою активізації і підвищення ефективності освітнього процесу, забезпечення успішності й розвитку особистості [2].

Впровадження елементів гри в процес патріотичного виховання вважаємо особливо ефективним в молодшому підлітковому віці. На це є декілька причин.

Для молодшого підліткового віку характерне виникнення почуття дорослості, бажання не тільки здаватися, а й відчувати себе дорослим (особливо гостро це почуття проявляється в старшому підлітковому віці). Бажання брати участь у житті дорослих і готовність отримувати доручення, характерні для дорослого життя поєднані з прагненням автономії та самостійності, бажанням довести спроможність та готовність до дорослого життя. Все спонукає молодшого підлітка до пошуку визнання та поваги з боку як однолітків так і значущих дорослих.

Завдяки включенню у роботу з молодшими підлітками елементів гри, вони можуть реалізувати свої прагнення через можливості, які наявні у ігровій діяльності. Так, є нагода проявити себе у якості лідера команди, взяти на себе відповідальність при виконанні певного завдання, спробувати свої сили при прийнятті рішення, від якого залежатиме перебіг гри (змагань, конкурсу, проекту), виявити самостійність суджень та сміливість при відстоюванні власної позиції тощо.

Прагнення до самопізнання, як ще одна ключова характеристика молодшого підліткового віку, може бути реалізована через прийняття різних ролей та моделей поведінки. Організація діяльності з елементами ігор багатоваріативна і відкриває можливості для того, щоб допомогти молодшим підлітками розібратися в собі, дізнатися більше про себе самих та перевірити на практиці стійкість власних установок у різних ігрових та життєвих ситуаціях.

Наступною важливою характеристикою даного вікового періоду є

бажання належати до певної групи, коли спілкування стає основною діяльністю. Залучення молодших підлітків до ігрової діяльності через участь у командній, колективній грі дає змогу реалізувати бажання спілкуватися, досягати спільних результатів, вчить налагоджувати взаємодію, шукати спільність, уникати розбіжностей та, у разі необхідності, знаходити шляхи виходу із конфліктних ситуацій.

Така залученість допомагає проявляти та цінувати індивідуальні риси кожного, реалізовувати себе, враховувати індивідуальні інтереси та працювати на спільний результат.

Реалізація ігрових практик перетворює діяльність, спрямовану на патріотичне виховання, на школу поведінки, простір для самовдосконалення та самореалізації, де ігрові елементи органічно поєднуються зі ціннісними та змістовими установками, які закладаються педагогом. Для застосування ігрових практик у виховному процесі важлива наявність певних аспектів, зокрема:

- динаміка – використання сценаріїв, що вимагають уваги користувачів та реакції в реальному часі;
- механіка – використання характерних сценарних елементів (нагороди, статуси);
- естетика – створення загального ігрового враження, що сприяє емоційній залученості користувача;
- соціальна взаємодія – широкий спектр технік, що забезпечують взаємодію користувачів, характерну для ігор [1].

Акцентуємо увагу на тому, що використання ігрових практик ні в якому разі не передбачає заміщення навчання чи виховання, а виступає ще одним методичним інструментом для роботи з молодшими підлітками у контексті патріотичного виховання. Серед ризиків, які можуть виникати у процесі впровадження ігрових практик варто звернути увагу на наступні:

- надмірне захоплення ігровими техніками всупереч збалансованості з іншими формами роботи;
- вмотивованість та включеність молодших підлітків у виховний процес

може спадати при відсутності ігрових стимулів;

- поверхнєве ставлення учасників до процесу, як результат – недовготривалий виховний ефект;

- перевага зовнішніх стимулів над внутрішньою мотивацією;

- зростання конкурентності всередині колективу (класу).

Для уникнення даних ризиків важливо враховувати наступні аспекти при впровадженні ігрових практик у процес виховання патріотизму молодших підлітків:

- при організації виховного процесу змістове наповнення має превалювати над зовнішньою формою, оскільки змістове наповнення гри важливіше, ніж її організаційна структура;

- інтеграція ігрових елементів у процес виховання має бути домірною, не замінювати собою інші форми роботи, а доповнювати їх;

- ігрові практики варто вбудовувати в освітній та виховний процес як частину культури навчання та виховання, один із способів діяльності для досягнення результату;

- організація діяльності має концентруватися на досягненні спільного результату та важливості досягнень кожного учасника, таким чином уникаючи конкурентності всередині колективу.

Таким чином, теорія та практика використання елементів гейміфікації у патріотичному вихованні молодших підлітків засвідчує, що даний методичний інструментарій має ряд переваг: різноманітність форм та методів роботи, можливість використовувати традиційні форм роботи у новому, осучасненому контексті; мобільність та структурність різноманітних елементів дозволяє створювати багатоваріативні форми роботи та використовувати широкий арсенал активностей; спрямованість на формування знань, умінь та навичок, притаманних громадянину-патріоту, емоційна включеність учасників; створення умов для отримання нового досвіду, випробування своїх сил, знань, умінь тощо.

Список використаних джерел

1. Бугайчук К. Л. Гейміфікація у навчанні: сутність, переваги, недоліки. Дистанційна

освіта України. Харків. 2015. С. 39-43.

2. Марко М. М. Сутність навчально-ігрових технологій. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. Вип. 11. 2016. С. 58-64

Л.М. Сокол, м. Київ

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРУ НА ПОЧУТТЯ ГІДНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Розглянуто специфіку сприйняття особистістю інформації з інтернет-джерел щодо війни в Україні. Наголошено на важливості врахування інтерпретацій подій, що відбуваються, як механізму підвищення психологічної стійкості особистості

Ключові слова: психологічна безпека, гідність, війна.

В умовах жорстких реалій війни, у яких перебувають громадяни України з 24 лютого 2022 р., в їх свідомості відбуваються значні трансформаційні процеси, пов'язані з накопиченням нової, негативної інформації, емоцій, почуттів та подій. Так, після Бучанської трагедії, матеріали про яку були оприлюднені в інтернет-просторі 4 квітня поточного року, у більшості наших громадян, за результатами проведеного нами опитування, спостерігалися важкі емоційні стани, що характеризувались ними як спустошення, «стопор», шок, розпач, відчай тощо.

Разом з усвідомленням жахливих наслідків, що відбулися внаслідок вторгнення на територію нашої держави військ Росії, приходило усвідомлення незворотності втрат, що посилювало почуття пригніченості наших громадян.

Інформація, щодо скоєних на підступах до Києва звірств окупантів, масові згвалтування та тортури, не лише вплинула на емоційну сферу людини, але й давила на почуття власної гідності, яке пов'язане, в першу чергу, не лише зі станом особистої безпеки і задоволенням первинних потреб, але й з правом на свободу та підконтрольність власного життя. Саме ця можливість діяти чи не діяти за своєю волею, зберегти контроль хоча б над деякими важливими аспектами життя, здатність утримати за собою певну зону свободної поведінки, за думкою Бруно Беттельхейма – в'язня таборів СС, обумовлює можливість виживання в нестерпних умовах. Однак, кадри, що обійшли весь світ з

зображенням багаточисельних жертв трагедії, несли саме цю інформацію – щодо неконтрольованості власного життя. Саме тому, вони мали значний психологічний вплив на аудиторію, особливо ту її частину, що найбільше ідентифікувала себе з місцем або жертвами трагедії.

Враховуючи вище зазначене, необхідно підкреслити, що почуття безпорадності, втрати контролю є небезпечними для психологічної стійкості особистості, підриває її волю [1]. Бруно Беттельхейм наголошує на тому, що люди, які вважають, що їм немає на що сподіватися, що вони ніяк не можуть впливати на свій стан, стають ходячими трупами. Вони не здатні чинити опір, бо втрачають останню мотиваційну силу – здатність осмислювати власну поведінку і в будь-яких обставинах обирати власне ставлення до того, що відбувається [2; 3].

Тому при інтерпретації будь-яких психотравмуючих подій важливо не лише правдиво передавати інформацію, а й демонструвати своє ставлення до неї, наповнювати її особистісними переживаннями та екзистанційним смислом. Останній мотивує супротив особистості щодо саморуйнації, дає можливість зберегти власну гідність та волю до перемоги.

Список використаних джерел

1. Бех І. Від волі до особистості. Київ: Україна Віта, 1995. 202 с
2. Беттельхейм Б. Люди в концлагере. Махіма-lib. 2002. 200 с.
3. Франкл В. Людина в пошуку смислу. Книжковий клуб. 2011. 160 с.

М.В. Тимчик, м. Київ

ЗМІСТ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ 10-11-Х КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗКУЛЬТУРНО-МАСОВОЇ РОБОТИ

У статті розкрито зміст військово-патріотичного виховання учнів 10–11-х класів у процесі фізкультурно-масової роботи. Уточнено педагогічні умови військово-патріотичного виховання старшокласників й зазначено про необхідність використання у освітній практиці виховного потенціалу фізкультурно-масової роботи.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, старшокласники, фізкультурно-масова робота.

Ураховуючи ідейно-світоглядну конфронтацію, що склалася між

Україною і Російською Федерацією в результаті війни, яку здійснює Російська Федерація проти України, актуалізується проблема підвищення ефективності військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі фізкультурно-масової роботи з метою консолідації суспільства для гідного збройного захисту територіальної цілісності країни.

З'ясовано, що військово-патріотичне виховання старшокласників характеризується як морально-вольова діяльність, яка проявляється в активних діях учасників освітнього процесу; свідомому підпорядкуванню своїх дій нормам та правилам моралі; проявами рішучості, дисциплінованості, цілеспрямованості та ін.; готовністю до військової служби в Збройних Силах України та захисту України та умінням підпорядковувати дії соціальним установкам тощо.

Військово-патріотичне виховання 10–11-х класів у процесі фізкультурно-масової роботи вимагає від педагогів, які викладають предмет «Захист України», вчителів фізичної культури та тренерів впровадження ефективних змісту й педагогічних умов, використання оновлених та сучасних військово-спортивних видів діяльності у процесі проведення уроків, секційних та гурткових занять. З цією метою нами було організовано забезпечення педагогів належними освітніми та методичними матеріалами, зокрема, було розроблено «Лекторій для учителів» та ін.

Також нами було уточнено й впроваджено в освітній процес педагогічні умови, а саме: підготовка викладачів предмета «Захист України» та учителів фізичної культури до впровадження методики військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі фізкультурно-масової роботи; використання виховного потенціалу фізкультурно-масової роботи та військово-спортивних ігор в освітньому процесі ЗЗСО; змістово-методичне забезпечення військово-патріотичної вихованості старшокласників у процесі фізкультурно-масової роботи.

Зміст військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі фізкультурно-масової роботи включав впровадження в освітній процес

ефективних *методів* (метод доручення, педагогічної вимоги, створення ситуації успіху під час занять військово-спортивними іграми, уподібнення, заохочення, вправління у поведінці, переконання, дотримання правил та норм, які взаємодоповнювали й збагачували освітню роботу щодо досліджуваної категорії; *форм* (самостійна та колективна робота із учнями 10–11-х класів під час уроків із предмета «Захист України», занять фізичною культурою з елементами військово-спортивних ігор та єдиноборств, позакласні й позашкільні заняття з різних видів фізкультурно-масової роботи).

Одна з основних тез, покладених в основу формувального етапу експериментальної роботи відображає розуміння значення ролі учителів та тренерів у процесі військово-патріотичного виховання старшокласників засобами фізкультурно-масової роботи [1].

Значущість педагогів у процесі військово-патріотичного виховання полягає в можливості здійснювати ефективні освітні впливи на учнів 10–11-х класів, брати участь у процесах їх становлення. За допомогою різноманітних військово-прикладних видів спорту, фізичних вправ, елементів єдиноборств учителі й тренери мають змогу привчати старшокласників до дисципліни, виконання обов'язків та доручень; формувати в учасників освітнього процесу військово-патріотичну вихованість, потребу займатися фізкультурно-масовою роботою та можливість реалізувати себе; розвивати морально-вольові (рішучість, цілеспрямованість) та фізичні якості; спрямовувати старшокласників на реалізацію власних ідей, цілей, бути готовим до захисту Вітчизни та інше [2; 3; 4].

Під час занять військово-спортивними іграми, виконання різноманітних фізичних вправ та організаційної роботи учителі та тренери спрямовували зусилля на:

- роз'яснення значення фізкультурно-масової роботи у процесі військово-патріотичного виховання й для розвитку людини;
- вивчення військово-тактичної підготовки та техніки фізичних вправ з елементами єдиноборств, необхідність дотримання дисципліни;

- розвиток пізнавальної діяльності учнів 10–11-х класів (знання про сутність і зміст військової та фізичної підготовки, морально-вольових якостей та їх значення);

- формування в старшокласників позитивного ставлення до військово-патріотичних занять та фізкультурно-масової роботи;

- залучення учнів 10–11-х класів до активної, творчої самостійної та колективної діяльності;

- формування у старшокласників практичних умінь і навичок бути організованими, дисциплінованими, уміння самостійно приймати рішення; дотримуватися норм та правил;

- виховання в учнів 10–11-х класів любові до Батьківщини, готовності до захисту України тощо.

Отже, розроблений зміст військово-патріотичного виховання старшокласників охоплював поєднання дієвих методів, форм, видів фізкультурно-масової роботи, які впроваджувалися у експериментальній роботі з старшокласниками, учителями предмета «Захист України» та фізичної культури, тренерами, батьками. Зміст цієї виховної роботи передбачав: належну організацію освітнього процесу із залученням українських військових, відомих спортсменів та членів сім'ї; злагоджену, творчу взаємодію та ін.

Список використаних джерел

1. Захарків С. Й. Методика виховання дисциплінованості старших підлітків у процесі занять єдиноборствами *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Вип. 7(127)20. 2020. С. 86-89.

2. Зубалій М. Д., Остапенко О. І., Тимчик М. В. *Форми і методи формування в учнів готовності до захисту Вітчизни. Метод. рекомендації*. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 72 с.

3. Масол В. В. Особливості виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: Серія «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури: фізична культура і спорт»*. Вип. 5(125)20. 2020. С. 106–109.

4. Остапенко О. І., Зубалій М. Д., Тимчик М. В. Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти. *Методичний посібник*. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 168 с.

ЗМІСТ, ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Стаття містить результати наукових досліджень щодо процесу формування екологічної компетентності школярів на засадах аксіології. Здійснено аналіз інтегрованого освітнього процесу в закладах загальної середньої та позашкільної освіти через їхню наскрізну екологізацію. Створено методiku визначення змісту, установлення форм і методів формування екологічної компетентності школярів.

***Ключові слова:** здобувач освіти, екологічна компетентність, науково-методичний інструментарій, заклад освіти.*

Значущість навколишнього природного середовища для існування людей, тварин чи рослин полягає в забезпеченні їхнього права на життя. Всупереч поширеним закликам щодо створення більш безпечного довкілля, висловленим у конвенціях та глобальних домовленостях стосовно сучасних проблем навколишнього природного середовища, здійснення природоохоронних заходів залишається сумнівним і недостатнім.

Розв'язання екологічних проблем залежить не лише від науково-технічного розвитку суспільства, а й від рівня екологічної свідомості та відповідальності людини за стан навколишнього середовища. Необхідно змінити споживацьке ставлення до природного середовища. Це можна зробити через формування екологічної свідомості в населення та екологічної компетентності засобами освіти.

Актуальність цих питань обумовлена також низкою суспільних причин:

- відчутними змінами в природному довкіллі, пов'язаними з антропогенною діяльністю (зміни клімату, міграція видів, скорочення біорізноманіття, нераціональне споживання, деградація ландшафтів тощо);
- необхідністю формування компетентної поведінки школярів у довкіллі;
- інтеграцією суспільних інституцій у вирішенні екологічних проблем;
- інтенсивним формуванням інформаційного простору, який доповнює цілеспрямований педагогічний вплив закладів освіти;
- нестачею освітніх ініціатив із трансформації проблем формування екологічних і коеволюційних цінностей.

Поняттєво-категоріальний апарат дослідження актуалізує тлумачення дефініції поняття «*екологічна компетентність учнів на рівні базової середньої освіти*», котре відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства [1].

Згідно із загальними положеннями Закону України «Про освіту», складниками *компетентності* (динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність) визначено *цінності* [2]. Їх також віднесено до *результатів навчання* (знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті в процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів [2]). У згаданому Законі йдеться про створення державою умов для усвідомлення учасниками освітнього процесу цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права. Серед засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності значущими визначено виховання поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій. У контексті положень Закону України «Про освіту» педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані [2]:

- настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства;

- виховувати в здобувачів освіти повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України та

навколишнього природного середовища.

Державним стандартом базової середньої освіти визначено зміст екологічної компетентності школярів, що включає:

- вміння (визначення та аналіз проблем довкілля; відповідального та ощадного використання природних ресурсів; реагування на виклики, пов'язані із станом довкілля; ініціювання розв'язання локальних екологічних проблем, реалізація екологічних проєктів; прогнозування екологічних наслідків результатів діяльності людини);

- ставлення (усвідомлення важливості раціонального природокористування; оцінювання власних дій у природі з позицій безпеки; життєдіяльності, етичних норм і принципів сталого розвитку суспільства; цінування розмаїття природи, визнання життя як найвищої цінності) [2].

Формування екологічної компетентності школярів позиціонується як цілеспрямований процес вироблення досвіду, почуття особистої причетності, відповідальності і екологічних цінностей у процесі особистісно й соціально значущої навчальної і практичної діяльності з вирішення екологічних проблем.

Розроблення освітнього середовища як методико-технологічного підґрунтя формування екологічної компетентності школярів, критичного аналізу світових проблем, системи цінностей, екологовідповідального і творчого мислення потребує установалення форм і методів на засадах аксіології.

Значній результативності освітньої діяльності педагога під час формування екологічної компетентності школярів сприяють такі нетрадиційні методи і форми навчання: мікрОВикладання; рольові ігри чи моделювання; наукові майстерні (групова робота, педагогічний тренінг, творча майстерня); введення модульних курсів (основний напрям – розвиток навичок самостійної роботи з формування екологічної компетентності); використання в освітній практиці сучасних цифрових технологій; розширення з допомогою мультимедіа спектру освітніх послуг; використання дистанційного чи змішаного навчання.

Розроблений зміст проєктування освітнього процесу запроваджувався за допомогою циклу семінарів, тренінгів, практичних занять, круглих столів,

педагогічних читань з учасниками освітнього процесу, спрямованих на підвищення рівня знань про структуру та модель екологічної компетентності; практичне й теоретичне обґрунтування переваг інтегративного проектування над традиційним плануванням; підвищення екологічної культури учасників освітнього процесу; підвищення екологічної самосвідомості, активності шляхом залучення школярів до участі в екологічних заходах; удосконалення процесу екологізації та екологічного виховання. Означена інформація структурована нами в таблиці 1.

Таблиця 1

Специфіка використання форм і методів формування екологічної компетентності школярів

Зміст	Форми	Методи навчання
1	2	3
<p>екологічні знання основних понять та законів екології, характеристики різних форм життя та їх взаємодію один з одним, з довкіллям; колообігу речовин у природі; структури та характеристики основних компонентів довкілля, впливу антропогенних факторів на довкілля; глобальних і регіональних екологічних проблем; методів дослідження стану навколишнього середовища; методики виконання екологічного дослідження та її вдосконалення</p>	<p>форми здобуття загальної середньої освіти інституційна (очна, заочна, дистанційна, мережева); індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж)</p>	<p>організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності словесні (пояснення, розповідь, бесіда, лекція); наочні (ілюстрування, демонстрація, спостереження у природі); практичні (лабораторні, практичні, графічні, дослідні роботи, експеримент)</p>
<p>екологічні вміння вирізнення шкідливих явищ і факторів у навколишньому світі; проведення екологічних досліджень; інтерпретації й оброблення даних, отриманих під час виконання досліджень; здійснення моніторингу стану компонентів довкілля; використання екологічних знань для розв'язання практичних екологічних завдань; оцінювання доцільності впровадження природоохоронних заходів; безпечного (для себе, оточуючих, довкілля) поведження з відходами; розуміння ролі екології в розвитку суспільства та забезпеченні добробуту людини</p>	<p>форми організації позашкільної освіти заняття; гурткова робота; клубна робота; дистанційна робота; урок; лекція; індивідуальні заняття; конференція; семінар; вікторина; похід; екскурсія, експедиція; практична робота в лабораторіях, майстернях, теплицях, науково-дослідних земельних ділянках, на природі</p>	<p>активного навчання продуктивні; евристичні; проблемні; інтерактивні</p> <p>контролю і самоконтролю усного; письмового; графічного; програмованого; самоконтролю; практичної перевірки; самооцінки</p>
<p>особисті вольові якості відповідальність; активність;</p>		<p>стимулювання навчальної діяльності</p>

1	2	3
організованість; працелюбність; любов до природи; доброта; милосердя; гідність; чесність; підприємливість; людяність		творчий; проблемно-пошуковий; навчальна дискусія / дебати; мозковий штурм; кейс-стаді / аналіз ситуації; воркшопи; хакатони; хаби; проєктна діяльність

Соціальний ефект від якісного формування екологічної компетентності у школярів виявлятиметься в покращенні стану найближчого довкілля; вихованні свідомих, екологічно грамотних громадян, здатних критично мислити і приймати компетентні рішення в довкіллі; актуалізації соціально значущих функцій освіти, зростанні соціальної згуртованості навколо вирішення екологічних проблем, сприянні соціальному становленню школярів.

Таким чином, незважаючи на істотне зростання кількості досліджень, присвячених формуванню екологічної компетентності і її ціннісних засад, в українській педагогіці зберігається значний розрив між теоретико-методологічними засадами, їхньою експериментальною реалізацією та технологічним і методичним забезпеченням. Потребує деталізованого обґрунтування систематичний безперервний процес оновлення і актуалізації змісту екологічної компетентності школярів, розроблення інтерактивних методів формування її ціннісних, мотиваційних складових, вправління навичок і вмінь з охорони довкілля та раціонального природокористування.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. 2020 / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.

2. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. Толочко С. В. Мотивація як важлива соціальна навичка та складова екологічної компетентності дітей та учнівської молоді. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2020. № 24(1). С. 203-215.

4. Толочко С. Визначення аксіологічних засад формування екологічної компетентності школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2021. № 25(2). С. 160–172.

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті окреслено вікові особливості дітей юнацького віку, визначено засадчі позиції формування успішної особистості старшокласника, представлено ефективні форми, методи і технології, які сприяють досягнення успішності старшокласників у системі загальної середньої освіти

Ключові слова: *успішна особистість, старшокласники, технології формування успішної особистості старшокласника.*

Теза про необхідність формування у старшокласників соціально успішної особистості знайшла своє підтвердження у положеннях Національної доктрини розвитку освіти, національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей» наголошує на тому, що цільовим актуалітетом освіти сьогодення є формування нової людини, яка володіє необхідними інструментами, щоб зробити власне життя успішним, має гнучке мислення і відкритість для нових ідей, вміє ефективно комбінувати знання [1].

Варто зазначити, що старший шкільний вік є сенситивним у формуванні світогляду, виробленні стратегій життя, визначенні життєвих планів, формуванні вміння творити власну долю, активно, відповідально та ефективно реалізувати громадянські права й обов'язки. Дослідження юнацького віку представлено у роботах вітчизняних дослідників Л. Божович, М. Боришевського, М. Волкової, І. Кона, В. Куніциної, Б. Круглова, О. Мудрик, О. Шарова, і безумовно, різноманітними закордонними теоріями та концепціями: біогенетична теорія Стенлі Хол, Арнольда Гезеля, концепція персонологічної (особистої) орієнтації Едуарда Інтронгера, Шарлоти Бюлмер, Жана Піаже (специфіка юначого мислення), психоаналіз Зигмунда Фрейда, неофрейдизм Еріка Еріксона, важливий внесок в розуміння юначої психології вніс представник психології Курт Левін.

Відтак, новоутвореннями юнацького віку є:

- формування професійних інтересів старшокласників передбачає радикальну перебудову змісту і методів навчання, максимальне врахування

індивідуальних особливостей та інтересів учнів, що дає простір їх власній розумовій і соціальній ініціативі;

- розумовий розвиток старшокласника полягає у формуванні індивідуального стилю розумової діяльності, самовизначення себе в людському суспільстві, усвідомлення своїх можливостей і прагнень, свого призначення в житті;

- особистісне самовизначення як усвідомлений вибір старшокласником позиції у певній життєвій ситуації; самосвідомість є основою ставлення учнів до себе та взаємодії з іншими людьми;

- ставлення до соціуму й осмислення себе в ньому, майбутні плани, їх конкретний зміст, вибір професії;

- розвиток соціальної компетентності як основної складової здатності старшокласника у процесі спілкування та взаємодії знаходити нових друзів, групи, компанії;

- поглиблюються та розширюються рефлексивні характеристики самосвідомості. Рефлексія – це процес самосвідомості, на основі якого відбувається самопізнання особистістю самої себе як активного суб'єкта своєї життєдіяльності.

Найважливішим надбанням цього віку є відкриття свого внутрішнього світу. Завдяки рефлексії молода людина набуває здатності заглиблюватися в себе, в свої переживання, усвідомлювати свої емоції не тільки як похідні від певних зовнішніх подій, а як стани власного «Я».

Для повнішого розуміння окресленої проблеми варто окреслити засадчі положення [2]:

- успіх сприяє досягненню старшокласником стану задоволеності життям, стимулює зростання, яке не обов'язково має бути пов'язане з навчальною діяльністю, а може стосуватись емоційної, моральної, духовної зрілості особистості або розвитку інших сторін її потенціалу;

- соціальна успішність – це внутрішня якість особистості, що пов'язана з переживаннями почуття задоволеності досягнутими результатами, соціальним

визнанням у колективі, упевненістю й цілеспрямованістю в діяльності;

- на відміну від успіху, успішність – це неодноразово верифікований досвід;

- успішність школярів в будь-якому виді діяльності визначається специфічною структурою інтегральних і функціональних якостей особистості, її знань, досвіду, дій з освоєння певних видів діяльності, що надають їй можливість досягати успішності;

- стан соціальної успішності є важливим на усіх етапах життя людини, однак особливого значення він набуває у шкільному віці, позаяк насиченість шкільного життя оцінними атрибутами справляє істотний вплив на самоактуалізацію потенційних можливостей зростаючої особистості як у позитивному, так і у негативному напрямках;

- формування соціально успішної особистості може бути результатом продуманої спільної стратегії педагогів, закладу освіти, старшокласника, родини.

Деталізуємо деякі ефективні форми, методи й соціально-педагогічні технології формування успішної особистості старшокласника у закладах загальної середньої освіти [2; 3; 4].

Наприклад, спрацьовує осучаснення методів: формування обізнаності й переконань (метод моральних дилем (дилеми Колберга); рефлексивно-експліцитний (за І. Бехом); формування прагнень та установок (нарративний метод з використанням притч, діалогів; кластерний або асоціативний метод (вироблення за допомогою графічних аналізаторів комплексного уявлення про суспільну необхідність просоціальної поведінки та її можливі прояви), метод особистісної репрезентації (за І. Бехом), метод виховуючих ситуацій); формування досвіду бажаної поведінки (метод соціальних проб (за М. Рожковим), стимулювання участі, допомога у самореалізації, вправлення у соціально значущій діяльності, заохочення, визнання).

Ефективними і результативними формами роботи формування успішної особистості *старшокласників* є: вебінари, навчальне та екскурсійне

волонтерство, сторітелінг, ділові та рольові ігри, web-кейси, опрацювання і створення креолізованих текстів, а саме буктрейлерів, коміксів, буклетів, постерів, брошур, скрапбукінгів, фотоколажів;

- *для вчителів:* вебінари, web-квест, веб-дискусії, педагогічна рада-онлайн, семінар-тренінг, підсумковий проблемний круглий стіл для педагогів, батьків і членів громадських організацій «Дорогою успіху») виховної роботи зі старшокласниками;

- *для батьків:* онлайн-дискусії, хакатон для батьківських комітетів старших класів ЗЗСО, загальношкільна конференція, вебінари.

Для практики роботи у систему закладів загальної середньої освіти є доцільним впровадження соціально-педагогічних технологій (технологія соціальної адаптації, технологія створення здоров'ясприятливого освітнього середовища, технологія розвитку життєвих навичок, технологія створення ситуації успіху, case-study технологія, технологія створення портфоліо успішної особистості, проектна технологія, технологія адвокації, гейміфікація як інноваційна технологія, технологія освітніх коміксів).

У ході експериментального дослідження ефективними виявилися такі технології, як освітні комікси. Варто зазначити, що технології візуалізації дозволяють інтенсифікувати навчально-виховний процес, стимулювати розвиток мислення та уяви учнів, збільшувати обсяг навчального матеріалу для творчого засвоєння і використання його учнями, формувати вміння приймати оптимальні рішення, викликати зацікавленість та позитивне ставлення до навчання. Комікс є дієвим засобом навчання, потужним засобом для швидкого запам'ятовування певної інформації.

Використання коміксів в навчальному процесі стає актуальним, коли мова йде про викладання і засвоєння учнями складного навчального матеріалу. Підбір коміксів, вбудовування їх в у програму й план уроку спрощує та полегшує запам'ятовування матеріалу. На відміну від звичайного тексту, комікс має ще й графічне представлення наданої інформації, особливою рисою якої є відсутність перенасичення завдяки обмеженій кількості тестової інформації.

Слід виокремити такі переваги коміксів: ємність інформації; образність і динамічність її пред'явлення; можливість регулювати надходження інформації (у тому числі при самостійному навчанні); стислість і точність мови, драматизація оповідних сюжетів; ігровий жанр; багаторазовість повторення окремих кадрів і сюжету в цілому; економія психічних зусиль щодо сприйняття інформації (за аналогією з такими візуальними джерелами як карикатура); урізноманітнення завдань з відтворення, розуміння і творчого засвоєння навчального матеріалу за допомогою коміксів.

У процесі теоретичного й практичного осмислення проблеми ми дійшли висновку про те, що вона є вкрай важливою у сучасних соціокультурних умовах. Важливим аспектом є створенні сучасного науково-методичного підґрунтя оновлення змісту, розроблення продуктивних форм, методів і технологій формування соціально успішної особистості з подальшою апробацією в освітньому процесі закладів системи загальної середньої і позашкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д., Чорна К. І., Киричук В. А., Кириленко С. В., Кириченко В. І., Корецька Л. В., Остапенко О. І., Пруцакова О. Л., Харченко Н. В., Шкільна І. М., Журба К. О. Програма «Нова українська школа» у доступі до цінностей. Київ: ІПВ НАПНУ. 2019. 16 с.
2. Кириченко В. І. Виховання: погляд з позиції компетентнісного підходу. *Інноваційні виховні технології у теорії і практиці сучасної освіти*: зб. матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 жовтня 2020) / за заг. ред. В. І. Кириченко, Ю. В. Ївженка. Київ, 2021. С. 26-31.
3. Кириченко В. Технологія портфоліо у формуванні соціально успішної особистості старшокласника. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2020 р... Вип. 9. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. С. 69-74.
4. Федорченко Т. Стан формування соціально успішної особистості старшокласника: аналіз результатів дослідження. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Вип. 25. Кн. 2. 2021. С. 199-212.

Н.В. Харченко, м. Київ

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ЦИФРОВОМУ ВІДКРИТОМУ СЕРЕДОВИЩІ: МОЖЛИВОСТІ ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У статті зацентровано актуальність виховання ціннісного ставлення до комунікацій у дітей та учнівської молоді у цифровому відкритому середовищі, розкрито вектори діяльності дитячих громадських організацій та об'єднань у вихованні дітей та молоді у цифровому освітньому просторі.

Ключові слова: ціннісне ставлення до комунікацій, цифрове відкрите середовище, дитячі громадські організації, соціальні інститути.

Виховання ціннісного ставлення до комунікацій у дітей та учнівської молоді у цифровому відкритому середовищі актуалізується в умовах цифровізації та глобалізації суспільства та є складовою частиною процесу формування зрілої особистості, підготовленої до життя, готової до самоаналізу та самореалізації, здатної протистояти небажаним впливам інформаційного потоку та маніпуляціям. Стрімке поширення інформаційно-комунікаційних технологій представляє собою процес, який зачіпає практично всі сфери сучасного життя – економіку, суспільну та культурну сфери і визначає особливості функціонування та розвитку суспільства.

За даними ЮНІСЕФ (доклад «Діти в цифровому світі»), молодь (юнаки та дівчата у віці 15–24 років) є віковою групою із найбільшою кількістю мережевих підключень. У всьому світі інтернет мережею користується 71 % молоді. Діти та підлітки віком до 18 років становлять приблизно третину користувачів інтернету у всьому світі. З'являється все більше даних, що свідчать про зниження віку, у якому діти починають використовувати інтернет [1].

Як зазначає дослідниця О. Черних, інтернет є і тим простором, де можуть бути реалізовані права дитини, й інструментом, завдяки якому можуть бути реалізовані ці права, наприклад, право на освіту, право на участь, право на повагу до приватного життя, свобода вираження поглядів, свобода від дискримінації. Разом з тим, дослідження доводять, що інтернет може неоднозначно впливати на здоров'я й добробут дитини залежно від її віку. З одного боку, інтернет дає дитині величезні можливості для самовираження, спілкування, читання, онлайнного відвідування музеїв і перегляду фільмів, розвитку необхідних компетентностей для подальшого працевлаштування. З іншого боку, користування інтернетом і цифровими пристроями можуть містити загрози, які негативно впливають на здоров'я й матеріальний добробут дитини та її близьких [2].

У цьому сенсі стає очевидною необхідність розвитку у дітей та учнівської молоді відповідних цифрових компетенцій. Дієвим партнером держави у царині виховання серед інших соціальних інститутів виступають дитячі громадські організації та об'єднання, які привертають все більше уваги з боку суспільства та держави, оскільки на практиці доводять спроможність до ефективних суспільних перетворень. На сьогодні, за даними Державної служби статистики в Україні зареєстровано 25988 тис. громадських організацій, серед них більш ніж 1300 – дитячих.

Перед дитячими та молодіжними громадськими організаціями та об'єднаннями постає завдання виховати людину незалежну, вільну, здатну самотійно осмислювати явища навколишньої дійсності, відстоювати свою власну думку, готову конструктивно та ефективно діяти в офлайн та онлайн просторі. Значна частина соціальних інститутів, які мають ресурсні можливості, проводить активну діяльність в онлайн: проводять лекції, курси, тримають постійний зв'язок зі своїми вихованцями, організовують та реалізують проекти тощо.

Відтак, громадські дитячі організації та об'єднання є важливим і самотійним соціальним інститутом в українському соціумі, які здатні відповідати на запити суспільства та виклики сьогодення. Взаємодія на партнерських засадах з державними органами і установами, суспільними рухами, робить їх дієвим партнером інших соціальних інститутів у розбудові громадянського суспільства та вихованні сучасних дітей.

Взаємодія соціальних інститутів, зокрема дитячі громадських організацій та об'єднань у вихованні дітей та молоді у цифровому освітньому просторі має спрямовуватися на:

- формування цифрового освітнього середовища, забезпечення освітян (педагогічних працівників, виховників) методичним он-лайн інструментарієм (методик, технологій, ресурсів, сервісів);
- розробку регламентів та протоколів функціонування цифрового виховного середовища, підвищення інформаційної відкритості та прозорості;

- розвиток професійних інтернет-спільнот для обміну досвідом та підвищення кваліфікації, налагодження механізмів зворотного зв'язку;
- створення нових та модернізацію існуючих можливостей для соціалізації та виховання дітей та молоді в цифровому просторі;
- модернізацію виховного процесу, спрямованого на підготовку дітей та молоді до самореалізації в умовах цифрового суспільства;
- підготовку соціальних інститутів до функціонування в умовах змін (впровадження технологій, оптимізація процесів, гнучкість вимог, зміна освітніх та виховних парадигм, мобільність освітніх та виховних послуг);
- формування у дітей та молоді навичок: когнітивних (логічне і креативне мислення, цифрова грамотність, вміння вирішувати проблеми); соціальних (особистісні якості, здатність бути ефективними в цифровому просторі, готовність отримувати новий досвід, сумлінність, емоційна стабільність, саморегулювання, неконфліктність, прийняття рішень, навички міжособистісного спілкування); технічних (навички, необхідні для роботи за конкретною професією в умовах цифровізації) тощо;
- розроблення, обґрунтування та впровадження в діяльність соціальних інститутів (дитячих та молодіжних громадських об'єднань та закладів освіти) новітнього змісту, методів, прийомів виховання ціннісного ставлення до комунікацій у цифровому відкритому середовищі; формування цифрових компетенцій як ключових навичок особистості 21 століття.

Враховуючи практико орієнтований, соціальний характер діяльності громадських об'єднань, в умовах здійснення різноманітної виховної діяльності цілком можливо реалізувати поставлені завдання та відкрити можливості для виховання успішної, реалізованої особистості, яка здатна відповідати на виклики цифрового суспільства та конструктивно діяти в умовах діджиталізації.

Відтак, громадські дитячі організації та об'єднання є важливим і самостійним соціальним інститутом в українському соціумі, які здатні відповідати на запити суспільства та виклики сьогодення. Взаємодія на

партнерських засадах з державними органами і установами, суспільними рухами, робить їх дієвим партнером інших соціальних інститутів у розбудові громадянського суспільства та вихованні сучасних дітей.

Список використаних джерел

1. Діти в цифровому світі. URL: <https://www.unicef.org/> (Дата звернення: 12.04.2022 р.)
2. Черних О. О. Онлайн: *навчально-методичний посібник*. Київ: ВАІТЕ, 2020. 108 с.

В.М. Шахрай, м. Київ

**ПРОГРАМА ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ «ПІДГОТОВКА
СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА»
ТА МЕТОДИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ**

У статті наголошується на важливості підготовки старшокласників до відповідального батьківства. Одним із шляхів цієї підготовки є організація факультативного курсу «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства» та розроблення його програми. Програма розкриває мету, завдання курсу, визначає компетентності, якими зможуть оволодіти учні в процесі засвоєння факультативного курсу, вказує на методи його реалізації.

Ключові слова: *батьківство, факультативний курс, програма, компетентності, методи, старшокласники.*

У сучасних умовах функціонування українського суспільства актуальною постає проблема відповідального батьківства та підготовки до нього молоді, зокрема старшокласників. Це зумовлено змінами у функціонуванні інституту сім'ї (зниження рівня шлюбності та народжуваності, спрямованість деякої частини молодих людей на бездітність, вияви насильства в сім'ї) і в сфері батьківсько-дитячих взаємин (прояви батьківської некомпетентності, байдужості до всебічного розвитку власних дітей).

Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства в закладі загальної середньої освіти має бути спрямованим на оволодіння учнями знань, вмінь, навичок з основ батьківства, що містять розуміння етичних, правових, психологічних, фізіологічних його аспектів, що є основою здатності батьків до здійснення належного сімейного виховання [1; 3; 4; 5].

Одним із шляхів формування готовності старшокласників до відповідального батьківства є організація факультативного курсу з умовною назвою «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства («Я –

майбутній батько (майбутня матір)» [4]. Факультативний курс дає можливість системного засвоєння учнями знань з проблеми відповідального батьківства, водночас розвиває їх ініціативу, творчість, сприяє належній співпраці педагога і школярів. Реалізація факультативного курсу базується на програмі, що визначає його мету, завдання, очікувані результати, зміст, методи. Розглянемо ці складники програми більш детально.

Метою факультативного курсу «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства («Я – майбутній батько (майбутня матір)» є сприяння в отриманні учнями старших класів психолого-педагогічних знань, що формують стійкі погляди на сім'ю і батьківство як на цінності, та виробленні в учнів певних навичок, що допоможуть в майбутньому здійснювати належне виховання власних дітей та їхній розвиток.

Завдання курсу: розширення знань учнів про значення сім'ї та батьківства, правові засади їх функціонування; надання учням знань про особливості розвитку дітей на конкретних вікових етапах; набуття учнями знань про репродуктивне здоров'я батьків і його значення для народження й розвитку здорових дітей; поглиблення знань учнів старших класів про засади гармонійних стосунків між членами подружжя і їхній вплив на всебічний розвиток дитини; ознайомлення учнів з елементами сімейної педагогіки і психології, що сприятиме здійсненню в майбутньому належного сімейного виховання; вироблення певних навичок щодо виховання дітей та догляду за ними; розвиток критичного мислення, здатності відстоювати свою позицію, пропонувати шляхи вирішення проблем, насамперед в сфері виховання та розвитку дітей; розвиток у старшокласників позитивних емоцій у ставленні до інших, зокрема молодших за себе, до потенційного батьківства в майбутньому.

Впровадження програми курсу ґрунтується на компетентнісному підході [2] та сприяє формуванню в учнів старших класів компетентностей:

- *громадянські та соціальні компетентності* (спроможність діяти як відповідальний громадянин, що усвідомлює значення повноцінного батьківства для належного функціонування суспільства; повага до прав людини, зокрема

майбутніх власних дітей; виявлення толерантності, уміння конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях (зокрема в умовах сім'ї), дотримання здорового способу життя, що стане одним із чинників щасливого батьківства);

- *навчання впродовж життя* (спроможність вчитися й працювати як у колективі, так і самотійно, організовувати своє навчання, оцінювати його й ділитися його результатами, зокрема знаннями з основ сімейної педагогіки і психології);

- *інноваційність*, що передбачає здатність учня реагувати на зміни та долати труднощі; відкритість до нових ідей, наприклад в сфері подружніх взаємин та сімейного виховання;

- *інформаційно-комунікаційна компетентність* (здатність безпечно використовувати інформаційно-комунікаційні засоби для пошуку інформації щодо проблем сім'ї та виховання дітей);

- *культурна компетентність* (опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу з метою власного розвитку і прилучення до них майбутніх дітей).

Програма визначає розвиток в учнів вмінь: висловлювати власну думку в усній і письмовій формі, тобто словесно передавати власні думки, почуття, переконання; критично і системно мислити; логічно обґрунтовувати позицію; діяти творчо, виявляти ініціативу; конструктивно керувати емоціями, що передбачає здатність розпізнавати власні емоції та емоційний стан інших; оцінювати ризики; приймати рішення; розв'язувати проблеми; співпрацювати з іншими.

У процесі реалізації факультативного курсу передбачається розгляд таких тем, як: «Роль сім'ї і батьківства у становленні особистості» (висвітлюються питання про сутність сім'ї та її значення для повноцінного розвитку особистості); «Гармонійні взаємини між подружжям як чинник становлення відповідального батьківства» (загострюється увага на необхідності побудови сімейного життя на засадах любові, довіри, поваги, взаємопідтримки членів

подружжя); «Репродуктивне здоров'я батьків» (розкривається значення репродуктивного здоров'я батьків для повноцінного фізичного, інтелектуального, соціального життя майбутніх дітей); «Основи сімейного виховання» (даються знання про елементи сімейного виховання, зокрема про його принципи, основні завдання, з'ясовуються основні батьківські помилки у процесі виховання власних дітей). Декілька тем розкривають особливості розвитку дітей різного вікового періоду та основи належної батьківської взаємодії з ними («Сімейне виховання дітей немовлячого і раннього віку (до 3-х років)»; «Сімейне виховання дитини дошкільного віку (4-6 років)»; «Сімейне виховання дитини молодшого шкільного віку (6-10 років)»; «Основи батьківської взаємодії з дітьми підліткового віку (11-15 років) та старшого шкільного віку (15-17 років)»).

Для реалізації мети та завдань курсу, розвитку у старшокласників компетентностей та вмінь необхідно використовувати методи, що базуються на ідеях педагогіки співробітництва та особистісно орієнтованого виховання.

Ефективність факультативного курсу «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства («Я – майбутній батько (майбутня матір)» залежить від застосування в процесі його впровадження методів, що сприяли б зацікавленості юнаків і дівчат проблемою майбутнього батьківства та усвідомленню ними необхідності оволодіння певною сумою знань і вмінь, зокрема з основ сімейного виховання, без чого не може сформуватися батьківська компетентність. Важливими є бесіди, обговорення конкретних ситуацій батьківсько-дитячих взаємин, написання творів «Мама (тато) у моєму житті», «День з мамою (татом), який найбільше запам'ятався». Необхідно спрямовувати старшокласників до висловлення думок щодо впливу батька і матері в сім'ї, оцінки фактів батьківської поведінки, визначення тих методів та засобів сімейного виховання, які майбутні батьки можуть використовувати у взаємодії з власними дітьми. Варто використовувати метод рольової гри, програвання різних моментів спілкування батьків і дитини, що сприятиме набуттю старшокласниками певних знань і навичок у сфері батьківсько-

дитячих взаємин.

Доцільно запропонувати старшокласникам розробку проектів, що стосуються проблеми батьківства і материнства, наприклад «Образ матері (батька), що надихає» та підготовку учнями презентацій за її результатами. Така пошукова робота дасть можливість старшокласникам самостійно отримати інформацію, що стосується материнства і батьківства, опрацювати її, підготувати повідомлення для групи. Темати для пошукової роботи з проблеми батьківства (материнства) можуть бути: «Образ матері (батька) в мистецтві», «Материнство в українській художній літературі», «Щастя батьківства (материнства) в історії моєї родини» тощо.

Вважаємо доволі важливою організацію таких видів діяльності учнів, де б вони мали змогу взаємодіяти з молодшими дітьми, вчилися з ними спілкуватися, радіти за їхні успіхи, допомагати їм, що розвиватиме емоційно-почуттєву сферу старшокласників та сприятиме в майбутньому належній батьківсько-дитячій взаємодії.

Унаслідок реалізації програми факультативного курсу очікується розширення уявлень учнів про батьківство, розвиток їх переконаності у значимості батьківства, набуття учнями знань та вмінь з основ сімейної педагогіки і психології й репродуктивної культури, збагачення емоційної сфери юнаків і дівчат. Головним результатом впровадження курсу «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства» в освітній процес школи має бути сформоване в учнів позитивне ставлення до виконання в майбутньому ролей батька і матері як важливих особистісних цінностей.

Список використаних джерел

1. Гончар Л. Партнерська взаємодія школи і сім'ї як педагогічна умова формування у старшокласників готовності до відповідального батьківства. *Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of Internet technologies into society: Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference (Stockholm, Sweden, February 23 – 26, 2021)*. Stockholm, 2021. P. 371–373.

2. Державний стандарт базової середньої освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

3. Канішевська Л. Формування готовності до відповідального батьківства в старшокласників інтернатних закладів як науково-педагогічна проблема. *Наукові записки*

Бердянського державного педагогічного університету. Зб. наук. пр. Серія: Педагогічні науки: 2021. Вип. 1. С. 171–182.

4. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: принципи, зміст, методи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Вип. 42. Т. 2. 2021. С. 268-273.*

5. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. *Інноватика у вихованні, Вип. 11(2). 2020. С. 48–55.*

Я.В. Шматко, м. Київ

ВИХОВАННЯ В СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ ВПЕВНЕНОСТІ У СОБІ В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ДЗЮДО

У тезах розкрито зміст виховання в старших підлітків впевненості у собі в процесі занять дзюдо. Здійснено аналіз психолого-педагогічної літератури й подано теоретичні аспекти виховання в учнів 7–9-х класів впевненості у собі. Зазначено про необхідність використання у освітній діяльності виховного потенціалу фізичної культури.

Ключові слова: виховання, старші підлітки, впевненість у собі, заняття дзюдо, фізична культура.

Актуальність проблеми виховання в старших підлітків впевненості у собі зумовлена потребою суспільства у формуванні самодостатньої особистості, здатної адаптуватися до змін у суспільному житті, проявляти соціальну активність, виявляти життєву позицію й уміння вирішувати складні, непередбачувані життєві проблеми. Заклади загальної середньої освіти становлять ефективну платформу щодо виховання старших підлітків. Саме тому важливим завданням є добір належних змісту, методів, педагогічних умов виховання впевненості здобувачів освіти у собі, реалізації їх умінь і здібностей у процесі занять дзюдо тощо.

На думку А. Папури, впевненість у собі є комплексною інтегральною характеристикою підлітка, яка включає особистісний, когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти і являє собою самоповагу, усвідомлення школярем своїх достоїнств й недоліків, прагнення до самоефективності в освітній діяльності, емоційну зрілість (рішучість) та інше. Також дослідник, вивчаючи даний феномен, з'ясував, що впевненість у собі розглядається як стан людини, який спрямований на прийняття певного рішення; переконаність особистості в

тому, що вона може досягти цілі, успіху; здатність людини бути вимогливою до себе у процесі взаємодії із соціальним оточенням [3].

За допомогою аналізу психолого-педагогічної літератури встановлено, що виховання впевненості у собі актуальне на всіх вікових етапах, але особливо сприятливим є підлітковий вік. Це зумовлено тим, що даний віковий період є одним із найскладніших і критичних етапів розвитку тощо. Складність старшого підліткового віку пов'язано: із переходом від дитинства до дорослості; нерівномірним дозріванням функціональних систем організму; конфліктності учнів 7–9-х класів у соціальній взаємодії й демонструванні зверхньої поведінки; критичності до себе й оточуючих, невмінні раціонально виходити зі стресових ситуацій та болючим їх переживанням; важливості зовнішнього вигляду, підвищеною чутливістю і дратівливістю, страхом насмішок, невпевненості. При цьому, старші підлітки активно проявляють самоствердження та ін. [1; 2; 3].

Цінними для нашого дослідження є наукові праці С. Захарківа, який досліджував морально-вольові якості старших підлітків засобами єдиноборств. Дослідник довів ефективність методики виховання морально-вольових якостей старших підлітків у процесі занять єдиноборствами. На думку вченого, ефективними методами є: метод відкритості та доручення під час занять фізичною культурою, змагання з дзюдо та інших видів єдиноборств, уподібнення, метод ситуації успіху, заохочення (на прикладі відомих спортсменів), переконання, які збагачували освітню роботу зі старшими підлітками. Також С. Захарків радить використовувати педагогам індивідуальну, самостійну й колективну форми роботи з учнями 7–9-х класів під час занять з єдиноборств, позакласні й позашкільні заняття тощо. Ефективними були уроки з фізичної культури з елементами дзюдо, спортивно-ігрова та змагальна діяльність за інтересами здобувачів освіти; рухливі та спортивні ігри з елементами дзюдо, показові спаринги з єдиноборств та інше [1].

У наукових працях Н. Касіч розглянуто дієвість фізкультурної діяльності

в освітній роботі зі старшими підлітками. Дослідниця доводить, що успіх у вихованні цілеспрямованості та впевненості у собі залежить від використання сукупності різноманітних заходів, а саме: формування у старших підлітків фізичних та особистісних якостей; підвищення психоемоційної стійкості учнів; уміння самостійно організовувати та проводити фізкультурно-масові заняття; формування бажання вести здоровий спосіб життя, досягати бажаного результату, цілі та інше [2].

Проте, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених вивченню виховання в старших підлітків впевненості у собі, слід зазначити, що й досі недостатньо вивченими залишаються:

- особливості та динаміка вихованості окремих критеріїв впевненості у собі в учнів 7–9-х класів у процесі занять дзюдо (когнітивний, емоційно-ціннісний, довільного імпульсу, діяльнісний) протягом усього вікового періоду;
- тендерні прояви впевненості у собі у старших підлітків у процесі занять дзюдо;
- педагогічні умови, що сприяють вихованню у старших підлітків впевненості у собі під час уроків фізичної культури;
- взаємозв'язок впевненості та невпевненості учнів 7-9-х класів в процесі освітньої діяльності;
- дзюдо як дієвий засіб виховання в старших підлітків впевненості у собі із застосуванням орієнтованих технологій тощо.

Список використаних джерел

1. Захарків С. Й. Виховання дисциплінованості старших підлітків у процесі занять єдиноборствами: *дис. ... канд. пед. наук.* Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2021. 255 с.
2. Касіч Н. П. Виховання цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності: *дис. ... канд. пед. наук.* Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2020. 252 с.
3. Папура А. А. Психологическое сопровождение подростков по формированию уверенности в себе как показателя субъективной оценки качества жизни: *дисс. ...канд. псих. наук.* Тамбов, 2011. 257 с.

РОЗБУДОВА КОАЛІЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РЕАЛІЯХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто зміст поняття «коаліція», визначено етапи розбудови коаліційної взаємодії громадських організацій на сучасному етапі суспільного життя в Україні. Представлено досвід окремих громадських організацій щодо реалізації проектної роботи у тісній коаліційній співпраці.

Ключові слова: *громадська організація, коаліція, етапи побудови коаліції, характеристики коаліції, проектна діяльність.*

Стан воєнних дій, у якому, на жаль, перебуває Україна, дуже впливає на процес життєдіяльності всього українського суспільства. Значна кількість людей потребує допомоги та підтримки й з боку соціально-орієнтованих громадських організацій, що наразі переформатували зміст своєї діяльності відповідно до нагальних потреб нашої країни: надання консультативної психологічної підтримки, збір і поширення гуманітарної допомоги, проведення різноманітних волонтерських акцій, розробка й підписання петицій тощо.

Можливості щодо втілення окреслених видів діяльності громадські організації мають завдяки технічній спроможності цифрових комунікацій та побудові коаліційної взаємодії. Все вище перераховане в сучасних реаліях набуває все більшого значення.

Першочергово звернімося до визначення поняття «коаліція» та окреслимо його змістовні складові. Коаліція – це організована група людей, організацій, що об'єдналися для досягнення спільної для всіх мети. При цьому всі учасники зберігають власну індивідуальність, що визначається можливістю ухвалення коаліційних рішень на суто добровільній основі, а також можливістю покинути об'єднання, якщо виникне суперечливість у цілях [2].

Визначають такі основні етапи побудови коаліції у середовищі громадських організацій:

- підготовка організації-ініціаторки партнерства;
- встановлення партнерства;
- спільна діяльність;

- оцінка результатів та планів на майбутнє [3].

Провідними характеристиками коаліції, що визначають спільність її учасників є:

- усвідомленість та цінність об'єднання (організації не можуть називати себе коаліцією, якщо серед них не існує взаємного усвідомлення потреби участі в ній);

- спільність інтересів (організації, які створюють коаліцію повинні усвідомлювати, що прозорість інтересів і здатність їх об'єднати є ключовим чинником міцної спільноти);

- ми-почуття (представники громадських організацій розвивають спільну лояльність або симпатію один до одного завдяки цьому почуттю; воно стосується і тенденції ототожнювати себе з групою. Почуття «ми» породжує співпереживання, відданість і сприяє співпраці між членами);

- чіткі внутрішні норми (учасники коаліції регламентують діяльність, визначають цілі стратегічного масштабу: короткострокові та перспективні);

- ідентичність (всі учасники коаліції усвідомлюють приналежність до спільної мети та розвивають ідентичність мотиваційної спрямованості кожного) [4].

Основними моделями коаліційних об'єднань наразі визначаються такі:

1) коаліція як опорна організація (діє як координаційний центр, майданчик для спілкування і допомоги всім організаціям-членам в досягненні їхніх цілей. За цієї моделі головними лідерами все ж виступають окремі організації);

2) коаліція як передова організація (зазначена модель є більш продуктивною для досягнення спільних цілей, але й формує більш чіткі вимоги до організацій-учасників) [3].

Вважаємо за необхідне відзначити врахування таких факторів, що впливають на успішність діяльності коаліції:

- представники групи, чий інтерес адвокує коаліція, не лише представлені в коаліції, але й включені в координуючу групу;

- коаліція є інклюзивною і всі учасники поділяють принципи різноманітності та рівності;
- члени коаліції поділяють чітко сформовану мету та цілі;
- члени коаліції розуміють, що попереду багато роботи, вони повинні брати в ній участь, витратити час та інші ресурси;
- всі готові визнавати, що успіхи коаліції є спільною заслугою;
- всі представники організацій-членів коаліції мають підтримку свого керівництва [3].

Орієнтуючись на висвітлених вище теоретичних засадах побудови коаліції у середовищі громадських організацій, зупинимось на конкретизації діяльності окремих таких об'єднань у період війни.

Так, Українських жіночий фонд [6] у співпраці з низкою жіночих громадських організацій України в рамках проекту «Голос жінок і лідерство. Україна», що реалізується за підтримки уряду Канади, запровадив серію тематичних вебінарів для жіночих організацій, які надають допомогу і підтримку жінкам (інформаційно-консультативну та психотерапевтичну), дітям та іншим вразливим категоріям громадян.

Зокрема започатковано проведення серії тематичних вебінарів, як от: «Спілкування з представницями громадських організацій країн, що приймають українських переселенців та допомагають нашим громадянам»; «Сексуальне насильство та зґвалтування під час війни» (особливості злочину, процедура документування, особливості ідентифікації, збору доказів тощо); «Переселенці, біженці, мігранти. Вжити VS Жити» (синдром мігранта, провина вцілілого, захисна агресія та дисоціація, техніки самовідновлення та стабілізації емоційного стану).

Спрямованістю щодо налагодження потужної коаліції відзначається діяльність Сумської громадської організації «Ліга сучасних жінок» [5]. У колаборації з Житомирською молодіжною громадською організацією «Паритет» [5] та Чернігівською громадською організацією «Асоціація розвитку» [7] було ініційовано проект «Нічого для нас без нас: залучення жінок

до створення безпечних просторів у громадах». Метою проекту є надання гуманітарної та психологічної допомоги жінкам та їхнім дітям, які постраждали внаслідок бойових дій у Житомирській, Чернігівській, Сумській та Хмельницькій областях.

Таким чином відзначимо, що українські соціально-орієнтовані громадські організації не звертають своєї діяльності у воєнний час. Навпаки – продовжують реалізовувати проектні ініціативи, орієнтуючись на суспільний запит та адаптуючись до нових реалій, а саме: розбудовують коаліційну взаємодію та надають послуги користуючись засобами цифрових технологій.

Список використаних джерел

1. Житомирська молодіжна громадська організація «Паритет». URL: <https://www.facebook.com/paritet.zt/> (дата звернення: 16.04.2022).
2. Коаліція – що це таке, як працює та навіщо потрібна у політиці і суспільстві. URL: <https://termin.in.ua/koalitsiia/> (дата звернення: 18.04.2022).
3. Матеріали тренінгового курсу «Об'єднання заради змін: розбудова коаліцій для забезпечення гендерної рівності та протидії гендерно-зумовленому насильству» / Громадська організація Ла Страда Україна, Київ. 26.-27.01.2022. URL: <https://la-strada.org.ua/>
4. Публічний нарратив. URL: <http://www.hks.harvard.edu/about/faculty-staff-directory/marshall-ganz>. (дата звернення: 18.04.2022).
5. Сумська громадська організація «Ліга сучасних жінок». URL: <https://www.facebook.com/groups/584994415362615/> (дата звернення: 17.04.2022).
6. Український жіночий фонд. Офіційний сайт. URL: <https://uwf.org.ua/> (дата звернення: 18.04.2022).
7. Чернігівська громадська організація «Асоціація розвитку». Офіційний сайт. URL: <https://www.prostir.ua/?organization=hromadska-orhanizatsiya-asotsiatsiya-demokratychno-rozvytku>. (дата звернення: 22.04.2022).

Відомості про авторів

Амеліна Вікторія Михайлівна, науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, магістр соціальної роботи.

Безрук Катерина Олександрівна, науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, аспірантка.

Бибик Дар'я Дмитрівна, старший науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, доктор філософії, доцент.

Бінецький Дмитро Олексійович, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук.

Бойко Анна Едуардівна, старший науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук.

Бордюг Наталія Сергіївна, професор кафедри екології Поліського національного університету, доктор педагогічних наук, професор.

Вавер Марія, ГО «Міжрегіональний центр наукових досліджень та експертиз».

Васильєва Світлана Андріївна, старший науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук.

Власова Валерія, старший викладач кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук.

Войтенко Олена, Лиманський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа І-ІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» № 1 Лиманської міської ради Донецької області.

Войтовська Алла Іванівна, викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, доктор філософії.

Вороніна Ганна Раїсівна, старший науковий співробітник лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат педагогічних наук, доцент.

Гончар Людмила Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Докукіна Олена Михайлівна, вчений секретар Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Долгова Олександра Валеріївна, завідувачка відділу соціальних ініціативі партнерства КПДЮ, керівник ДЦРВ «ProfiCamp».

Журба Катерина Олександрівна, головний науковий співробітник лабораторії громадянського, морального та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Канішевська Любов Вікторівна, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Касіч Наталія Петрівна, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук.

Кириченко Валентина Іванівна, провідний науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Коломоєць Галина Анатоліївна, начальниця відділу науково-методичного забезпечення підвищення якості освіти, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», кандидат педагогічних наук.

Комаровська Оксана Анатоліївна, завідувач лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Корнієнко Анна Володимирівна, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Куниця Тетяна Юріївна, завідувач лабораторії соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Лаврентьєва Ірина Вікторівна, аспірантка Інституту проблем виховання НАПН України.

Литовченко Олена Віталіївна, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Луценко Вікторія Олександрівна, науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Луценко Ірина Олексіївна, головний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Малиношевський Руслан Васильович, заступник директора з наукової роботи Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Малишева Дар'я Романівна, аспірантка Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Масол Валерія Володимирівна, аспірант лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України.

Мачуський Валерій Віталійович, завідувач лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Морін Олег Леонідович, завідувач науково-організаційного відділу Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Негрієнко Алла, голова ГО «Всеукраїнський громадський дитячий рух «Школа безпеки».

Нечерда Валерія Борисівна, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук.

Ничкало Світлана Андріївна, науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України.

Окушко Тетяна Костянтинівна, старший науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Остапенко Олександр Іванович, завідувач лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук.

Охріменко Зорина Володимирівна, завідувач лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук.

Пащенко Олена Вікторівна, старший науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Рагозіна Вікторія Валентинівна, провідний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Ребрина Андрій Анатолійович, директор Всеукраїнського центру фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», аспірант Хмельницького національного університету.

Рейпольська Ольга Дмитрівна, завідувач лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент.

Руденко Іраїда Володимирівна, старший науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент.

Свистунова Юлія Олександрівна, Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта».

Семенюк Світлана Вадимівна, викладачка кафедри сучасних європейських мов ДТЕУ, аспірантка лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Скирда Тетяна Сергіївна, старший викладач кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету, кандидат педагогічних наук.

Сокол Любов Михайлівна, старший науковий співробітник лабораторії громадянського, морального та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат психологічних наук.

Тимчик Микола Валерійович, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент.

Толочко Світлана Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент.

Федорченко Тетяна Євгенівна, головний науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку і здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Харченко Наталія Вікторівна, завідувач лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Шахрай Валентина Михайлівна, завідувачка лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент.

Шматко Ярослав Вячеславович, аспірант лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України.

Шпиг Наталія Олександрівна, старший науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання, кандидат педагогічних наук.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**СУЧАСНИЙ ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС:
СУТНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ**

**Матеріали
звітної науково-практичної конференції
Інституту проблем виховання НАПН України
(за 2021 рік)**

Випуск 10

В авторській редакції
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 12.97
Наклад 300 прим.
Зам. № 001/05/22

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
тел. (034) 250-57-82, (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції №4191 від 12.11.2011 р.